

T.C.

BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM İLE İLGİLİ TÜRK
ÂDET VE İNANMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ceren TEMİZ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet AÇA

Balıkesir 2007

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans tezi jürimiz tarafından incelenerek, aday Ceren TEMİZ, 03/08/2007 tarihinde tez savunma sınavına alınmış ve yapılan sınav sonucunda sunulan "Rüzgâr, Şimşek ve Yıldırım ile İlgili Türk Adet ve İnanmaları Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tezin ...başarılı... olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

ÜYE
Prof. Dr. Ali DUYMAZ

ÜYE
Doç. Dr. Mehmet AĞA

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Ertan ÖRGEN

ÜYE

ÜYE

ÖZET

Rüzgâr, Şimşek, Yıldırım ile İlgili Türk Adet ve İnanmaları Üzerine Bir Araştırma

Ceren TEMİZ

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mehmet AÇA

Temmuz 2007, 124 Sayfa

Rüzgâr, şimşek, yıldırım ile ilgili Türk adet ve inanmalarını ele alan bu çalışmada, öncelikle bu doğa olaylarının kapsadığı inanç alanı dikkate alınmıştır. İnanç oluşturmada pek çok olayın yanı sıra, çok farklı durum ve koşullar da etkili olabilirler. Bu etkenlerden birisi de doğa olaylarıdır.

Giriş kısmında, Rüzgâr, şimşek ve yıldırım unsurları ele alınırken, öncelikle dünya mitolojilerinden yola çıkılmıştır. Burada amaç, farklı coğrafyalarda yaşayarak farklı kültürler geliştirmiş insanların dini inanışlarında yer alan ortak noktaları bulmak, Türk mitolojisi ile dünya mitolojileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları keşfetmektir.

Birinci bölümde; bu unsurların Türk mitolojisi içinde kapladığı alan araştırılmış ve uygulama alanları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma yapılırken geçmişten bu güne gerek Anadolu'da gerekse Türk dünyasında yapılan derleme ve neşirlerden faydalanılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise bu unsurların yer aldığı anlatılardan örnekler verilmiştir. Oluşan inanışların sözlü edebiyata yansımaları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, diğer bölümlerde yer alan sonuçlar birleştirilerek tek ve mümkün olduğunca kesin yargılara varılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: İnanç, Doğa, Adet, Rüzgâr, Şimşek, Yıldırım

ABSTRACT

A Research About Turkish Practice And Beliefs About Wind, Lighthing Flash And Thunderbolt.

Ceren TEMİZ

Master Thesis, Turkish Language And Literature Department

Supervisor: Doç. Dr. Mehmet AÇA

July 2007, 124 Pages

In this study dealt Turkish practices and beliefs about wind, lighthing flash and thunderbolt, first, the belief area of this nature occurances had been taken into consideration. İn, to form belief, in addition to many occurances, so different situations and conditions can be effective. One of that factor is also nature occurances.

In introduction, when wind, light flash and thunderbolt are taken into consideration, first, it had been started from world mythologies. Here, the aim is to find the same point of religious believes of people who lived in different geographies and had developed different cultures, to discover resemblances between Turkish mythology and world myhthologies.

In first part, the area of that components cover, had been researched, and practice area had been tried to determine. When maket hat study, from past to today, it had been tried to benefit from collectings which are made in both of Anantolia and Turkish World.

So in the second part, it had been tried to exemplify from narrations which are that components take part. It had been tried to expose the reflection of belief which is occured with narrative literature.

Lastly, results took part the other parts, had been united, and it had been to tired to draw, as far as possible, definite conclusions.

Key Words: Belief, Nature, Practice, Wind, Lighthing Flash, Thunderbolt.

ÖN SÖZ

Her milletin bir şifresi vardır. Şifreden de öte, oluşumuna kendi özünü akıttığı mdeğerleri vardır. Bu değerlerin yeni nesillere aktarılması, araştırılarak temellerinin ortaya çıkması bir millet olmanın en önemli şartlarından bir tanesidir.

Türk halk bilimi pek çok ayak üzerine oturmuş bir bilim dalıdır. Bu dayanakların birini diğerinden ayırmak, bu ayakları önem sırasına koymak bu bilim dalı için yapılacak en büyük yanlışlardan bir tanesidir. Türk halkının oluşturduğu ürünleri derlemek, derlenen ürünü tasnif etmek, Türk milletinin geçmişine bakmak... Bu etkinliklerden her biri önemi yadsınamayacak etkinliklerdir.

Bu çalışma yapılırken öncelikle, Türklerin rüzgâr şimşek ve yıldırım ile ilgili inanç ve uygulamaları çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu inanışlardan yola çıkılarak Türklerin hayata bakış açıları, inanç sistemleri üzerine fikir sahibi olunmaya çalışılmıştır. Bu fikir yürütmeleri yapılırken yalnızca Türk dünyasının geliştirdiği inançlar göz önünde bulundurulmamış, diğer dünya milletlerinin mitolojileriyle kutsal kitaplar da (“Kuran-ı Kerim”, “Kitab-ı Mukaddes”) gözden geçirilmiştir. En son olarak da bu inançların yansıdığı anlatılar incelenerek, bu üç unsura halk edebiyatı açısından yaklaşılmaya çalışılmıştır.

“Giriş” bölümünde öncelikle insanın inanç oluşturma sürecine değinilmiştir. İnsan psikolojisinin inanç oluştururken ne gibi etkiler altında kaldığına dair fikir yürütülmüştür. Bu akıl yürütme yapılırken psikolojinin ve sosyolojinin bu alanda ortaya koyduğu verilerden de faydalanılmaya çalışılmıştır. Çıkış noktasında insan beyni bomboş olarak varsayılmış, bilim ortamından yoksun bir dünyada tek başına kalmış olarak tasavvur edilmiştir.

“Giriş” bölümünün devamında geçmişte yaşamış ve günümüzde halen yaşamakta olan dokuz ayrı milletin mitolojilerine rüzgâr, şimşek ve yıldırım açısından

yaklaşılmaya çalışılmıştır. Burada amaç, Türk mitolojisi ile dünya mitolojileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları, ayrıca; farklı milletlerin inanç algıları arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır.

“Giriş” bölümünde son olarak kutsal kitapların bu üç doğa olayına nasıl yer verdiği incelenmiştir. Bu üç unsurun, sözcük olarak geçtiği ayetler tek tek incelenmiş ve ayetlere çalışmada tek tek yer verilmiştir. Kutsal kitaplar, insanın inanç oluşturma sürecinin son ayağını teşkil ederler. Bu son ayakta, artık dini yazılı kurallara dönecek kadar gelişmiş olan insanın, bu üç unsura bakış açısı incelenmek istenmiştir. Böylece, insanlığın geçirdiği varsayılan aşamalarda (çok tanrılı dinler dönemi, tek tanrılı dinler dönemi) bu doğa olaylarının yarattığı dini algılar sırasıyla ortaya konulmuştur. İnsanoğlunun inançsal yaklaşımlarının geçirdiği evreler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

“I. Bölüm”de, “Giriş” bölümünde toplu olarak ele alınan inançlara, çalışmanın odak noktası olan Türk düşüncesi açısından bakılmaya başlanmıştır. Bu üç unsurdan öncelikle rüzgâr ele alınmıştır. Rüzgârın Türk düşüncesinde kapladığı inanç alanı genel olarak incelenmiş (Şamanist inançlar, Gök Tanrı inancı vs.), ardından, halk takvimlerine geçilmiştir. Halk takvimlerinde rüzgârın değişik dönemlerinde esen hallerine verilen değişik isimlere yer verilmiştir. Bölümün devamında bu unsurun yer aldığı atasözü ve deyimler incelenmiştir. Atasözü ve deyimler, bir milletin dünyaya bakışını ortaya koyan en önemli ürünlerdendir. Bu nedenle rüzgârın yer aldığı atasözü ve deyimlere yer verilerek, Türk düşüncesinde bu unsurun kapadığı yer adına fikir yürütülürken, atasözü ve deyimlerin sağladığı malzemedен de faydalanılmaya çalışılmıştır. Rüzgâra dönüşme ile ilgili kısımda, bu unsurun yer aldığı efsane metinleri ortaya konulmuştur.

Türk milleti, rüzgâr ile korku-inanç ilişkisi dışında, pragmatik açıdan da ilişki kurmuştur. Bu durumda, beraberinde, rüzgâr çağırma törenlerini getirmiştir. Çalışmada, rüzgâr çağırma törenleri, mümkün olduğunca ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bölümün devamında rüzgâr kavramının yer aldığı mani, türkü gibi halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir.

Bölümün devamında, yıldırım ve şimşek unsurları bir arada ele alınmıştır. Çünkü bu iki unsur oluşumları ve algı kapsamaları açısından yakın doğa olaylarıdır. Bir önceki bölümde izlenen yöntem bu bölümde de aynen uygulanmıştır. Önce, bu doğa olaylarının Türk düşüncesinde kapladığı yer genel olarak ele alınmış, ardından ayrıntılara inilmeye çalışılmıştır. Ayrıntı kısmında, bu unsurların bağdaştırıldığı hayvanlara, bu unsurların ateş ile olan bağlantısına vs. yer verilmiştir.

İkinci bölümde, bu unsurların yer aldığı anlatılar sıralanmış, bu unsurlara motif gibi kabul edilerek, Türk düşüncesi açısından, unsurların yarattığı inançlar üzerine fikirler yürütülmüştür.

Çalışmanın “Sonuç” bölümünde bu unsurlarla ilgili olarak ortaya konulan fikirler birleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada daha çok, Türk milletinin geçmişi göz önünde bulundurarak, geçmiş ile bugün arasında köprü yaratılmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken çerçeve geniş tutulmuş, mümkün olduğunca disiplinler arası yapılmış bir çalışma örneği verilmeye çalışılmıştır. Gerek sosyolojinin, gerek psikolojinin verilerinden faydalanılmaya çalışılmıştır.

Kısıtlı imkânlar ışığında verilmiş bir emeğin ürünü olan bu çalışmayı hazırlarken kitaplığından sık sık faydalandığım değerli hocam Prof. Dr. Ali DUYMAZ’a, rehberliğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Mehmet AÇA’ya, karşılaştığım her zorlukta yardımlarını gördüğüm Temiz ailesinin tüm üyelerine, bana gerek anlayışlarıyla, gerekse çeşitli yardımlarıyla destek veren tüm dost ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Balıkesir-2007

Ceren TEMİZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
GİRİŞ	1
1. DÜNYA MİTOLOJİLERİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM	2
1.1. KLASİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	5
1.2. SÜMER MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	10
1.3. HİTİT MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	14
1.4. BABİL MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	18
1.5. MISIR MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	21
1.6. UGARİT MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	22
1.7. HİNT MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK, YILDIRIM.....	24
1.8. ÇİN MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK, YILDIRIM.....	30
1.9. KIZILDERİLİ MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	32
2. KUTSAL KİTAPLARDA RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM	37
2.1. KUR'AN-I KERİM'DE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	38
2.1.1. RÜZGÂR.....	38
2.1.2. ŞİMŞEK.....	39
2.1.3. YILDIRIM.....	39
2.2. KİTAB-I MUKADDES'TE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	41
2.2.1. RÜZGÂR.....	41
2.2.2. ŞİMŞEK.....	54
2.2.3. YILDIRIM.....	57
I. BÖLÜM:	59
TÜRK İNANÇ SİSTEMİ VE UYGULAMALARINDA RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM	59
1. TÜRK İNANÇ SİSTEMİ VE UYGULAMALARINDA RÜZGÂR.....	60
1.1. HALK TAKVİMLERİNDE RÜZGÂR.....	64
1.2. ATASÖZÜ VE DEYİMLERDE RÜZGÂR.....	77
1.3. RÜZGÂRA DÖNÜŞME.....	79
1.4. RÜZGÂR ÇAĞIRMA.....	81
1.5. RÜZGÂRLA İLGİLİ MANİLER.....	91
1.6. RÜZGÂRLA İLGİLİ TÜRKÜLER.....	93
1.7. RÜZÂRLA İLGİLİ BİLMECELER.....	93
2. TÜRK İNANÇ SİSTEMİ VE UYGULAMALARINDA ŞİMŞEK VE YILDIRIM.....	95
2.1. TÜRK MİTOLOJİSİNDE ŞİMŞEK VE YILDIRIM İLE BERABER ANILAN HAYVANLAR.....	104
2.1.1. Ejderha-Yılan.....	104

2.1.2. Dişi Deve.....	106
2.1.3. Çift Başlı Kartal.....	107
2.2. ŞİMŞEK, YILDIRIM VE ŞAMAN	108
2.3. HALK İNANIŞLARI VE YILDIRIM	111
2.4. MÜSTAKİL BİR TANRI OLARAK YILDIRIM TANRISI.....	115
2.5. TÜRKLERDE ATEŞ İLE İLGİLİ İNANÇLAR VE YILDIRIM.....	118
II. BÖLÜM.....	122
1. RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM UNSURLARININ YER ALDIĞI ANLATILARDAN ÖRNEKLER.....	122
1.1. GÖKTÜRKLERİN KURTTAN TÜREYİŞİ İLE İLGİLİ ÜÇÜNCÜ EFSANE.....	122
1.2. ER TÖŞTİK DESTANI	122
1.3. AK HAN VE ALTIN TAYÇI MASALI	123
1.4. KARA ATLI- HAN.....	124
1.5. TÜRK- MEMLUK YARADILIŞ EFSANESİ.....	124
1.6. UYGURLARIN TÜREYİŞİ	125
1.7. ER SOGOTOH DESTANI.....	126
1.8. HITAY İMPARATORLUĞUNUN TÜREYİŞİ	126
1.9. RÜZGÂRA DÖNÜŞME	127
1.10. RÜZGÂR ÇAĞIRMA TEKERLEMELERİ	128
2. RÜZGÂRLA İLGİLİ TÜRKÜLER	130
3. RÜZÂRLA İLGİLİ ATASÖZLERİ.....	130
4. RÜZÂRLA İLGİLİ MANİVE AĞITLAR.....	131
5. RÜZÂRLA İLGİLİ BİLMECELER	132
SONUÇ.....	141
KAYNAKÇA.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	148

GİRİŞ

İnsanoğlunun inanç yapılandırılmaları, bir süreçtir. Bu süreç, başka birçok anlamlandırmanın yanı sıra, insanın doğayı tanımlama çabasının da sonucudur. Başka bir deyişle, inanç yapılandırılması; insanın bilgi edinme çabasıyla yakından ilgili bir süreçtir.

İnsanoğlunun yaradılışın ardından dünya ile baş başa kalışını kurgularsak şu görülür: Yaratılan insanın zihni bomboştur. Bu bomboş zihin karşısında keşfedilmeyi bekleyen kompleks bir öge olarak doğa, insanın karşısında ister istemez çözümleyeceği ve mücadele edeceği bir varlık olarak durmaktadır. İnsanoğlu, başlangıçtaki bilgisiyle doğaya ait pek çok olayı çözemez. Çözülemeyen ve insan hayatındaki etkisini sürdüren bu olaylar, zihinde bir kaos oluşturur. Bu kaos çözülmelidir. Çünkü insan zihni dengedeysen rahattır. Dengesizlik sürecinde, dengeye kavuşma çabası içindedir. İnsanoğlu arayışın bir sonucu olarak, eğer mantıklı bir sonuca ulaşamazsa, o zaman inanç yapılandırmalarına başlar. Bu durum özetlenecek olursa, ortaya şu sonuç çıkar: İnsanın bilgiyi edinme süreci; bir denge, dengesizlik ve yeniden denge sürecidir. Dengesizliği dengeye kavuştururken mantıklı bir sonuç bulunamazsa devreye inançlar girer. Örneğin, bir toplumda doğumu izleyen kırk günlük süre içerisinde kadın ve çocuk ölümü oranlarının yüksek olduğu gözlenir. Var olan bilgiyle bu durum açıklanamayacaktır. Laboratuvar ortamı ve bilimsel bakış açısı yoktur. İnsanoğlu durumu, doğum yapan kadının bağışıklık sistemi ile ilişkilendirecek bilgi birikimine sahip değildir. Ancak bu durum hayatta sıkıntı oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, yukarıda bahsedilen kaos durumu gerçekleşmiştir. Bu durumda insan, bu durumun sebebi olarak kırk gün içinde ortaya çıkarak, doğum yapmış kadına musallat olan bir ruhu gösterecek ve yukarıda anlatılan dengeye kavuşturma gerçekleşmiş olacaktır.

Aynı durum, doğa olayları için de geçerlidir. İnsanoğlu, şiddetli rüzgârlar, fırtınalar, şimşek ve yıldırım gibi sarsıcı doğa olaylarını açıklayamadığı durumlarda,

inanç kalıbına bürüyerek açıklamıştır. Bu sebeple, bu üç doğa olayı geniş bir inanç yelpazesine sahip olmuştur ki, Türk inanç sisteminde de yer bulmuştur.

Aşağıda, Türkler arasında ortaya çıkan şiddetli rüzgârlar, fırtınalar, şimşek ve yıldırım gibi sarsıcı doğa olaylarına bağlı inanışlara geçilmeden önce, sözü edilen doğa olaylarının dünya mitolojilerindeki yansımaları hakkında kısa bilgiler verilecektir. Verilecek bilgiler, Türkler arasında gelişen inanışlarla dünya toplulukları arasında geliştirilen inanış ve telakkileri karşılaştırma imkânı sağlayacaktır.

1. DÜNYA MİTOLOJİLERİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

Dünya inanç sistemleri arasında pek çok benzerlikler olduğu gibi, her milletin kendine has bir inanış sistemi olduğundan, bu sistemlerde her milletin kendine has bir bakış açısı vardır.

Rüzgâr, şimşek ve yıldırım; bu üç doğa olayı, kaynak olarak gökseldir, göğe aittir. Gök ise hemen hemen tüm inanç sistemlerinde hâkim olan unsurdur. Çünkü kapsayan, içine alan, hâkim olandır, aşkındır. Başka bir deyişle gökyüzü, insana kudretle hükmeden, onu derinliğinin içine alan ilk objedir. Çünkü “yüce” olmak, “yükseklerde” bulunmak (dinsel anlamda) kudretli ve kutsal olmakla eşdeğerdir. Bu durum, tanrılara verilen isimlerde dahi karşılaşılan bir durumdur. *Siular* büyüsel güce *wakan* adını verirler. Bu sözcüğün başka bir anlamı da “yüksekte, yukarıda”dır. Güneşin, ayın, yıldırımın bir “wakan”ı vardır. Wakan gökyüzünün daha çok şimşekte tecelli eden bir varlığıdır.¹

Yukarıda görüldüğü gibi, büyüsel gücün kaynağı olarak yıldırım ve şimşek gösterilmektedir. Çünkü yıldırım ve şimşek gökyüzünün birer parçasıdır ve göğün kutsallığından kendilerine düşeni almışlardır.

---

¹ Mircea Eliade, (2003), *Dinler Tarihine Giriş*, (İstanbul), s. 62.

“Baiaime, Avusturalya’nın güneydoğusunda yaşayan kabilelerin (Kamilaroi, Wiradjuri, euahlayi) yüce tanrısıdır ve gökte, bir akarsuyun yanında (Samanyolu) yaşar ve burada masumların ruhlarını kabul eder. Kristal bir tahtta oturur; güneş ve ay “oğulları” ve yeryüzündeki habercileridir. *Yıldırım* sesidir.”²

İlkel kabillerin çoğunda inanç sistemi, kaynağını gökyüzünden almaktadır. Tanrılar, genel olarak iradelerini rüzgâr, şimşek, yıldırım ile gösterirler. Genellikle yıldırım ses olarak algılanmıştır. Yağmur, bu gökyüzü tanrılarının yaratıcı tarafını simgeler.

Bir diğer Asyalı ilkel kabilede ulu varlık, *Puluga* olarak isimlendirilmektedir. Bu tanrı gökyüzünde oturmaktadır. Sesi gök gürültüsü, nefesi rüzgârdır; fırtına öfkesinin bir işaretidir.³

Ekvator Afrikası’nın Pigmeleri Tanrı’nın insanlarla gökkuşağı sayesinde ilişki kurduğunu söylerler. Bu nedenle ne zaman gökkuşağı çıksa yaylarını alırlar ve bunu gökkuşağına doğru gererek ilahi söylemeğe başlarlar. “...*sen çarpışmanın galibi, çok gürleyen çok şiddetli ve öfkeli yıldırımını gönderdin. Bize kızdın mı?*”⁴

Kansas Kızılderilileri, *wakan*’ı hiç görmediklerini; ama sesini gök gürültüsü olarak sık sık duyduklarını söylerler. Dakotalarda *Wakantanka*’nın anlamı gök gürültüsüdür.⁵

Gök gürültüsü, tüm mitolojilerde Gök Tanrı’nın silahıdır ve yıldırımıyla vurduğu yer kutsallık kazanmaktadır. Yıldırımın çarptığı insanlar da kutsanmaktadır. En çok yıldırım düşen ağaca yüce ilahinin ihtişamı bahşedilir.⁶

---

² Mircea Eliade, (2003), **a.g.e.**, s. 63.

³ Mircea Eliade, (2003), **a.g.e.**, s.65.

⁴ Mircea Eliade, (2003), **a.g.e.**, s.71.

⁵ Mircea Eliade, (2003), **a.g.e.**, s.74.

⁶ Mircea Eliade, (2003), **a.g.e.**, s 74.

Parjanya, Hintlilerin kasırğa tanrısıdır. Göksel doğası çok açıktır. Parjanya, Dyaus'un oğludur ve kimi zaman onunla karıştırılır. Onun çıkardığı kasırgalar karşısında tüm dünya titrer.

Boğa ve yıldırım, gök tanrılarının simgesi durumuna gelmiştir. Bazı toplumlarda boğanın böğürmesi, gök gürültüsü ve kasırgayla özdeşleştirilir.

Dünya mitolojilerinde özellikle fırtına olgusunun inanış sistemlerine yerleştiği görülmektedir. Başka bir deyişle rüzgâr; inanç sistemi oluşturmada, şimşek ve yıldırımdan daha baskındır. Bunun sebebi, özellikle yıldırım ile karşılaştırıldığında, rüzgârın daha sık ortaya çıkan, günlük hayatı daha çok etkileyen bir doğa olayı olmasıdır. Rüzgâr, hasadın vazgeçilmez unsurlarından biridir. Şiddetli bir rüzgârın ortaya çıkma ihtimali, yıldırımın düşme ihtimalinden daha yüksektir. Bu nedenle rüzgâr ile ilgili unsurlar, inanç sistemlerinde daha geniş yer bulur. Rüzgârın daha geniş bir yelpaze kazanmasının başka bir sebebi de rüzgârın çeşitleri olan bir doğa olayı olmasıdır. Hafif rüzgârlar, şiddetli rüzgârlar, mevsim rüzgârları gibi çeşitleri olan bir olgu olduğundan ve her bir türün etrafında farklı inançlar şekillendiğinden rüzgâr ile ilgili uygulamaların genişliği biraz daha çoktur. Örneğin; Hititlerde fırtına tanrıları geniş bir ailedir.

“İlkel” insanda genel olarak bir rüzgâra hükmetme eğilimi vardır. İçinde bulunduğumuz çağa kadar gelen ve ilerleyen bölümlerde üzerlerinde durulacak pek çok tören bu hükmetme eğilimine birer örnektir.

Omaha'da, rüzgâr klanı, sivrisinekleri kovacak bir rüzgârı başlatmak için battaniyelerini havada sallarlardı.⁷

Bazı dünya mitolojilerinde rüzgâr satarak geçinen kadınlar vardır. Bu durumun olduğu iddia edilen toplumlar, genelde denizcilikle uğraşan toplumlar olarak görülmektedir ki bu da inanç sistemlerine sosyolojik yapının etkilerini ortaya koyar. Eğer bir toplum denizcilikle geçinen bir toplumsa, o toplum için rüzgârın hayati önemi vardır.

---

⁷James G. Frazer, (1991), **Altın Dal**, 1.c., (İstanbul), s. 27.

Rüzgâr olmazsa ekonomik faaliyet ilerleyemez. Ancak, bu toplum, bir tarım toplumuysa şiddetli esecek bir rüzgâr ürünü mahvedebilir. Bu noktadan hareketle; rüzgâr ile ilgili ayinler, birinde çağırma ile ilgili nitelikler kazanırken, diğerinde rüzgârı durdurma amacı taşıyan nitelikler kazanacaktır.

Avusturya'nın bazı bölgelerinde büyük bir fırtına sırasında pencereyi açıp dışarıya avuç dolusu yiyecek, saman ya da tüy atarak rüzgâra “ Al! Bütün bunlar senin. Dur artık.” demek töredendir.⁸

Alaska Eskimoları, kuzey-batı rüzgârları, buzların kıyılarda fazla kalmasına sebep olduğu ve yiyeceğin azaldığı zamanlarda, rüzgârı yatıştırmak için çeşitli ayinler yaparlardı. Burada yine dinle sosyoloji ilişkisi görülmektedir. Bu soğuk bölgede rüzgâr istenmeyen bir unsurdur. Bu nedenle rüzgâr çağırılmaz, dindirilmeye çalışılır.⁹

1.1. KLASİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

Çalışmanın buraya kadar aktarılan bölümünde, ilkel toplumların rüzgâr, şimşek ve yıldırımla ilgili inançları kısaca aktarılıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Burada kullanılan ilkel terimi, tırnak içinde kullanılan bir terimdir. Burada bu toplumlara gelişemez toplum damgası vurulmaya çalışılmamaktadır. “İlkel” deyimini, konuyla ilgili derlemelerin yapıldığı esnada kültürel olarak alt seviyede bulunan toplumu işaret etmektedir.*

---

⁸ James G.Frazer, (1991), **a.g.e.**, s.29.

⁹ James G.Frazer, (1991), **a.g.e.**, s.29.

* “İlkel” deyimiyile kastedilen toplumları, kendilerini gelişmiş olan toplumlardan ayıran bazı özellikler açıklanacak olursa; bu toplumlar öncelikle modern haberleşmeden yoksundurlar, yazı dili çok fazla gelişmemiştir, sosyal hayat klanlar ya da kabileler halinde yaşanılmaktadır, ekonomik faaliyetler toplayıcılık, avcılık, doğal tarım gibi basit, yiyecek ihtiyacını karşılamaya yönelik faaliyetlerdir, devlet kavramları yoktur, bu sebeple yönetim şekilleri gelişmemiştir. Genellik kabilenin yaşlılarının başı çektiği, törelerin yasa olarak belirlendiği bir sosyal düzel mevcuttur. (konu ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Emile Durkheim, (2005), **Dini Hayatın İkel Biçimleri**, (İstanbul), William A. Havilad, (2002), **Kültürel Antropoloji**, (İstanbul).

Yukarıdaki kabile dinleri ile karşılaştırıldığında Yunan mitolojisi, biraz daha karmaşık bir yapı sergilemektedir. Tanrılar sistem açısından, tanrılar arasında oluşturulan sosyal ilişkiler açısından Yunan Mitolojisi, karmaşık ancak gerçekçiliğe daha yakın bir sistemdir. Yunan mitolojisinde tanrılar, artık birer ruh değil, etiyle, kemiğiyle tasvir edilmiş sosyal unsurdurlar.¹⁰

Yunan mitolojisinde bu üç doğa olayı içerisinden en çok karşılaşılanı fırtınadır. Fırtına da genellikle savaşın belirtisi olarak görülmektedir. Ancak, savaş da kendi içinde kaynağını aldığı tanrıya göre ufak farklılıklar göstermektedir.

Yunan mitolojisinde belirtilerinden biri fırtına olan, ilk ve göze en çok çarpan tanrı *Pallas Atene*'dir.

Pallas Atene, saf ve bakirdir. Garip bir biçimde dünyaya gelmiştir. Babasının alınından silahlı olarak, uzun bir zafer çılgılığıyla beraber bir şimşek gibi çıkmıştır. Ancak bu tanrı, basit, kaba bir kuvveti temsil etmez. Pallas Atene, Yunan mitolojisi içinde zekânın temsilcisidir.

*Bu tanrı Yunan zekasını bir pınarını, tecessüskar faaliyetini, yorulmaz taharriyatını, akla, vuzuha olan muhabbetini hiçbir ilahe onun kadar tam bir surette temsil edememiştir.*¹¹

Bu mitolojide kasırganın şiddetini ve çeşitli sonuçlarını (Tifaon), tayfun ilah ile ailesi temsil ederlerdi. Bu tanrı; kolları bükülmez, ayakları yorulmaz bir ilahdır. Omuzlarının üstünde yüz yılanbaşı vardır. Bu çirkin ejderhaların korkunç ağızlarından simsiyah diller çıkar.

---

¹⁰ Yunan Mitolojisi hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Şefik Can, (2005), **Klasik Yunan Mitolojisi**, (İstanbul), Colette Essin-Helene Laporte, (2002), **Yunan ve Roma Mitolojisi**, (Ankara), Levent Gönül (2004), **Toprak Ana ve Gökyüzü**, (Ankara), Levent Gönül (2004), **Ateşin Çalınışı**, (Ankara), Pierre Grimal, (2005), **Yunan Mitolojisi**, (Ankara).

¹¹ Nurullah Ata, (1932), **Klasik Yunan Mitolojisi**, (İstanbul), s. 26.

Karısı *Ehidna* (fırtınadan önce gözüken rüzgâr); vücudunun üst kısmı güzel yüzlü, tatlı bakışlı bir kadın, belden aşağısı renkleri değişen pullarla örtülü cesim ve çirkin bir yılan vücududur.

Bir kısmı aslan, bir kısmı ejderha, bir kısmı keçi korkunç bir ifrit olan *Kimera* ile *Harpia*, Tifaon ile Ehidne'nin evlatlarıdır. Yüzleri kız vücudu, vücutları ise uzun tırnaklı yırtıcı kuş vücudu olan *Harpia*'lar birer akbaba gibi müthiş kanat gürültüleri ile yeryüzüne çöker, insanların sofrasına konulmuş yemekleri kapar ve kaçarlar.

Tifaon ailesi, denizlerde gemiler parçalayıp gemileri mahveden, insanoğlunun yiyeceklerini korkunç yağmurlar ile çürüten fırtınaların müthiş bir tasviridir.

Yunanlı gemicilerin en çok sevdiği rüzgâr Zefiros'tur. Gemiciler bu rüzgârı kendilerine hamî edinirler. Tatlı nefesi ile Elise Bahçeleri'ni serinletir. Baharın müjdecisidir. Kloris (nebat) ile evlenmiş ve Kloris ondan Karpaos'u (meyve) doğurmuştur.

Dört ana rüzgâr olan Borea (kuzey), Notos (güney), Evros (doğu), Zefiros (batı)'un babaları ve efendileri, onları zaman zaman zaptedip salan Eolos'tur. Eolos, oğullarını Eol Adaları'nın kuzeyinde derin mağaralara hapseder.¹²

Ares ise başta fırtınanın temsilcisidir, daha sonra savaş tanrısı olarak addedilmeye başlamıştır. O, daima elinde kılıç ile tasvir edilir. Ares, ancak kan dökmenin zevkinden hoşlanır. Savaş yapmayı, gürültü işitmek, yaralı ve ölü görmek için ister.

Ares, on iki büyük ilahlarından biri olmasına rağmen, Atinalılar, ona pek ibadet etmezlerdi. Hatta Zeus bile ona demiştir ki: "*Olimp'te oturan büyük ilahlar arasında en menfurum olanı sendin. Hep nifaktan, muharebeden, dövüşmeden hoşlanıyorsun.*"

Atene ile Ares arasındaki fark şudur: Her iki tanrı da savaşı temsil eder. Ancak Atene, içinde zekânın olduğu bir savaşı temsil eder. Rüzgâr, içinde zekâyı da barındırır. Ancak Tayfun, hesapsız, içinde zekânın olmadığı yıkımdan hoşlanır.¹³

---

¹² Nurullah Ata, (1932), **a.g.e.**, s. 51-52.

Örneklere de görüldüğü gibi, Yunan mitolojisi, bir önceki başlıkta anlatılan toplumların mitolojilerine göre daha kompleks bir yapı sergilemektedir. “İlkel” olarak tabir edilen toplumların inanış sistemlerini oluşturan tanrılar, kızdıkları için yıldırımla ceza veren ya da şiddetli rüzgârlarla hayatı felç eden tanrılardır. Yunan mitolojisinde ise artık toplumsal olgular, ince çizgilerle ayrılmaya başlar. Savaş, artık sadece savaş değildir. Bir yandan sadece yıkım ve kan için yapılan savaşlar, diğer yanda ise ulusal zekâyı ortaya koyan savaşlar vardır. Rüzgâr, şimşek ve yıldırım, bu mitolojilerde sadece alamet boyutunda kalmıştır. Örneğin, başta Ares, fırtınanın timsalidir. Daha sonra kan dökmenin müthiş zevkinden hoşlanan, daha soyut gerçekliğe dayanan bir tanrı haline gelir.

Yunan mitolojisinde şiddetli rüzgârlar, ya savaş belirtisi ya da kötülük olarak algılanmışlardır. Bu mitolojik sistemdeki rüzgârları:

- a. Savaş alameti olarak algılanan, soyut savaş fikrini somutlayan, kitlesel nitelikli rüzgârlar,
- b. Yunan toplumunun tarımla uğraşan kesimini ilgilendiren, mahsulle ilgili rüzgârlar,
- c. Denizcileri etkileyen rüzgârlar. Olmak üzere üç şıkta inceleyebiliriz.

“a” şıkında saydığımız rüzgârlar, yukarıda da açıkladığımız Pallas Atene ve Ares’in temsil ettiği rüzgârlardır. Pallas Atene, bu şıkta zekâyı, milli yeteneklere dayanan savaşı; Ares ise vahşi savaşı temsil eder.

“b” şıkında saydığımız rüzgârları *Tifaon* ve ailesi temsil eder. Bu ailenin tamamı korkunç bir şekilde tasvir edilmiştir. *Tifaon*’un karısı *Ehidna*, yarısı güzel ve yarısı çirkin bir yaratıktır. Çünkü *Ehidna*, fırtına öncesi çıkan rüzgârın temsilcisidir. *Ehidna*’yı korkunç fırtına takip eder. *Ehidna* ile *Tifaon*’un çocukları, *Kimera* ile *Herpia*’dır. Bunlar insanların sofralarına çökerek yiyeceklerini ellerinden alırlar. İşte zamansız esen rüzgâr

---

¹³ Nurullah Ata, (1932), a.g.e., s. 51-52.

da mahsulü etkileyerek insanların sofralarını etkilemektedir. Bu noktadan hareketle, Kimera ile Herpia'nın bu tarımla ilgili rüzgârı temsil ettiği söylenebilir. Bu rüzgârlar, zamansız eserek mahsulü etkileyen rüzgârların inanç profiline yansımış halleridirler.

“c” şikkında saydığımız rüzgârlar, Yunan toplumunun denizci tarafını temsil eden rüzgârlardır. Bu rüzgârları Eolos temsil eder. Tifaon da gemicileri korkunç sonuçlara sürükleyen tanrılar arasında sayılır. Dört ana rüzgâr olan Borea (kuzey), Notos (güney), Evros (doğu), Zefiros (batı)'un babaları ve efendileri, onları zaman zaman zaptedip salan Eolos'tur. Eolos, oğullarını Eol Adaları'nın kuzeyinde derin mağaralara hapseder. Görüldüğü gibi, Eolos ve oğulları, adalarla ilişkili tasvir edilmişlerdir. Denizlerle ilişkilidirler. Dolayısıyla gemicilerin inanç profilinden doğmuş rüzgârlar olarak yorumlanabilirler.

Klasik Yunan mitolojisinde şimşek, Pallas Atene'nin işaretlerinden bir tanesidir. Pallas Atene ve zekâ arasındaki ilişkiyi şimşek olgusu temsil eder. Pallas Atene babasının başından şimşek gibi çakarak doğmuştur.*

Bilgi ile ışık, sık sık bir arada anılan iki unsurdur. Şimşek, ışık ile kendini gösteren bir doğa olayıdır. Gece yarısı çakan ya da gri bulutları aydınlatan şimşek, insan zihnini karanlıktan kurtaran bilgi ile bir olarak algılanmıştır. Bu sebepten dolayı, zekânın temsilcisi Atene şimşek gibi çakar ve Yunan zanaatına, zekâsına yön verir. Şimşek, inanç dünyası içinde soyut zekâyı somutlayan, zekâ kavramının inanç sistemi içerisindeki temsilcisidir.

Şimşeğin zekâyı simgelemesi, ışık ile şimşek arasındaki bağdan kaynaklanmaktadır. Şimşek, ışık saçan bir olaydır. Bilgi de birçok kültürde ışık ile özdeşleştirilir. Bu iki noktadan yola çıkarak şimşeğin ışık ile olan bağlantısı onu, zekâyı temsil eder hale getirmiştir diyebiliriz.

---

* Şimşeğin Pallas Atene ve zekâ arasındaki ilişkiyi temsil etmesi, “akıllarda şimşek çakma” deyiminin kökenini izah etmek bakımından önemli olsa gerektir.

Rüzgâr, nasıl tarım ve denizcilikle, şimşek nasıl zekâ ile birlikte anılıyorsa, yıldırım olgusunun da akla getirdiği ilk unsur ateştir. Yıldırım gökten yere indiği zaman etrafına ateş saçar. Ateşin gökten yere inişi de akla “Prometheus”u getirmektedir.¹⁴ Prometheus, Yunan tanrıları içinde ateşi gökten çalan şahıs olarak bilinmektedir. Ateşin gökten yere inişi, yıldırım sonucu meydana gelen bir olaydır. “Prometheus”un ateşi çalışını anlatan mit parçası, yıldırım olayının Yunan mitolojik tefekküründe açıklanışıdır.¹⁵

1.2. SÜMER MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

Sümer dünyası 19. yüzyılda keşfedildiğinde, inanç alanının temel bilgilerinde hayli değişiklik olmuştur. Türkistan bozkırlarından Dicle ile Fırat deltasına indiği kabul edilen bu çok becerikli ve bilgili ulus, bölgelerinin kuzeyinde yaşayan Akad’ları da etkileyerek, olağanüstü bir uygarlık geliştirmiştir.¹⁶ Sümerler, *patesi* ya da *ensi* adını verdikleri rahip-krallarla yönetilmişlerdir. Bugün için, onlardan daha öncesi bulunmadığına ve bilinmediğine göre, keşfedildikleri tarihe kadar başka uluslara mal

---

¹⁴ Prometheus’un klasik Yunan mitolojisindeki yeri ve işlevi hakkında bk. Orhan Hançerlioğlu, (1993), **Dünya İnançları Sözlüğü Dinler, Mezhepler, Tarikatler, Efsaneler**, (İstanbul) 2. b., s. 420.

¹⁵ 19. yüzyılda mitlerin kökenin üzerine kafa yoran A. Kunh gibi araştırmacılar, çözümlemelerini göksel simgecilik ve mitlerin meteorolojik gelişimi teorisi bağlamında yapmışlardır. Göksel simgecilikle mitlerin meteorolojik gelişimi teorisinde, klasik Yunan mitolojisinin Tanrılardan ateşi çalan ve bundan dolayı da Tanrılar tarafından sonsuz azaba mahkum edilen Prometheus’un önemli bir yeri vardır. Göksel simgecilerden sonra ortaya çıkan psikoanalistler ise, göksel simgecilikten esinlenerek cinsel simgeciliği ön plana çıkarmışlardır. Klasik Yunan mitolojisinin kahramanlarından Prometheus, cinsel simgecilikte de önemli bir unsur olmuştur. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. R. M. Dorson, (1984), **Günümüz Folklor Kuramları**, (İzmir), s. 35-43; Özkul Çobanoğlu, (1999), **Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, (Ankara), s. 83-89.

¹⁶ Sümerler ve geliştirdikleri uygarlık hakkında bakınız: Samuel Noah Kramer, (1999), **Tarih Sümerle Başlar**, (İstanbul), Samuel Noah Kramer, (2001), **Sümer Mitolojisi**, (İstanbul), Samuel Noah Kramer, (2002), **Sümerler**, (İstanbul), Samuel Noah Kramer, (2002), **Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki**, (İstanbul).

edilen birçok medeni ve inançsal buluşların onların ürünü olduğu kabul edilmektedir. Onlardan kalan “Gılgamış Destanı” ile “Enuma Eliş” (Gökyüzünde) adlı yaratılış efsanesi, başka uluslara mal edilen birçok inancın Sümer kaynaklı olduğunu kesin olarak meydana çıkarmıştır. Örneğin; artık bilinmektedir ki, Yahudilerin sanılan Tufan tasarımı onlarındır, Suriyelilerin Adonis’e dönüştürdükleri Babillerin Tammuz’u onların Dumuzid’idir.¹⁷

Sümer tanrılarının adlarını yeniden sıralayan Kramer’e göre, önce su vardı. Tanrı An ve Tanrı Ki, bu sudan doğdular. Onların birleşmesinden Tanrı Enlil (hava) meydana geldi, gökle toprağın arasını doldurdu. Enlil, karanlık göğü aydınlatmak için Nanna’yı (ay) yarattı. Nanna da Utu’yla İnanna’yı yarattı.¹⁸ Fırtına tanrısı Adad’ın adı ayrıca “Gılgamış Destanı”nda da geçmektedir.

Sümer Tanrılarının bir listesine Murat Uraz’ın **Türk Mitolojisi*** adlı eserinde yer verilmiştir. Aşağıdaki liste, Uraz’ın çalışmasından olduğu gibi aktarılmıştır:

Adad: (Süm.) Yıldırım, şimşek, kasırga ve fırtınalar tanrısı. Büyük tufan sırasında ortalığı inletmiş, her tarafı karanlık etmiştir. Bu tanrı, bereket ve bolluk da getirirdi. Asur ve Babilliler bu tanrıya Adad, Etiler İskur, Sümerler bir de Ramman derler. İki atlı arabası ve boynuzlu tacı ile tasvir olunur.¹⁹

Ea (Enki, Ank): (Süm.) Bu tanrıya Sümerler Enki, Araplar da Ea demişlerdir. Sonraları Babillerin de büyük tanrılarında olmuştur. Denizlerin, suların, fırtınaların, altının, gümüşün, bütün madenlerin, taşların bitkilerin, hatta aklın, mantığın da tanrısıdır.

---

¹⁷ Orhan Hançerlioğlu, (1993), **Dünya İnançları Sözlüğü: Mezhepler, Tarikatler, İnançlar**, (İstanbul), s. 473.

¹⁸ Orhan Hançerlioğlu, (1993), **a.g.e.**, s. 473.

* Türk mitolojisi üzerine hazırlanan çalışmalardan bir tanesi de Murat Uraz’ın Türk Mitolojisi adlı eseridir. Yazarın Türk mitolojisine panteonlar, bir başka deyimle, tanrılar sistemi bağlamında yaklaştığı bu eserinde, Sümerlere ait pek çok tanrıdan bahsedilmiş, bir tanrılar listesi verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde bu Sümer tanrılarında bahsedilecek, eserde geçen Altay tanrılarında daha sonraki bölümlerde değinilecektir. (Murat Uraz, (1994), **Türk Mitolojisi**, (İstanbul).

¹⁹ Murat Uraz, (1994), **Türk Mitolojisi**, (İstanbul), s. 37.

Tanrıça Nina, bunun kızıdır. Babil mitolojisinde büyük yeri olan Marduk da Ea'nın oğludur.

Aşipular denilen papazlar, bunun koruyuculuğu altında iş görürler. Bu Tanrı daha sonra yeraltı âleminin daha sonra denizlerin tanrısı oldu.

Ea, doğrudan doğruya kendisine başvuranlara da gelecek için bilgiler verir, rüyaları yorumlar. İnsanlara çeşitli sanatları öğreten, krallara akıl ve zeka veren odur.

Sümerlere göre Ea, yarı balık yarı keçi şeklindedir. Hem suda, hem karada yaşadığı için bu şekilde düşünülmüştür.

İlk insanı da Ea yaratmıştır. Çamurdan yaptığı bir cisme can vererek insanı meydana getirmiş ve bu sebeple de tufan sırasında insanları yok olmaktan kurtarmıştır.²⁰

Sümer mitolojisinde insan, Lahar ile Aşnan mitosunun sonunda tanrıya hizmet etmek için yaratılmıştır.²¹

Enlil (ellil) : (Süm.) Büyük tanrılardandır. Hava ve savaş tanrısı olan Enlil, yağmur, fırtına, bora ve suların da tanrısıdır. Dağlarda oturur, kasırgalar içinde yürür. Önceleri yeryüzü tanrısı iken, yavaş yavaş Anu'nun yerini aldı, en büyük tanrı oldu.

Enlil'in kutsal bir kazması vardı. O, bu kazma ile yeri göğü birbirinden ayırmıştır. Evreni gök ile yerin birbirinden hava ile ayrıldığı bir varlık biçimine sokmuştur²². İnsanlara kızmış, sonra barışmıştır.

Enlil insanların mukadderatını tayin eder. İstediklerine krallık verir.²³

Haniş: (Süm.) fırtına tanrısının idaresinde çalışan bir küçük tanrıdır.²⁴

Şullat: (Süm.) Fırtınaların tanrısıdır. Bu tanrı Babillilerce de tanınmıştır.²⁵

Turko: (Süm.) Fırtına tanrılarındandır.²⁶

---

²⁰ Murat Uraz, (1994), a.g.e. s. 39.

²¹ Samuel Henry Hooke, (2002), **Ortadoğu Mitolojisi**, (Ankara), s. 36.

²² Samuel Henry Hooke, (2002), a.g.e., s. 31.

²³ Murat Uraz, (1994), a.g.e., s. 39.

²⁴ Murat Uraz, (1994), a.g.e., s. 43.

²⁵ Murat Uraz, (1994), a.g.e., s. 49.

Zabababa: (Süm.) Kış şhrinin fırtına tanrısıdır. Önceleri Mezopotamya'dan gelmiştir. Zappana adıyla veba tanrısı olarak tanınmıştır. Bir adı da En-Urta olan Ninkirsu'ya bu ad verilir. Hurice adı "Aştabi"dir.²⁷

Sümer mitolojisinde gördüğümüz gibi, bu üç doğa olayının ardıl olarak kabul edilip üzerinde birleştirildiği tanrılar vardır. Ancak tanrılaşma ya da inanç sistemine dönüştürme sürecinde üzerine en çok yoğunlaşılacak unsur, fırtınadır. Tıpkı Yunan mitolojisinde görüldüğü gibi, bu sistemde de fırtına, bir süre sonra savaş ile birlikte anılmaya başlanmıştır.

Sümer mitolojisinde fırtınanın yer aldığı bir başka anlatı, Sümerlerin tufan mitosudur. Kopuk parçaların bulunduğu bu mitosta, tanrılar insanlığı yok etmeğe karar veririler ancak bunun sebebi metinde tam olarak verilmemiştir. Daha sonra tanrı Enki, insanlığı bu yıkımdan kurtarmaya karar verir. İşte bu büyük tufanın anlatıldığı metinde fırtınalar yine başrol oynar:

*Tüm fırtınalar, son derece güçlü, tek bir fırtına
Gibi saldırıya geçti,
Aynı zamanda, sel kült merkezlerinin altını üstüne getirir.
Yedi gün ve yedi gece sürdükten sonra,
Tufan ülkenin altını üstüne getirdi.²⁸*

Klasik Yunan mitolojisinde olduğu gibi, Sümer mitolojisinde de rüzgârı temsil eden tanrılar, adeta büyük bir aile oluşturmuşlardır. Bu durum, tarım toplumunun özelliklerine bağlı olarak açıklanabilir. Ancak üzerine çalışılan bu üç unsur içinde insan hayatına en çok etki eden tartışmasız rüzgârdır. İster denizci, isterse tarımcı toplum olsun, rüzgâr hayati önem taşıyan bir unsurdur.

---

²⁶ Murat Uraz, (1994), **a.g.e.**, s.51.

²⁷ Murat Uraz, (1994), **a.g.e.** s..54.

²⁸ Samuel Henry Hooke, (2002), **a.g.e.**, s. 38-39.

Yine ortak bir anlayış olarak Sümerlilerde de savaş ve rüzgâr, özellikle de şiddetli rüzgârlar birlikte anılmıştır.

Şiddetli rüzgârların anıldığı bir diğer nokta, tufan mitosudur. Burada ilkel toplumlara has, tanrının bir ceza aracı olarak algılanmış doğa olayı devreye girmektedir.

Büyük tanrılardan *Ea* da fırtınalarla beraber anılmıştır. Ancak, zamanla, aklın ve denizlerin, suların da tanrısı haline gelmiştir. Buradan hareketle, Sümer toplumunun engin denizlerle ilişkileri olmamasına rağmen, su ve rüzgâr ilişkisini şekillendirdikleri görülüyor. Bu durumda bu toplumun ırmak karakterli bir toplum olmasının da etkisi vardır.

Daha önce de belirtildiği gibi, ele alınan mitolojik sistemlerde üzerinde yoğunlaşılacak başlıca unsur, rüzgârdır. Rüzgâr, aynı zamanda türevleri de olan bir unsurdur. Hafif, orta ve şiddetli halleri toplumsal hayatı ayrı ayrı etkileyen bir doğa olayıdır.

Sümer inanç sisteminde şimşekten, büyük tufanı anlatan mitoslarda bahsedilir. Tufan esnasında şimşeğin de tanrısı olan Adad, ortalığı karanlık etmiştir. Adad, gök gürültüsünden de sorumludur. Gök gürültüsünden önce şimşek çakar. Burada büyük gök gürültülerine sahne olan tufan esnasında şimşeğin de kesin olarak etkili olduğunu gösterir. Burada ışık ile şimşek arasındaki ilişki yeniden ortaya çıkar. Işık, üzerine pek çok inancın toplandığı bir görüngüdür. Şimşek de daima ışıkla ilgili olarak algılanmıştır.

Sümer mitolojik sisteminde, fırtına ve şimşekle ilgili olan tanrılar, aynı zamanda yıldırımla da ilgilidir. Yıldırımın en net olarak geçtiği anlatılar tufan mitoslarıdır. Buradan hareketle, ilkel toplumlara hâkim olan tanrısal ceza ile yıldırım ilişkisi geleneğinin bozulmamış olduğu sonucuna varılabilir.

1.3. HİTİT MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

İ. Ö. 2. bin yıllarında Doğu'dan Anadolu'ya geldikleri sanılan Hititler (Tevrat'ta adları geçen Hit Oğulları'ndan türetilmiştir, Mısır tabletlerinde adları Heta'dır.) Kızılırmak dolaylarında güçlü bir devlet kurmuşlar ve bu devleti İ.Ö. 7. yüzyılın sonuna kadar sürdürmüşlerdir. Önemli bir uygarlık yarattıkları, totemik çoktanrıci bir dine sahip oldukları bulunan kalıntılardan anlaşılmaktadır. Hititler kendilerinden önceki Anadolu halkları, Sümer, Akad, Huri, Mitanni, Luvi tanrılarını nasıl benimsemişlerse Frigya'lıların da onların tanrılarını öylece benimsedikleri anlaşılmaktadır. Hititlerin çok dindar oldukları ve dinde, özellikle temizliğe çok önem verdikleri, temiz olmadıklarından ötürü kimi kralların tanrılarca cezalandırıldıklarına inandıkları da belgelenmiştir. Hitit devletleri Asurlularca ortadan kaldırılmışlardır.²⁹

Hitit mitolojisi, görünüş açısından oldukça karmaşık bir mitolojik sistemdir. Hitit mitolojik sisteminde Anadolu kaynaklı olarak tanımlanan efsaneler vardır. Bu efsanelerde görülen şudur ki: Fırtına tanrısı bu efsanenin ve birçok efsanenin başkahramanlarındanır.³⁰ Diğer dünya mitoloji sistemlerinde olduğu gibi, bu sistemde de fırtına, savaş ile ilişkilidir.

Anadolu kaynaklı efsanelerden kabul edilen “*Gökten Düşen Ay*” isimli efsanede ayın gökten nasıl düştüğü ve aralarında fırtına tanrısı olmak üzere çeşitli tanrılarının onun peşinde nasıl koştukları anlatılır. Efsanenin içinde ayinin nasıl yapılacağı anlatılmıştır:

“Tek tablet: Bitmiştir. Fırtına tanrısı kuvvetle gürlediği zaman, rahip fırtına tanrısına göre davranır.”³¹

Ullikummis mitosunda fırtına tanrısının doğumu ve gerek babasıyla, gerekse diğer tanrılarla giriştiği rekabet anlatılır.

---

²⁹ Orhan Hançerlioğlu, (1993), **a.g.e.** s. 199.

³⁰ Bu efsaneler, E. Laroche tarafından çevirilerek yazılmıştır: E. Laroche, (1969), **Textes Hittites Mythologies en Transcription, 1: Mythologie Anatolienne**, (Paris, Klincksieck).

³¹ Isabelle Fontanille Klock, (2005), **Hititler** (Ankara), s. 70.

İlluyankas mitosunda da fırtına tanrısı başroldedir. Bu mitosun iki versiyonu bulunmaktadır. Daha eski mitosun başındaki sunuş niteliğindeki notta; bunun, göğün fırtına-tanrısının Purilli Şenliği'nin kült efsanesi olduğu ve bu versiyonun artık anlatılmadığı söylenmektedir. Bu mitos ejder İlluyankas'ın öldürülüşüyle ilgilidir. İlluyankas'ın fırtına-tanrıyı yenilgiye uğratmasıyla gelişen oylalar anlatılır.³² Purulli Şenliği ise bir çeşit yeni yıl şenliğidir. Tarım-tanrı Telepinu'nun bayramıdır. Bu bayramda Hitit'lerin ünlü Antahşunşar bayramları gibi ilkbaharda yapılır.³³ Bu bayramın ritüellerini, anlatılan bu mitos etkilemiştir.

Hitit mitolojisinde fırtına tanrısı savaş ile ilişkilidir. Oğlu Telepinu'dur. Ancak fırtına tanrısı savaşla ilişkilendirilmesine rağmen Yunan mitolojisinde olduğu gibi vahşi, kandan hoşlanan bir tanrı değildir. Durum kaosa gittiğinde endişelenerek çözüm için çareler arayabilir. Bu mitolojik sistemde dikkati çeken başka bir unsur da ayinlerin öfkelenen tanrıyı dize getirmek için yapılıyor olmasıdır.

Bir başka mitosta (Telepinu mitosu) Telepinu, çeşitli olaylar neticesinde kaybolur. Pek çok uğraşlar sonucunda babası fırtına-tanrı tarafından bulunur. Gök gürültüsü ve şimşek eşliğinde geri döner.³⁴

Hitit mitolojisinde fırtına tanrısının ismi Hurice *Teşup*, Hatti dilinde *Taru*'dur. Bu kelimelerin ait olduğu dillerdeki karşılıkları; “muktedir olmak”, “muzaffer”, “yenmek”, “fethetmek”, “egemen olmak”tır. Fırtına tanrısı, güneş tanrısı ile birlikte devletin yasalara göre ve düzenli çalışmasına yardımcı olur:

*“Kralın barışı güneş ve fırtına tanrılarına uğrasın! Sözlere birleşsin! Güneş tanrısı ve fırtına tanrısı ülkeyi yine krala teslim etti. Onun geçmişini yeniden canlandırdılar, korkusunu yeniden canlandırdılar.”*³⁵

---

³² Samuel Henry Hooke, (2002), **a.g.e.**, s.135.

³³ Orhan Hançerlioğlu, (1993), **a.g.e.**, s.421.

³⁴ Samuel Henry Hooke (2002), **a.g.e.**, s. 139.

³⁵ Isabelle Klock Fontanille, (2005), **a.g.e.**, s.48.

Aslında, Hititlerde fırtına tanıları geniş bir ailedir. Hititlerin en büyük tanrısı olarak, fırtına tanrısı Zas Hazuna isimli bir tanrının da adı geçer. Fransızlar Zashhapuna biçiminde yazarlar. Tanrıça Mezulla, kızı tanrıça Zintuhi, dağ-tanrı Zalianu bu ailedendir.³⁶

Başka bir Hitit kasırga tanrısı da Parjanya'dır. Bu tanrının göksel doğası çok açıktır: Parjanya, Dyaus'un oğludur ve kimi zaman onunla karıştırılır; özellikle toprak tanrıçası Prithvi'nin eşi olarak görüldüğünde Parjanya sular ve tüm canlılara hükmeder, yağmur yağdırır, insanların, hayvanların ve bitkilerin üretken olmasını sağlar. Çıkardığı kasırgalar karşısında tüm evren titrer.³⁷

Mekânı gökyüzü olan Teşup, gök olaylarının, fırtınanın, gök gürültüsünün, şimşegin yağmurun, yıldırımla yok eden ama fırtına ile bereketlendiren fırtınanın efendisidir. Fırtına tanrısı erkekliğin ve bereketin simgesi olan boğa ile temsil edilir.

Diğer pek çok inanç sisteminde belirttiğimiz gibi Hitit mitolojisinde de rüzgâr, Hitit inanç sisteminin temelini oluşturmuştur. Fırtına tanrısı mitosların başkahramanıdır. Fırtınadan etkilenmeyecek insan yoktur. Bir insan şimşek çaktığını görmeyebilir, bir yere düşen yıldırımı fark etmeyebilir ya da ömrü boyunca hiç yıldırım görmeyebilir. Ama her insan şiddetli rüzgâra maruz kalır.

Hitit inanç sisteminde fırtına tanrısı hırçın bir ruh hali ile tasvir edilmiştir. Başka tanrılarla anlaşmazlıklar hatta çatışmalar yaşar. Bu da fırtınanın doğasına uygun bir durumdur.

Diğer pek çok inanç sisteminde olduğu gibi Hitit inanç isteminde de fırtına ile savaş ilişkili olarak algılanmıştır. Bu sistemde fırtına tanrısı savaşmayı sever, ancak kaos durumunda çareler de arar.

---

³⁶ Orhan Hançerlioğlu, (1993), **a.g.e.**, s. 568.

³⁷ Mircea Eliade, (2002), **a.g.e.**, s.100.

Hitit coğrafyasında fırtına o kadar hâkim bir unsurdur ki, fırtına tanrısı, güneş tanrısı ile beraber devletin düzenli çalışmasına yardımcı olan tanrı konumundadır.

Daha önce de belirtildiği gibi bu sistemlerin hepsinde hâkim unsur rüzgârdır. Fırtına tanrısı aynı zamanda gök gürültüsünün de tanrısıdır.

Fırtına tanrısı Teşup, aynı zamanda yıldırımını da yöneten tanrıdır.

1.4. BABİL MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

Asur- Babilonya uygarlığı İ.Ö. 25. yüzyıldan itibaren buldukları bölgeye hakim olduklarında bu bölgede önceden kurulmuş büyük bir Sümer uygarlığı bulunmaktaydı. Burada buldukları Sümer çoktanrıcılığı ile kendi kent-tanrılarını birleştirmişlerdir. Asur- Babilonya uygarlığı Sümer uygarlığı üzerine kurulmuş ve kültürünü ondan alan bir uygarlıktır. Bu uygarlık, özellikle Hamurabi zamanında doruğa yükselmiştir. 282 maddelik ünlü Hamurabi yasasını, Hamurabi'ye tanrı Şamaş'ın (Marduk) yazdırdığına inanılır. Araştırmacı Samuel Reinach, *Orpheus* isimli yapıtında şöyle demektedir:

*“Tanrı Şamaş, burada kutsal kitabın tanrısı durumundadır. Hamurabi yasasıyla Musevi yasaları arasındaki benzerlik açıktır. Musevi yasaları Musa'ya gerçekten tanrı tarafından yazdırıldıysa tanrı, hamurabi'nin yasasını aşırılmış demektir.”*³⁸

Kimi dinler tarihi araştırmacıları bu olayı, Hamurabi'nin Şamaş'ı ile Musa'nın tanrısı Yehova'nın aynı olduğu biçiminde yorumlamaktadırlar.

Babilonya Mitolojisinde rüzgâr, şimşek ve yıldırım ile ilgili pek çok tasvir bulunmaktadır. Babil'lerin kozmogoni (dünyanın yaratılışı) ile ilgili mitoslarında, tanrı **Marduk**'un silahlarının tasviri dikkat çekicidir. Bu mitosta tanrı Marduk kral olarak ilan edilince tanrıça Tiamat ile savaşmak için silahlarını kuşanır. Silahları; ok ve yay, topuz, şimşek ve dört yönün rüzgârının (yelinin) dört tarafından tuttuğu ağdan oluşur; bedenini alevle doldurur ve yedi azgın tayfun yaratır; fırtına arabasına biner ve ordularına ilerler.³⁹

³⁸ Orhan Hançerlioğlu, (1993), **a.g.e.**, s. 58.

³⁹ Samuel Henry Hooke, (2002), **a.g.e.**, s.54.

Babil tufan mitosunda da fırtına olgusu karşımıza çıkar. Mitosta tufan bir fırtına ile başlar ve metinde bu fırtına oldukça canlı bir şekilde tasvir edilir. Fırtına tanrısı **Adad** gürlür; yeraltı tanrısı Nergal göklerdeki okyanusların sularını tutan kapıların direklerini parçalayıp yıkar.⁴⁰

Adapa mitosunda da güney yelinin başına gelenler anlatılmaktadır. Bir gün bilgelik tanrısı Ea'nın oğlu Adapa balık tutarken güney yeli esip kayığını devirir. O da buna öfkelenip güney yelinin kanadını kırar ve güney yeli yedi gün esemez. Baş tanrı Anu bunu fark eder ve Adapa'yı huzuruna çağırır.⁴¹ Burada hafif rüzgârın bir kuş olarak ya da uçan bir canlı olarak tasvir edildiğini görüyoruz.

Babil mitolojisinin en büyük tanrısı **Anu**'dur. Başka mitolojilerde çok sık gördüğümüz, bir tanrının geri plana itilmesi durumu, Anu'da da yaşanmıştır. Anu en azından tarihin başlangıcında soyut bir tanrıdır. Tapımı çok yaygın değildir. Dinsel metinlerde adı çok az geçer. Tanrı adları arasında adı geçmez. Marduk gibi yaratıcı bir tanrı değildir. Anu'nun heykelleri yoktur, bu da onun dinsel etkinliğinin olmadığını (zayıf olduğunu) gösterir.⁴²

Babil mitolojisi içinde göğün fırtına, yağmur ve bereket tanrısı olarak adı geçen bir başka tanrı da **Enli-Bel**'dir. Enli-Bel göğün üç kozmik tanrısı içinde en önemli olanıdır. Yüce tanrı Anu'nun oğludur. Sümer dilinde Anu; “azgın rüzgârların efendisi” anlamına gelmektedir. (En-lil: Şiddetli rüzgâr, kasırga.) ayrıca Lugal- Amaru denilen “rüzgâr ve kasırga tanrısı” ve Umu “fırtına”, En-Ug-Ug-Ga “kasırgaların efendisi” adları da vardır.⁴³

---

⁴⁰ Samuel Henry Hooke, (2002), **a.g.e.**, s. 59.

⁴¹ Samuel Henry Hooke, (2002), **a.g.e.**, s.70.

⁴² Mircea Eliade, (2002), **a.g.e.**, s. 84.

⁴³ Mircea Eliade, (2002), **a.g.e.**, s.105.

Babil mitolojisinin içinde hava durumu (gök gürültüsü, fırtına, yağmur) ile ilgili tanrılar zamanla etkinliklerini, göksel özerkliklerini, mutlak egemenliklerini kaybederler. Her birine ulu tanrıça eşlik eder ve onun egemenliğinin altına girerler.⁴⁴

Babil dini tasarımında kutsal tapınaklar “yerle göğün bulunduğu ev” olarak tanımlanır.⁴⁵ Yine ayrıca Babil güneş hierofanileri öteki dünya ile kurulan çok eski ilişkilerin anısını saklı tutmaktadır. Şamaş, “Etimme’nin güneşi yani, ölülerin ruhlarının güneşi olarak adlandırılmaktadır.⁴⁶ Yine Babil mitolojisinde sular ile ilgili pek çok tasvir bulunmaktadır. Örneğin: Babil ay tanrısı Sin, suları denetler.⁴⁷ Okyanus, Babilliler tarafından “bilgelik evi” olarak tanımlanmıştır.

Sümer Mitolojisinde tanrı Şamaş pek çok mitosun başkahramanıdır. Silahlarının tasviri dikkat çekicidir. Şamaş dört yönün rüzgârını ağ olarak kullanır. Yedi azgın tayfun yaratır ve fırtına arabasına biner. Tanrının hâkimiyeti azgın rüzgârlara hâkim oluşuyla yüceltilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. Sümer mitolojisinde diğer mitolojilerden farklı olarak dört yöne ait yellerin sık sık vurgulandığı göze çarpmaktadır. Tanrı Anu azgın rüzgârların efendisi olarak tasvir edilmiştir.

Şimşek, tanrı Şamaş’ın silahları arasında sayılır. Diğer mitolojilerin aksine şimşek, Sümer mitolojisinde biraz daha fonksiyon kazanmıştır. Tanrının silahı olarak tasvir edildiğine göre şimşek, tanrının bir aracıdır. Yani tanrının dünyayı düzenlemek için kullandığı bir unsurdur.

Sümer mitolojisinde dikkati çeken bir diğer nokta da hava durumu ile ilgili tanrıların bir süre sonra geri plana itilmesidir. Bu tanrılardan her biri bir ulu tanrıçanın hâkimiyeti altına girerler. Yıldırım Sümer Mitolojisinde ardıl bir unsurdur. Mitoslarda çok fazla üzerine yoğunlaşılmamıştır.

---

⁴⁴ Mircea Eliade, (2002), **a.g.e.**, s. 107.

⁴⁵ Mircea Eliade, (2002), **a.g.e.**, s.115.

⁴⁶ Mircea Eliade, (2002), **a.g.e.**, s.155.

⁴⁷ Mircea Eliade, (2002), **a.g.e.**, s.171.

1.5. MISIR MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

Antik Mısır’la ilgili yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuç gösterir ki Mısır ile Nil nehri arasında sıkı bir bağlantı vardır. Hatta ünlü tarihçi Heredot’un da söylediği gibi: **“Mısır Nil’in bir armağanıdır.”**

Mezopotamya ve Mısır kültürlerinin her ikisinde de ırmak karakterleri egemendir. İki ülke de ırmak vadileri içinde uzanır. Ancak Mısır coğrafi olarak daha farklıdır. Nil yatağının biçimi Mısır’ı, Vadi ve Delta olmak üzere ikiye ayırır. Birinci çavlandan Memfis’e yani bugünkü Kahire’ye kadar Nil, Libya Platosu’ndaki büyük fayın dimdik yarmaları arasında, eni altı mil ile on iki mil arasında değişen dar bir alüvyonlu toprak şeridini sulayarak beş yüz millik bir yolu geçer. Memfis’in güneyinde görünüm birden değişir. Kayalıklar birden bire ayrılır ve vadi, uzunluğu altmış mil, bir yay oluşturan eni ise dört yüz mil tutan büyük bir yelpaze gibi yayılır ve Nil, bu deltayı geçerken sayısız kollara ayrılarak, sularını Akdeniz’e boşaltır. Fransız bilgini Moret:

“Böylece doğa bir Akdeniz Mısır’ı, bir Afrika Mısır’ı yaratmıştır. Mısırlıların koydukları adla bu “iki ülke” arasındaki fark, ülkenin mitolojisinin tarihi üzerine ve insan tarihi üzerine belirgin damga basacak kadar büyüktür.” der.⁴⁸

Mısır dininde krallar, güneş-tanrı Re kültüründen sonra, dini hayatın odağında bulunan öge Nil’dir. Bu ırmağa bir tanrı gibi tapınıldı ve Nil, Mısır ritüellerinde ve mitolojisinde, Sümer ve Akad ülkesi ırmaklarında benzeri görülmeyen bir yere sahipti.⁴⁹

O çağda Mısır çoktanrıçılığının tipik bir hayvan tapımı olduğu saptanmıştır. Örneğin; Aşağı Mısır krallığının koruyucu tanrısı kobra yılanı, Yukarı Mısır krallığının koruyucu tanrısı dişi akbabaydı. O çağda Mısır’lılar kozmik tanrılardan habersizdiler. Kaldı ki hayvan-tanrılar, kozmik tanrılar tapımında da sürmüştür. Örneğin; gök-tanrı Nut inek, güneş-tanrı Horus kartal, ay-tanrı Toth maymun başlıdır. Mısır’ın kutsal Apis

---

⁴⁸ Samuel Henry Hooke(2002), **a.g.e.**, s.80.

⁴⁹ Samuel Henry Hooke(2002, **a.g.e.**, s.81.

öküzleri, hayvan tapımının en tipik örneğidir. Eski Mısır'ın bu hayvan çoktanrıcılığı, pek belli bir biçimde, ilkel totem kalıntısıdır. Nasıl ilkelerin her kabilesinin ayrı bir hayvan totemi varsa eski Mısır'ın her köy ve kasabasının da ayrı ir tanrısı vardır. Bu bakımdan eski Mısır'ın sayılamayacak kadar çok hayvan-tanrısı olmuştur.⁵⁰

Mısır tapımında ayrıca her tanrı için çeşitli hipostaslar (fr. Hipostase: Tanrının belli niteliğini ortaya koyan kişilik) da geliştirilmiştir. Örneğin; güneş-tanrı Ra'nın on dört Ka'sı, eşdeyişiyle hipostası vardır. Bu kişilikler şunlardı: Hou (besin), Chepes (ün), Akhou (görkem), İri (tahıl üretimi), Quadj (mutluluk), Nekht (zafer), Ouas (şeref), Djefa (bolluk), Chemes (ateş), Heka (sihir), tjeheh (kıvılcım saçıcı), Ouser (güç), pesedj (ışıklılık), Seped (beceriklilik).⁵¹

Heliapolis (Baalbek kenti) rahipleri üçüzlü tanrılardan bir baştanrının başkanlığında bir dokuzlu tanrı sistemi geliştirdiler: Ra (İlkin Amon ile bir tutularak Amon- Ra, Aton ile bir tutularak Aton-Ra), Şu (hava tanrısı), Tefnut (hava tanrısının karısı), Geb(yer tanrısı), Nut (gök tanrısı), Osiris, İsis, Set ve Nehythis.

Mısır'da güneş tapımından önce halka daha yakın tanrısal figürlerin egemenliği vardır.

1.6. UGARİT MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

Meydan Larousse Ansiklopesi'nde Ugarit hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: "Ugarit, Fenike kıyısında şehir. Lazkiye'nin kuzeyinde. Ugarit kalıntıları 1929'da Ras Şamra'da, C.I. Schaeffer ve yardımcısı G. Cheret'in yönettikleri kazılarda ortaya çıkarıldı. Ugarit, düzgün planlı sokaklarıyla geniş bir şehirdi; tek katlı güzel evlerinin altında bir merdiven ve bir koridorla inilen aile mezarlıkları vardı."⁵²

---

⁵⁰ Orhan Hançerlioğlu(1993), **a.g.e.**, s.329.

⁵¹ Orhan Hançerlioğlu(1993), **a.g.e.**, s.329.

⁵² Meydan Larousse Ansiklopedisi, 19. c., s.538.

1929 yılında bir Fransız arkeoloji misyonu Ras Shamra (Rezene Burnu) siti üzerinde, Lazkiye Limanı'ndan 10-15 km. uzaklıkta Kuzey Suriye'de, hemen antik Ugarit kentiyle özdeşleştirilen bir kentin kalıntılarını ortaya çıkardı.⁵³

Ugarit, Babil ile Mısır ülkeleri arasında kalan Kenan bölgesinde yer alan bir kenttir. Bu bölge halkları Sami dili konuşmaktaydılar. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğine değin bu bölge ile ilgili çok az şey biliniyordu. Ancak 1928 yılında bulunan Ras Şamra tabletleri bu toprakların gizli kalmış taraflarına açıklama getirmiştir.

Bulunan tabletlerde yer alan mitoslar üç gruba ayrılır. Bunlardan en geniş grubu oluşturanlar; tanrı Baal'in serüvenleriyle, becerdiği işlerle ve bu tanrının Kenan panteonunun öteki tanrılarıyla ilişkileri ile ilgili olanlardır. Bu tanrıların ve tanrıçaların birçoğunun adlarının Eski Ahitten tanıdığımız adlar olduğunu ve Ugarit mitolojisinin parçalarına ait izlerin, İbrani şiirinde de görüldüğünü belirtmeliyiz.⁵⁴

Baal ile Sular Mitosu'nda, Yam-Nahar ile Bal arasındaki çekişme anlatılır. Mitosta kullanılan sembolizmde, küstah davranışlarıyla Yam-Nahar, taşıp yeryüzünü yıkıntıya çevirme tehdidiyle, denizin ve ırmakların dostça olmayan yönünü sergilerken. Baal suların yağmur olarak yaralı yanını temsil etmektedir. Baal gücünü göstermek için şimşekler ve gök gürültüleri yollayıp, bulutlara binip koşursa da aynı zamanda yeryüzünü verimli kılmak için, mevsiminde uysal yağmurları dağıtmaktadır.⁵⁵

Ugarit mitolojisinde; ırmakların çıktığı kaynakların başında oturan, tanrıların babası baştanrı El, onun oğlu, genellikle bulutların binicisi diye anılan ve *şimşek* ve gök gürültüsü tanrısı olarak bazen Hadad adı ile anılan bereket tanrısı Baal vardır. Baal için

---

⁵³ **Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler Ve Mitolojiler Sözlüğü**, (Ankara), (ed. Yves Bonnefoy), (2000) 1. c., s.1106.

⁵⁴ Samuel Henry Hooke(2002), **a.g.e.**, s. 112

⁵⁵ Samuel Henry Hooke(2002), **a.g.e.**, s.115.

bir ev yapılışını anlatan mitosta Baal'ın evine şimşek, gök gürültüsü ve yağmur gönderebileceği bir pencere yapılır.⁵⁶

İbrani mitolojisine bakıldığında, Baal mitosunun büyük bir bölümünün, Kenan bölgesine yerleştiklerinde, İbranilerce benimsenip, Yehova'ya mal edildiği görülür.

Ugarit mitolojisinden çıkarılabilen sonuçlara göre; bu yörenin inanç sisteminde diğerlerinden farklı bir noktaları işaret eden bir bakış açısı vardır. Burada diğer inanç sistemlerinin aksine rüzgâr-kasırga-fırtına etrafına toplanma yoktur. Bu yöre inançları şimşek etrafında toplanmıştır. Bu mitosların başkahramanı tanrı **Baal'** dir. Baal'ın kimliği altında birleşen iki ayrı unsur olarak şimşek ve su görülüyor. Şimşek ardılı olan yıldırım ile birlikte düşünülürse ateş ve su zıtlığının varlığı ortaya çıkar.

Baal ile ilgili mitoslar, genelde, Baal ile panteondaki diğer tanrıların mücadelelerini anlatır. Baal gücünü göstermek için daima şimşekleri kullanır. Onun evinde şimşek ve yağmur gönderebilmesi için penceresi vardır. Tanrının gücünü göstermek için daha etkili doğa olayları yerine şimşeği kullanması dikkat çekicidir. Baal'in kullandığı sular bereketi getiren sulardır. Baal ile Yam-Nahar arasındaki çelişmeyi anlatan mitosta Yam-Nahar nehirlerin, ırmakların dostça olmayan tarafını temsil ederken Baal bereketli yağmurları temsil eder. Bu mitoslarda gücünü göstermek için şimşekler yollayan Baal'in, şimşeğin etkisini arttırmak için gök gürültüsünü de işin içine soktuğu görülmektedir.

1.7. HİNT MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK, YILDIRIM

Din, Hindistan'da günlük hayatın önemli parçalarından biridir. Birçok Hintli için din, günlük işlerden, eğitim ve politikaya kadar hayatın her alanına nüfuz etmiştir. Laik

---

⁵⁶ Samuel Henry Hooke(2002), **a.g.e.**, s.117.

Hindistan, Hindu, İslam, Hristiyanlık, Jainizm*, Sihizm, ve sayısız dine ev sahipliği yapar.

Hint mitolojisinin ilk kaynakları olan Vedalar aynı zamanda Sanskrit edebiyatının da ilk kaynaklarıdır. M.Ö. 1500'lere tarihlendirilen bu kitapların en eskisi Rigveda'dır. Bunu Yacurveda, Sama veda izler. Son Veda olan Atharveda diğerlerine göre oldukça yeni bir tarihte oluşturulmuştur. Vid (*bilmek*) eyleminden "Veda" (*bilgi*) anlamında türetilmiş bu kitaplara, Samhitalar (birikimler) denir. Dört Veda içinde en önemlisi Rigveda'dır(İlahi Bilgi). Toplam on kitap olan Rigveda, adına ilahiler sunulmuş olan tanrılar, tanrıçalar ve aşağı yaratıklar, Hint mitolojisinin çekirdeğini oluştururlar.⁵⁷

Hint mitolojisinin ikinci büyük kaynak gurubu, destanlar ve Puranalar'dır. En eskisi Ramayana olarak kabul edilen destanların, M.Ö. 200 ile M.S. 400 tarihleri arasında yavaş yavaş yazıya geçirildiği tahmin edilmektedir. İlk yazılıp bitirilen Ramayana, sonra Mahabharata'dır. Bir destan mı yoksa Purana mı olduğu tartışılan Harivamşa ise içlerinde en genç olanıdır. Hindistan'da Maurya Hanedanlığı dönemi, birçok din ve emzhebin kendini ifade etme yarışına girdiği ve taraftar kazanmaya çalıştığı bir dönemdir. Bu dönemde Vishnuitlerin destanlara egemen olduğunu ve destan kahramanları Rama ve Krishna'yı, Vishnu'nun bir bedenlenmesi olarak gösterdiklerini görüyoruz. Oysa Caynist ve Buddhistlerin de kendi görüşlerini yaymaya çalışmakta ve destanların bağımsız bölümlerinde kendilerini hissettirmekteydiler. Buddhizmin çok güçlendiğini gören Vishnucular, Buddha'nın da Vishnu'nun bir biçimi olduğunu söylemekten geri kalmadılar.⁵⁸

---

* **Jainizm:** brahmanizm'in düzeltilmesi için ortaya çıkmış tanrısız Hint dini. Budacılıktan az önce ortaya çıkmış Brahmancılığın bir reformu olarak ileri sürülmüştür. Kendisine Cina (muzaffer) ya da Mahavira adı verilen iki soylu tarafından kurulan bu din, yaratılma olayıyla yaratan düşüncesini yadsır. (Orhan Hançerlioğlu, (1993), **Dünya İnançları Sözlüğü**, (İstanbul), s. 228.)

⁵⁷ Korhan Kaya(2003), **Hint Mitolojisi Sözlüğü**, (Ankara), s.20.

⁵⁸ Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s. 23.

İndra, Hintli tanrıların en büyüğüdür. Yağmurlu –fırtınalı gökyüzünü simgeleyen bu tanrı, aynı zamanda savaşçı Ari toplumunun savaş tanrısıydı. O, başta kuraklığı simgeleyen yılan Vritra olmak üzere, birçok kötü ruh ve şeytanla çarpışır. Vritra'yı öldürdüğü zaman, onun saklı tuttuğu suları kurtarmış olur. Bazen de çalınmış olan inekler serbest kalır. Ancak savaşmayı bırakıp yerleşik hayata geçilmesi ile bu tanrı da önemini yitirmeye başlamıştır.⁵⁹

İndra isimli tanrıyı Aryalar'ın Hint topraklarına kendileri ile birlikte getirdikleri sanılmaktadır. Halk inançlarına göre, vücudunun parçalanmasıyla evreni meydana getiren bir devin ağzından doğmuştur. İyi yürekliliği, çok yiyip içmesi, soma adlı içkisi, airavata isimli filiyle ünlüdür.⁶⁰

İndra şimşekli, yağmurlu fırtına tanrısıdır. Her zaman kuraklıkla ve karanlıkla mücadele eder. Karanlığı defedip aydınlığı getirir. Elinde yere doğru çarptığı şimşegi (vacra) vardır. İndra'nın bazı adları bu silaha bağlı olarak verilmiştir; Vacrabahu (şimşek elli), Vacrin (şimşek kullanan) gibi.

İndra'nın boyutları oldukça geniştir. Onun büyüklüğüne ve gücüne ne insanlar, ne de tanrılar erişebilirler. Bu nedenle ona şakra (güçlü), şaçivant (güçlü), şaçipati (gücün efendisi), şatakratu (yüz gücü olan) gibi isimler verilmiştir.

Daha sonraki mitolojide İndra, daha alt sıralarda görünen bir tanrı haline getirilmiştir. Çünkü toplum, Brahman denen din adamlarını etkisi altına girmiş ve onların tanrısı Brahma ile, diğer iki tanrı Vishnu ile Şiva büyük önem kazanmıştır. Toplum savaşçı karakterini yitirerek, dördü temel olmak üzere, çeşitli sosyal sınıflara ayrılmıştır. Tanrıların kimi tümünden unutulmuş, kiminin ise özellikleri değiştirilmiştir.⁶¹

Agni, kurban ateşinin kişilendirilmiş halidir. Üç biçimde bulunur: Cennette güneş olarak, havada parlaklık ve yerde ateş olarak. Işınları şafakta sızan güneş ışınları ya da

---

⁵⁹ Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s.24.

⁶⁰ Orhan Hançerlioğlu(1993), **a.g.e.** ,s.218.

⁶¹ Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s.95.

şimşek gibidir. Harivamşa isimli anlatıda ise Agni, siyahlar giymiş, elinde ateşten bir mızrak taşır haldedir. Dört eli vardır. Kırmızı atların çektiği bir arabada doğmuştur ve yedi rüzgâr bu arabanın tekerleğidir. ⁶²

Aca Ekapad, bu tanrının Hint mitolojisindeki yeri ve önemi fazla değildir. Biçimsel ve işlevsel yönden yoruma açık olan bu tanrı, kimi bilim adamına göre “tek ayaklı keçi”dir (aca, keçi anlamına gelir). Kimine göre ise, “doğmamış tek ayaklı”dır. Başka tahminler de vardır. Fakat en akla yakın olasılık, yerden göğe uzanan ve içine aldığı şeyleri yutup götüren **hortum fırtınası** olması olasılığıdır. Ahi Buhnya (hava yılanı) ile özdeşleştirilmesi de, biçimde yılanal bir yan olduğunu düşündürmektedir. Doğada hava ile ilgili olarak böyle bir görüntü, hortum tipi fırtınalarda görülür. ⁶³

Garuda, yarı kuş yarı insan mitolojik bir yaratıktır. Annesinin özgürlüğünü sağlamak için Amrita’yı (ölümsüzlük iksiri), tanrılardan çalmış ve bu nedenle İndra ile savaşmak zorunda kalmıştır. İndra, Amrita’yı geri almış, fakat kendisi yenilmiş ve şimşegi paramparça olmuştur. Garuda’nın bir lakabı *Vacravit*, yani “şimşegi yenen”dir. ⁶⁴

Hanuman, başta Ramayana Destanı olmak üzere Hint edebiyatında birçok yerde adı geçen ünlü ve kutsal bir maymundur. **Rüzgârın** oğludur ve uçma yeteneği vardır. ⁶⁵

Matarışvan, bazen Agni ile özdeşleştirilen bazen de ateşi bulan tanrı olarak gösterilen bir tanrıdır. Göksel bir tohumken Tanunapat olan, doğup çeşitli biçimlere girdiğinde Narashamsa adını alan Agni, son aşamada Matarışvan olur. Bu güçlü bir **rüzgâr** biçimidir. Öte yandan cennette saklı ateşi bulup, yeryüzüne getiren bir tanrı olarak ortaya çıkartılmaktadır. Bu ikinci hali, Yunan mitolojisindeki Prometheus ile benzeşir. Farklı farklı anılsa da, genel olarak bir rüzgâr adı olarak kullanılır. ⁶⁶

---

⁶² Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s.33.

⁶³ Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s.30.

⁶⁴ Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s.87.

⁶⁵ Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s.89.

⁶⁶ Korhan Kaya(2003) **a.g.e.**, s.123.

Parjanya, bu tanrı Rigveda'da kendisine üç kez yakarılan ikinci dereceden bir tanrıdır. Adı “yağmur bulutu” anlamına gelir. Yağmur boşaltması onun en önemli özelliğidir. Yağmur yağdırırken gök gürlemesi ve şimşekle birlikte görülür.⁶⁷

Soma, Rigveda'daki dinsel törenlerin odak noktasını soma içkisi oluşturduğundan, onun tanrısı soma da büyük önem kazanmıştır. O, akarsuların efendisidir. O, suları oluşturur ve hem cennete hem dünyaya yağmur olarak düşmesine sebep olur. Soma'nın damla damla düşerken çıkardığı ses, biraz abartılı olarak, bir kükreme veya yıldırım sesine benzetilmiştir. Bu yüzden ona suların boğası denir ve şeklen boğa biçiminde düşünülür.

Şiva, vedik dönemde doğanın fırtına, şimşek veya yangın gibi yıkıcı felaketlerinin kişileştirilmiş tanrısı olarak Rudra, epik dönemde Şiva olarak adlandırılır.⁶⁸

Trita Aptya, bu tanrıya sunulmuş başlı başına bir ilahi yoktur. Trita'nın tam olarak hangi gücü simgelediği belli değildir. Bilim adamları tarafından farklı yorumlanmıştır. Kimine göre, su ve **rüzgâr** tanrısı, kimine göre de İndra'dan önceki fırtına tanrısı ya da sağlık ve güç veren bir tanrıdır. Zamanla özden düşüp kaybolan tanrılardandır.⁶⁹

Dünya mitolojilerini incelerken göze çarpan noktalardan biri de şudur. Bu üç ardıl olay mutlaka, her mitolojik sistemde yankısını bulmuştur ancak, her toplum inanç yapılandırma sürecinde farklı doğa olayı üzerinde yoğunlaşmıştır. Kimi inanç sistemi şimşek üzerinde yoğunlaşırken, kimisi de rüzgâr üzerinde yoğunlaşmıştır.

Hint mitolojisindeki rüzgâr algıları tasnif edilmeye çalışılırsa, rüzgâr olgusu üç ayrı alanda rüzgâr kaşımıza çıkar: Bunlardan birincisi; soyut manada algılanan, tanrılara sıfat olarak atfedilen, tanrının büyüklüğünü somutlamak amacıyla kullanılan rüzgâr

---

⁶⁷ Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s.142.

⁶⁸ Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s.182.

⁶⁹ Korhan Kaya(2003), **a.g.e.**, s.190.

olgusu; ikincisi, bereket, ekonomik ihtiyaçların doğurduğu rüzgâr olgusu, üçüncüsü, afetlerle beraber anılan rüzgâr olgusudur.

Birinci kısma dâhil olan rüzgârlar içine öncelikle İndra'nın tasvirinde kullanılan rüzgârı örnek gösterebiliriz. Tıpkı klasik Yunan mitolojisindeki Atene (Athena)'da olduğu gibi, Hint mitolojisinde de İndra, rüzgârı yönetmenin yanı sıra savaş ile de alakalı olarak algılanmıştır. Bu durum rüzgârın hırçınlığıyla, savaşın şiddeti arasındaki algı benzerliğidir.

Kurban ateşini simgeleyen Agni tasvir edilirken de rüzgâr kullanılır. Agni'nin arabasının tekerlekleri yedi rüzgârdır. Burada, dini olarak önemli olan kurban olgusunun yüceltilmesi amacıyla rüzgârın kullanıldığı söylenebilir.

Bereketi simgeleyen rüzgâr olgusunu içine alan ilk tanrı olarak yine İndra sayılabilir. İndra kuraklıkla savaşır, kaybolan ineklerin serbest bırakılmasını sağlar. Parcanya, adının anlamı rüzgâr bulutu anlamına gelen başka bir bereket tanrısıdır. Anacak onun bereketi şimşek ve gök gürültüsü ile beraber anılır.

Üçüncü guruptaki tanrılar arasında birinci olarak Şiva sayılabilir. Şiva her türlü doğal felaketin tanrısıdır. Hint mitolojisinde kasırğa gibi felaketler pek çok tanrının özelliğidir. Hortumlu kasırgalar yılanı benzetilmiştir (Eca Ekapad). Yılan, Hint mitolojisinde çok farklı boyutlarda da algılanmış bir hayvandır.

Matarişvan, gökten ateşi çalan tanrıdır. Prometheus'a benzer yönleri vardır. Ancak Yunan mitolojisinde ateşin çalınması yıldırım ile özdeşleştirilirken, Hint mitolojisinde rüzgâr ile birleştirilmiştir. Matarişvan, güçlü bir rüzgâr çeşididir.

Kasırğa tanrılarının sayısının fazla oluşu ile pek çok mitolojide karşılaşılmaktadır. Örneğin; Hitit mitolojisinde kasırğa tanrıları geniş bir ailedir. Ancak bu tür mitolojilerin rüzgâr ya da, genel anlamda, doğa algıları, ilkel dediğimiz kabilelerin doğa algılarından ciddi farklılıklar gösterir. İlkel kabilelerin doğa algıları yaşam tarzlarının basitliğine göre adeta daha karışıktır. Onlar için rüzgâr içinde bulundurduğu enerji, sağılıcı özelliği

(Kızılderili mitolojisi) ile daha derindir. Sosyal olarak gelişmiş toplumlarda ise doğa olayları artık basit yaşamsal faaliyetlerle anılmaya başlar ve ruhsal derinliklerini kaybederler. Semavi dinlerde ise doğa olayları sadece yönetim ve ceza boyutunda kalır. Doğa olayları ile inanç süreci oluşturmada, ilkel kabilelerden, gelişmiş toplumlara bir tersine derinlik olduğu söylenebilir. Gelişmiş toplumlar tanrıyı bir hiçlik içinde, sadece hâkimiyet olgusu ile algılamaya başlayınca ya da orta gelişmişlikteki toplumlar doğa olaylarını tanrılara bağlı kılınca (örneğin; Kızılderili mitolojisinde bir rüzgâr tanrısı yoktur.) doğa olaylarının ruhsal yani soyut derinliği azalmıştır.

Alameti şimşek olan başlıca tanrı, İndra'dır. Şimşek İndra'nın silahıdır. İndra silahı ile savaşı. Onun tüm sıfatları içinde şimşek yer almaktadır. İndra, şimşek ellidir. Burada görülüyor ki, şimşek olgusu, aynen diğer mitolojilerde olduğu gibi, savaş ile olan bağlantısını kaybetmemiştir. Onun dışında şimşek, yağmuru tamamlayan bir unsurdur. Yağmur, rüzgâr, gök gürültüsü ve şimşek ile beraber anılır.

Yıldırım, Hint mitolojisinde biraz geri planda kalmıştır. Ancak burada çeviri yapılırken çevirmenin bakış açısı ve kelimenin algılanış şekliyle de ilgilidir. Pek çok insan şimşek ile yıldırım aynı olarak algılayabilmektedir. Bu çalışmada şimşek, gök gürültüsünden önce havada parlayan ışık olarak ele alınmıştır. İlahilerden birinde İndra'nın şimşeği yıldırım olarak çevrilmiştir. Buradan anlaşıyor ki, çeviride şimşek ve yıldırım kavramı yakın olarak algılanmıştır. Bu sonuca a bağlı olarak, yıldırım da şimşek gibi tanrının bir aracı, silah olarak algılanmıştır.

1.8. ÇİN MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK, YILDIRIM

Çin toplumunun sosyo-ekonomik yapısından ortaya çıkan dinler Sinizm, Konfüçyanizm ve Taoizm'dir. Ayrıca Hint Budacılığı da Çin'e yayılmış ve etkili olmuştur. Çin dinlerinin ayırt edici yanı tanrısız oluşlarıdır. Birçok kaynakta iddia edildiğine göre; Çinliler tanrılara değil atalarına tapmışlardır. Çin dinlerindeki, göklerin

egemeni Şang-ti, toprakların egemeni Hou-tu, nehirlerin egemeni Hu-pu gibi tasarımlar bir çeşit çok tanrılık olarak yorumlanabilir görünse de bunlar kişileştirilmiş varlıklar değil bizzat doğa güçleridir.⁷⁰

Çin dinlerinin bir başka dikkat çekici özelliği ise her gücü bir karşıtlık içinde açıklamasıdır. Her güç karşıtı ile birlikte vardır ve karşıtıyla tamamlanır. Örneğin; dişi ilke *Yin* ile erkek ilke *Yang* birbirlerini tamamlar ve evreni oluştururlar.

Sinizm, bir çeşit canlılık (animizm)'tir. Tüm doğa güçleri canlı olarak tasarlanmıştır. Bununla beraber evreni karşıtlıklar içinde açıklama da bu dinin ürünüdür. Evrenin oluşması, "ışık ateşi doğurur, ateş (kül olarak) toprağı doğurur, toprak yoğunlaşarak madeni doğurur, maden eriyerek suyu doğurur, su ağacı doğurur, tasarımıyla hep bu karşıtlık içinde anlatılır. Bu dinin gök tanrısı Çang-ti'dir. Çin imparatoruna göğün oğlu adı verilmesi de bunun bir sonucudur.

Çin inancına göre ilk insan Pan-Ku'dur. Çinliler dünyanın kuruluşu ile ilgili tasarımı bu olgu üzerine kurmuşlardır. Pan-Ku kimi araştırmacılara göre ilk varlık, kimilerinde göre ise ilk insandır. Çin tasarımına göre evrende en başta sonsuz bir hiçlik vardır. Bin yıllar süren bu sessizlik sonunda bir gün bir ses duyulmuş ve bir şey görünmüştür. Pan-Ku evreni on sekiz bin yılda kurmuştur. Pan-Ku binlerce yıl yaşamış öldükten sonra sağ gözünden ay, sol gözünden güneş, kanından denizler, saçlarından ormanlar, gövdesinden yeryüzü, son soluğundan da *rüzgâr* meydana gelmiştir.

Çin inancına göre Çang-Ti tanrının yerini tutan en üstün ilkedir. Araştırmacı Granet'e göre; Çinlilerde tanrı düşüncesi yoktur. Tanrı düşüncesinin yerini doğa ilkeleri almıştır. Göğün tanrısı olarak açıklanan Çang-Ti araştırmacıya göre göklerin hükümdarı anlamında bir ilkedir.

Çin inanış sisteminde kozmik ritmleri ve doğa olaylarını yöneten ilke Tien'dir. Bütün doğa olaylarını o yönetir. Dolayısıyla rüzgâr, şimşek ve yıldırım da onun yönetimi

---

⁷⁰ Orhan Hançerlioğlu(1993), **a.g.e.**, s.106.

altındadır. Tien, krala zafer getirir, mahsulün bereketli olmasını sağlar ya da tam tersi durumlara neden olur. Daha önce de belirtildiği gibi kral, gök tanrının oğludur. Bu nedenle kozmik ritimlerden kral sorumludur. Herhangi bir felaket durumunda kral, kefaret ayinlerine uymak durumundadır.⁷¹

Çin inaniş sistemi içinde şimşek ve yıldırım ile doğrudan bağlantılı olan bir başka unsur vardır ki o da ejderha ve ona bağlı inanişlardır. Örneğin; Konfüçyüs öğrencilerine Lao-Tzu ile ilgili bütün hayvanları tanıdığını ve onların davranışlarını anladığını söyledikten sonra, şöyle bir itirafa bulunur: “*Amam ejderi tanıyamamışım: o bulutlara ve rüzgâra binip göğe yükseliyor. Bugün Lao-tzu’yu gördüm, o bir ejder gibi*”⁷² Bu örnekte de görüldüğü gibi, Çin düşünce sisteminde ejder rüzgâra hâkim olan bir unsur olarak algılanmaktadır. Çin inanişında ejderha ile ilgili inançlar o kadar geniş bir yelpazedir ki Moğol mitolojisine de ciddi etkileri olmuştur. Moğol inanişlarında Yıldırım uçan bir ejderha şeklinde düşünülür. Bu açıkça Çin inanişlarından geçmiş bir unsurdur. Yine başka bir inanişe göre gökte ejderhaya binerek dolaşan bir tanrı vardı. Bu tanrı istediği zaman yerelere, yıldırım çivileri atar ve narası ile gökleri çınlatırdı. Gökte yaşayan bu ejderhanın çok kuvvetli kanatları ve balık pulları ile kaplı zırha benzeyen bir de gövdesi vardır.⁷³ Yine Çin mitolojisinde yıldırım hayvanı, insan başlı bir ejderhadır. Genç kız ejderha saldırısından hamile kalır. Çin uygarlığının kurucularından Fu-hsi, ejderhalarıyla ünlü bir gölde doğmuştur. Saygıdeğer Liu, büyük bir gölün kıyısında dinlenirken, rüyasında bir tanrıyla karşılaştığını görür; aynı anda yıldırım çarpar ve koyu bir karanlık çöker, bundan sonra kadın bir ejderhadan hamile kalır ve Kao-Chu’yu doğurur.⁷⁴

1.9. KIZILDERİLİ MİTOLOJİSİNDE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

---

⁷¹ Mircea Eliade(2003), **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi** (İstanbul), s.19.

⁷² Eliade Mircea(2003), **a.g.e.**, s.31.

⁷³ Bahaeddin Ögel(2002), **Türk Mitolojisi** (Ankara), s. 295.

⁷⁴ Mircea Eliade(2003), **Dinler Tarihine Giriş**, (İstanbul) , s. 213.

Kızılderili mitolojisi, diğer dünya mitolojileri ile karşılaştırıldığında çok farklı çizgileri sahip bir mitolojik sistemdir. Kızılderili halkının dünyayı algılayışları, yaratılış kurguları oldukça farklıdır. Bunun sebebi Kızılderili halkının farklı kabileler halinde yaşaması olabilir. Farklı kabilelerin bakış açıları inanç dünyasına yansyınca, ortaya değişik inançlar çıkmıştır. Türk mitolojisi için de aynı durum geçerlidir. Boylar halinde yaşayan Türklerin, bazı inançlar farklı yaklaşımları olmuştur. Zaten kozmoloji açısından Türk mitolojisi ile Kızılderili mitolojisi arasında büyük benzerlikler yer almaktadır.

Kızılderililer için yaşam tamamen doğa ile ilgilidir. Bu nedenle inançlarının natürist özellikler taşıması çok doğaldır. Kızılderili insanı, hayvanlar ile olağanüstü yakın ilişkiler sergilemişlerdir. Her hayvanı bir zamanlar insanlar arasında yaşayan, sosyal hayata katılmış canlılar olarak anlatırlar. Örneğin; misyonerlik faaliyetlerinin kuvvetli bir biçimde hissedildiği “Boyalı Kaplumbağa” isimli mit parçasında-başkahramanı İsa’dır- kaplumbağa bir zamanlar insan içinde yaşayan ve çapkınlıklarıyla kadın-erkek ilişkilerine zarar verip İsa tarafından cezalandırılan bir canlı olarak tasvir edilip anlatılmıştır.⁷⁵ Bir başka mitosta, “Dünyada sürekli gündüz mü olsun yoksa gece mi?” tartışmasını sonuca bağlamak için oynanan oyunda ayı sıkılır, makosenleri ayağını sıkır.⁷⁶

Diğer dünya mitolojilerinde aşkın kabul edilip tapınılan unsurlar Kızılderili toplumunda basit olarak algılanır. Örneğin; bir mitosta, güneş bir insanla evlenir. Her insan gibi evini geçindirmek için ava çıkar. Bir başka mitte insanlar güneşle ne yapacaklarını bilemezler. Güneş başına gelecekleri öğrenmek için beklerken bıkip usanır. Diğer dünya mitolojilerinde güneş, dünyayı sarıp kaplayan hâkim bir unsur algılanmış, Kızılderililerce basite indirgenmiştir.

---

⁷⁵ Alice Marriott - Carol K Rachlin (1994), **Kızılderili Mitolojisi** (Ankara), s. 174

⁷⁶ Alice Marriott - Carol K Rachlin(1994)., **a.g.e.**, s. 180.

Kızılderili mitolojisinde dünyanın yaratılışı ile ilgili çeşitli tasarımlar vardır ancak bir tufan tasarımı görünmemektedir. Onlar için felaket yaban sığırlarının dünyadan ayrılışı, beyaz adamın salgın hastalıkları getirişidir.

Kızılderili mitolojisinde olağanüstülükler değil, olağanüstü sayılan doğal unsurların basitliği hâkimdir. Neredeyse bütün dünya mitolojilerinde yeraltı karanlık dünya olarak tasvir edilirken, Kızılderililer yerin altında yaban sığırlarının yaşadığı cennet toprakların varlığına inanırlar. İnsanların da yeraltında yaşadığı düşünülmüştür ancak bir şeytan tasarımı yoktur. Sadece karanlık vardır. Yukarıda toprak ana –birçok mitolojide gördüğümüz kutsal ilahe- insana nasıl yaşayacağını öğretir. Başka bir mitte güneşin yatağının dünyanın alt tarafında olduğu anlatılır.

Tabii Kızılderili tarihi oldukça karışık, mit parçaları dağınık ve kayıptır. Birçoğuna misyonerlik etkisi bulaşmıştır. Birçoğu da yabancıların gelişi ile yaşananları anlatır.

Kızılderili insanı, doğada dolaşan gizli bir gücün varlığına inanırlar bu güce verilen ad pek çok kabiledede farklı olabilir. Örneğin; Siular, bu güce “*wakan*” adını verirler. Onlarca bu güç kozmosta gezinmektedir. Yalnızca olağanüstü görüngülerde- güneş, ay, rüzgâr, şimşek, yıldırım- güçlü kişiliklerde (büyücü, efsane kahramanı) kendini göstermektedir. İrokualar, aynı unsuru adlandırmak için Orenda terimini kullanırlar. Fırtınada bir orenda vardır. Wakan ’ın anlamı “yüksekte, yukarıda olandır”. Misyonerler wakanı efendi olarak çeviriler, ama wakan, gökyüzünün daha çok şimşek olarak tecelli eden yüce varlığıdır. Tanrının aşkınlığı, göğün ezeliyeti, ebediyeti ve yaratıcı gücüyle ortaya konur. Yıldızların arasında veya atmosferin üst kısımlarında gerçekleşen her şey- fırtınalar, yıldırımlar, bulutlar, gök cisimlerinin dönüşleri- aynı hiyerofaninin parçalarıdır.⁷⁷

---

⁷⁷ Mircea Eliade, (2003), **Dinler Tarihine Giriş**, (İstanbul), s.63.

Mitlerden birinde hastalanan bir Kızılderili modern tıpla iyileştirilemez. Onu iyileştirmesi için bir Kızılderili kadın hekim bulunur. Kadın hekim onu önce bir Kızılderili çadırına yerleştirir. Yönünü meltem rüzgârını alabileceği şekilde ayarlar. Burada görülüyor ki kadın, rüzgârdaki büyü gücünü kullanmak istemektedir. Rüzgârın sahip olduğu wakan, sağaltma işlemlerinde kullanılmaktadır.⁷⁸

Kuzey Amerika'da göğün yüce varlığı genellikle iri bir kuşla temsil edilen gök gürültüsü ve rüzgârın mitolojik kişileştirilmesiyle birleştirilme eğilimi vardır; bir kanat çırpışıyla rüzgâr çıkarır ve dili şimşektir. Gök gürültüsü en başından beri gök tanrılarının temel niteliği olmuş ve böyle de kalmıştır.

Kansas Kızılderilileri tanrıları wakanı hiç görmediklerini ama sesini gök gürültüsü olarak sık sık duyduklarını söylerler. Dakotalarda *wakantankanın* anlamı gök gürültüsüdür. Omahalar wakanda adı altında gök gürültüsüne bir tapım atfederler, özellikle ilkbaharın başlarında insanlar tepelere onun şerefine tütün içmeye çıkarlar ve ona tütün sunarlar. Algonkinlerde bir kasırğa yaklaştığında ya da gök gürleyecekmiş gibi görüldüğünde *Chebbeniathan'a*, “yukarıdaki adam” a sözler verilir.⁷⁹

Kızılderililere ait bir başka anlatıda avlanmaya çıkan genç yaralanır ve arkadaşları tarafından bir uçuruma atılır. Burada garip adam tarafından bulunarak iyileştirilir ve onun tutsağı olur. Daha sonra onu bulan yıldırımlar onu adamın elinden kurtarırlar ve genç yıldırımlarla beraber dünyaya adalet dağıtmaya gider. Bu anlatıda yıldırımlar, yeryüzünü düzene sokmayı amaçlayan canlı unsurlar olarak tasvir edilmiştir. Yıldırımlar, kuraklık varsa yağmur getiriler, acıması insanlar ya da kötü hayvanlar varsa onları yok ederler.⁸⁰

Kızılderili mitolojisinde rüzgâr anlayışı diğer ilkel kabilelerin rüzgâr anlayışı ile büyük benzerlikler gösterir. Öncelikle bu doğa olayı, kozmosta dolaşan büyü gücünü – wakan- bünyesinde taşır. Zaten; Kızılderili dini gibi natürist özellikler taşıyan dinlerde

---

⁷⁸ Marriott Alice- Rachlin Carol K.(1994), **a.g.e.**, s.242.

⁷⁹ Mircea Eliade(2003), **a.g.e.**, s. 74.

⁸⁰ Marriott Alice- Rachlin Carol K.(1994), **a.g.e.**, s.50-59.

gökyüzünde tecelli eden olaylar kutsaldır. Bu bağlamda rüzgâr da kutsal sayılır. Meltem rüzgârlarının iyileştirdiği gence yukarıda değinilmişti. Bu anlatıda çok açık görülüyor ki, sağaltıcı kadın, rüzgârın bünyesindeki büyü gücünü yani wakanı kullanmıştır. Kızılderili mitolojisinde, dört yön kutsaldır. Kabile reisi yaşlı adam, dünyanın dört yönü için ve gökte oturan baba için, piposundan nefes çeker. Bu dört yönün rüzgârından kuzey rüzgârı sert ve soğuk bir rüzgârdır. Rüzgâr, sertlik derecesine göre bazen ritüellere de sahne olmuştur. Daha önce de değinildiği gibi eğer rüzgâr, kasırgaya dönecek gibi olursa “yukarıdaki adam” a sözler verilir. Bu da kasırgayı zararsız atlatmak için bir önlem olmalıdır. Bir bakıma günümüzdeki adak olgusuyla bütünleşmektedir. Günümüzde de insanlar, olayları istedikleri sonuca bağlayabilmek için tanrıya adak sunmaktadırlar. Anlatılardan çıkan sonuca göre; rüzgâr, Kızılderili mitolojik dünyasında, bünyesinde belli bir büyü gücü bulunduran kutsal bir unsurdur.

Kızılderili mitolojisinde özellikle gök gürültüsü yaratan doğa olayları daha çok dikkat çekmiş ve inanç kalıbı oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu dünya mitolojilerinin ortak özelliklerinden birisidir. Daha önceki bölümlerde değinildiği gibi, insan algısının ortak yönlerini ortaya koyar.

Birçok dünya mitolojisinde olduğu gibi Kızılderili mitolojisinde de şimşek ve gök gürültüsü tanrının sesi olarak algılanmıştır. Tanrı hiç görünmez ancak, gök gürültüsü ve şimşek olarak sesini duyurur. Bu durum da yine insan algısının ortak taraflarını ortaya koymaktadır. Hatta ilkbaharda, dağlara çıkarak tanrıya tütün sunma geleneği vardır ki bu da diğer inanç sistemlerindeki kurban olgusuyla bütünleşmektedir. Bu ritüelin ilkbaharın başında yapılması da hiç kuşkusuz, gelen ilkbaharla beraber, bahar yağmurlarının başlaması ve gök gürültüsünün artmasının bir sonucudur.

Yıldırım da görüldüğü gibi gök gürültüsü olgusunu içine alan doğa olaylarından biridir. Yıldırım da içinde bir wakan taşır. Yıldırımın düştüğü yer de, insan da kutsal sayılır. Onun dışında yukarıda değinilen anlatılardan birinde yıldırımın adalet kavramı ile

birleştirildiği görülüyor. Yıldırımlar, adaletsizlikle savaşırlar. Bu noktada; Kızılderili mitolojisinde yıldırım kavramının savaş kavramıyla beraber anıldığı söylenebilir. Zaten bu anlatıda da yıldırımlar savaşırken şimşekler gönderirler. Yıldırım, bir savaş aracı olarak kullanılmıştır. Yine aynı anlatıda yıldırımlar bulutların üstünde koşarlar bu da yıldırım algısındaki gkselliği ortaya koyar. Bu anlatıda dikkati çeken bir başka nokta, yıldırımların mücadele ettiği unsurların sadece insanlar olmayışıdır. Yıldırımlar kuraklıkla mücadele ederler ki bu, yıldırımın bir bereket sembolü olduğunu gösterir. Aynı zamanda yıldırımlar vahşi kötü hayvanlarla mücadele ederler. Bu da gösterir ki Kızılderililer, dünyayı sadece insandan ibaret olarak algılamamışlardır. Dünyada onlar için insan ve hayvan aynıdır ve bütündür. Hayvanları insan gibi tasvir eden anlatılar bunun kanıtıdır.

2. KUTSAL KİTAPLARDA RÜZGÂR, şİMşEK VE YILDIRIM

İnanç ve düşünüş kalıpları incelenirken inanç sistemlerinin, kendi aralarında farklılıklar taşımalarının yanı sıra, bir çizgi üzerinde gelişimsel bir sıra izledikleri de görülür. Dünya mitolojilerinin incelendiği bu bölümde de inanç sistemleri bir gelişimsel çizgi olarak ele alınmıştır. nce “ilkel” kabilelerin dini yaklaşımları incelenmiş, ardından daha kompleks bir yapı sergileyen mitolojik sistemler incelenmiştir. Bu çizginin son kısmını teşkil eden semavi dinler de bu başlık ardından incelenecektir. Kutsal kitap deyiminden kasıt Kur’an-ı kerim ve Kitab-ı Mukaddes’tir. Bu kitapları inceleyerek, inanç sürecinde en son nokta olan kitaplı dinler yani, Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik ayrıştırılmış olacak, bu dinlerin bir önceki dönemlerde hâkim olan inanışlardan ne ölçüde etkilendiği ortaya çıkacak ve günümüz inanç ve pratiklerine yaptıkları etki incelenirken verilerin daha sağlıklı bir temele oturtulmasına yardımcı olacaktır.

2.1. KUR'AN-I KERİM'DE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

2.1.1.RÜZGÂR

17. Emin mi oldunuz o gökte olanın üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr göndermesinden? Artık yakında bileceksiniz ki: Korkutmam nasıldır. (EL MÜLK SURESİ)

266. Biriniz arzu eder mi ki, onun hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu olan ve bunların altından ırmaklar akan bir bahçesi bulunsun ve onun için o bahçede her türlü meyveleri olsun, fakat kendisine ihtiyarlık çöksün, kendisinin zayıf zayıf yavrucakları da bulunursun de o bahçeyi içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıversin?. İşte Allah Teâlâ âyetlerini sizlere böylece beyan buyuruyor. Tâ ki tefekkür edesiniz...(BAKARA)

68. O'nun sizi kara tarafında yerin dibine batırmasından veya sizin üzerinize taşlı bir kasırga göndermesinden emin mi oldunuz? Sonra kendiniz için bir vekil bulamazsınız.(İsraa)

Yukarıda yeralan ayetlerde de görüldüğü Kur'an'da rüzgâr üç ayette yer almaktadır. Kur'an'da rüzgâr olgusu tamamen cezalandırma temeline kurulmuştur. Bu bakımdan ilkel mitolojilerle benzerlik gösterir. Ancak rüzgâr tek başına cezalandırıcı değildir. Rüzgâr ile beraber taş ya da ateş de cezalandırıcı unsur olarak kullanılır. Taş ve ateş mitolojik tefekkürlerde daha değişik açılımları olan unsurlardır. Taş, yağmur ya da rüzgâr çağırma için kullanılır hatta yıldırımdan korunmak için “taş” kullanılır. Ateş, inanç dünyasında farklı yansımaları olan bir unsurdur. Ateş bazı inanç sistemlerinde temizlenmeyi çağırır. Burada Kur'an'da mitolojik yaklaşımlardan bazılarının izlerini kaybettiği görülüyor.

2.1.2.ŞİMŞEK

19. Yahut -onların durumu- gökten şiddetle boşanan bir yağmur gibidir ki onda karanlıklar vardır, dehşetli bir gök gürültüsü, bir şimşek vardır. Ölüm korkusundan dolayı yıldırımlardan parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Allah Teâlâ ise kâfirleri kuşatmıştır.(BAKARA)

20. Az kalıyor ki şimşek gözlerini hemen kapayıverecek. Her ne zaman önlerini aydınlatsa ışığında yürürler. Üzerlerine karanlık çöktükçe de dikilip kalıverirler. Eğer Allah Teâlâ dilemiş olsa idi onların elbette işitmelerini de, görmelerini de gideriverirdi. Şüphe yok ki Allah Teâlâ her şeye kadirdir.(BAKARA)

Kur'an-ı Kerim'de şimşek olgusu ses ve ışık ile birleştirilmiştir. Şimşek ses olarak algılandığında bu, korkutucu bir sestir ki kâfirlerin kulaklarını tıkamasına sebep olur. Bir ses olarak şimşek, ölüm korkusunu çağrıştıran bir sestir. Şimşegin bir ışık olarak algılandığı bölümlerde ise şimşek, karanlıkta insanların önlerini aydınlatır. Burada bir tezat göze çarpmaktadır. Şimşek hem korkutma hem de yol gösterme özelliğini bünyesinde toplamıştır.

2.1.3. YILDIRIM

19. Yahut -onların durumu- gökten şiddetle boşanan bir yağmur gibidir ki onda karanlıklar vardır, dehşetli bir gök gürültüsü, bir şimşek vardır. Ölüm korkusundan dolayı yıldırımlardan parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Allah Teâlâ ise kâfirleri kuşatmıştır.(BAKARA)

55. Ve hatırlayınız ki siz: "Ya Musa! Sana îman etmeyiz Allah Teâlâ'yı âşikâr surette görmedikçe" demiştiniz de sizi yıldırım çarpmıştı. Siz ise bakıp duruyordunuz.(BAKARA)

153. Ehl-i kitab, üzerlerine bir kitap indirmeni senden isterler. Muhakkak onlar bundan daha büyüğünü Musa'dan istemişler de bize Allah'ı apaçık göster demişlerdi. Artık zulûmları sebebiyle kendilerini yıldırım çarptı. Kendilerine apaçık mucizeler geldikten sonra da buzağıyı -mabut- edindiler. Nihayet bundan affettik ve Musa'ya apaçık bir saltanat verdik.(NİSA)

155. Ve Musa kavminden yetmiş erkeği tayin ettiğimiz vakit için seçmişti. Ne zaman ki, onları yıldırım yakaladı, dedi ki: Ey Rabbim!. Eğer dilese idin onları ve beni daha evvel helâk ederdin. Bizden bir takım beyinsizlerin yaptıkları şey sebebiyle bizi helâk eder misin? Bu ancak senin bir imtihanındır, bununla dilediğini saptırırsın ve sen dilediğini hidâyete kavuşturursun. Sen bizim dostumuzsun, artık bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en hayırlısısun.(ARAF)

13. Ve gök gürlemesi Allah'ı hamd ile melekler de onun korkusundan tesbihte bulunurlar. Ve yıldırımları gönderir, onları dilediğine hemen isâbet ettirir. Böyle iken o kâfirler Allah hakkında mücadelede bulunurlar. Hâlbuki onun kuvveti pek şiddetlidir.(RAD)

40. Umulur ki, Rab'bim bana senin bağından daha hayırlısını verir ve senin bağın üzerine de gökten bir yıldırım gönderir de orası kayacık bir toprak kesilir.(KEHF)

13. İmdi onlar eğer yüz çevirirlerse o vakit de ki: Ben sizi Âd ve Semud yıldırımını gibi bir yıldırım ile korkutmuş bulunmaktayım.(FUSSİLET)

17. Semud'a gelince biz onlara doğru yolu gösterdik, onlar ise hidâyet üzerine körlüğü tercih ettiler. Artık onları kazanır oldukları şey sebebiyle o zelif edici yıldırım azabı yakaladı.(FUSSİLET)

44. Onlar ise Rab'lerinin emrine uymaktan kaçındılar, artık onları bakar oldukları hâlde yıldırım yakaladı.(ZARİYAT)

Kur'an-ı Kerim'de yıldırım diğer iki unsuru arkasına alan öncü unsurdur. Kesinlikle ceza temeli üzerinde değerlendirilmiştir. Ayetlerden açıkça anlaşılan ve

çıkarılan sonuç şudur ki iman etmeyeni yıldırım çarpar. (*Ve hatırlayınız ki siz: "Ya Musa! Sana îman etmeyiz Allah Teâlâ'yı âşikâr surette görmedikçe" demiştiniz de sizi yıldırım çarpmıştı.*)

Yıldırımın tek hâkimi Allah'tır. Allah yıldırıma istediği gibi hâkim olur ve istediği noktaya yönlendirebilir. Yıldırım tanrının en büyük cezasıdır ki melekler bile gök gürültüsünü durunca tanrıyı tespih etmeye başlarlar. Bu durumda tanrı, öfkesinin zirvesine ulaştığında yıldırım ile cezalandırma sonucu ortaya çıkar.

Ayetlerde de görüldüğü gibi Kuran-ı Kerim'de rüzgâr, şimşek ve yıldırım kesinlikle bir cezalandırma aracı olarak algılanmıştır. Bu açıdan İslam'ın düşünce sistemi dünya mitolojileriyle paralellik gösterir. Doğa olayının şiddeti arttıkça tanrıyı öfkesiyle olan bağlantısı da arttırılmaktadır. Sert bir doğa olayı tanrının öfkesi ile ilişkilidir. Ancak Yunan Mitolojisi, Hitit mitolojisi, Sümer mitolojisi gibi panteonlara dayalı, "ilkellere" göre daha kozmopolit bir yapıya sahip olan sistemlerde bu doğa olayının hamisi sayılan tanrıların yansımaları genişledikçe tanrılar daha soyut kavramlarla ilişkilendirilir hale gelmiştir. Örneğin; Pallas Atene aynı zamanda zanaatın, zekânın da simgesidir. Teşup, Fırtına tanrısı, aynı zamanda yasalar ve düzenle yakından ilgilidir.

2.2. KİTAB-I MUKADDES'TE RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

2.2.1. RÜZGÂR

1. ELÇİLERİN İŞLERİ, Bölüm 27:

Elç.27: 4 Oradan yine denize açıldık. Rüzgâr ters yönden estiği için Kıbrıs'ın rüzgâr altından geçtik. Elç.27: 5 (...)Knidos Kenti'nin açıklarına güçlkle gelebildik. Rüzgâr bize engel olduğundan Salmone burnundan dolanarak Girit'in rüzgâr altından geçtik. (...) lodos ve karayele kapalı bir limanıdır. Elç.27: 13 Güneyden hafif bir rüzgâr esmeye başlayınca, bekledikleri anın geldiğini sanarak demir aldılar(...) Evrakilon denen

bir kasırğa koıtu. Elç.27: 15 Kasırğaya tutulan gemi rüzgâra karşı gidemeyince, kendimizi sürüklenmeye bıraktık.

2. MISIR'DAN ÇIKIŞ, Bölüm 10:

(...) Musa değneğini Mısır'ın üzerine uzattı. Bütün o gün ve gece RAB ülkede doğu rüzgârı estirdi. Sabah olunca da doğu rüzgârı çekirgeleri getirdi. Çık.10: 19 RAB rüzgârı çok şiddetli batı rüzgârına döndürdü. Rüzgâr çekirgeleri sürükleyip Kızıldeniz'e döktü.

3. VAİZ, Bölüm 1:

Vai.1: 5 Güneş doğar, güneş batar, Hep doğduğu yere koşar. Vai.1: 6 Rüzgâr güneye gider, kuzeye döner, Döne döne eserek(...)gördüm; hepsi boştur, rüzgârı kovalamaya kalkışmaktır! Vai.1: 15 Eğri olan doğrultulamaz, eksik olan sayılamaz. Vai.1: 16 Kendi kendimi, deliliği ve akılsızlığı anlamaya adadım. Gördüm ki, bu da yalnızca rüzgârı kovalamaya kalkışmak...

4. MATTA, Bölüm 14:

24 O sırada tekne kıyıdan bir hayli uzakta dalgalarla boğuşuyordu. Çünkü rüzgâr karşı yönden esiyordu. Mat.14: 30 Ama rüzgârın ne kadar güçlü estiğini görünce korktu, batmaya başladı. Ya Rab, beni kurtar! diye bağırdı. Mat.14: 31 İsa: Neden kuşku duydun? dedi. Mat.14: 32 Onlar tekneye bindikten sonra rüzgâr dindi. Mat.14: 33 Teknedekiler, Sen gerçekten Tanrı'nın Oğlu'sun diyerek...

5. EYÜP, Bölüm 37:

Eyüp.37: 9 Kasırğa yuvasından kopar, Soğuk saçılan rüzgârlardan. Eyüp.37: 17 Dünyanın soluğu kesildiğinde Güneyin kavurucu rüzgârı altında Giysilerin seni terletmez mi? Eyüp.37: 21 Rüzgâr geçip göğü temizlediğinde Gökte parıldayan ışığa kimse bakamaz.

6. MARKOS, Bölüm 4:

Mar.4: 39 İsa kalkıp rüzgârı azarladı, göle, Sus, sakın ol! dedi.

7. VAİZ, Bölüm 2:

(...)Çektiğim bütün emeklere bakınca, Gördüm ki, hepsi boş ve rüzgârı kovalamaya kalkışmakmış. Güneşin altında hiçbir kazanç yokmuş(...) Her şey boş ve rüzgârı kovalamaya kalkışmakmış. Vai.2: 18 (...)Bu da boş ve rüzgârı kovalamaya kalkışmakmış.

8. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 78:

Doyasıya yiyecek gönderdi onlara. Mez.78: 26 Doğu rüzgârını estirdi göklerde, Gücüyle güney rüzgârına yol gösterdi. Mez.78: 27 Dönmeyen bir rüzgâr gibi. Mez.78: 40 Çölde kaç kez O'na başkaldırdılar, Issız yerlerde O'nu gücendirdiler! Mez.78: 41 Defalarca denediler ...

9. VAİZ, Bölüm 4:

(...)kıskançlık olduğunu gördüm. Bu da boş ve rüzgârı kovalamaya kalkışmakmış. Vaiz4: 5 Akılsız ellerini kavuşturup kendi kendini yer. Vaiz4: Yine de sonrakiler ondan hoşnut olmayabilir. Gerçekten bu da boş ve rüzgârı kovalamaya kalkışmaktır.

10. YARATILIŞI, Bölüm 41:

Yar.41: 6 Sonra, cılız ve doğu rüzgârıyla kavrulmuş yedi başak daha bitti. Yar.41: 23 Sonra solgun, cılız, doğu rüzgârının kavurduğu yedi başak daha bitti. Yar.41: 27 Daha sonra çıkan yedi cılız, çirkin inek ve doğu rüzgârının kavurduğu yedi solgun başaksa yedi yıl kıtlık olacağı anlamına geliyordu.

11. KRALLAR ,Bölüm 19:

(...)çık ve önümde dur, yanından geçeceğim dedi. RAB'bin önünde çok güçlü bir rüzgâr dağları yarıp kayaları parçaladı. Ancak RAB rüzgârın içinde değildi....

12. LUKA, Bölüm 8:

(...)Efendimiz, öleceğiz! dediler. İsa kalkıp rüzgârı ve kabaran dalgaları azarladı. Fırtına dindi ve ortalık sültiliman oldu. Luk.8: 25 (...) Birbirlerine, Bu adam kim ki, rüzgâra, suya bile buyruk veriyor, onlar da sözünü dinliyor! dediler.

13. HOŞEA, Bölüm 12:

(...)HOŞEA Bölüm 12 Hoş.12: 1 Efrayim rüzgârı güdüyor, Doğu rüzgârının ardına düşüyor bütün gün; Yalanı, zorbalığı artırıyor. Asur'la antlaşma yapıyor, Mısır...

14.HEZEKİEL ,Bölüm 13:

(...)sağanak yağmur yağacak, ardından dolu yağdıracağım. Şiddetli bir rüzgâr çıkıp duvara karşı esecek. Hez.13: 12(...) Egemen RAB şöyle diyor: Öfkemden duvarı yerle bir etmek için şiddetli bir rüzgâr göndereceğim; kızgınlığımdan sağanak yağmur ve dolu yağdıracağım....

15. HABAKKUK ,Bölüm 1:

Hab.1: 9 Yağmalamak için geliyor hepsi. Orduları çöl rüzgârı gibi ilerliyor Ve kum gibi tutsak topluyorlar. Hab.1: 11 Rüzgâr gibi geçip gidiyorlar. Bu suçlu adamların ilahları kendi güçleridir.

16. YEREMYA, Bölüm 51:

(...)RAB diyor ki, İşte Babil'e ve Lev-Kamay'da yaşayanlara karşı Yok edici bir rüzgâr çıkaracağım. Yer.51: 2 Tahıl savuranları göndereceğim Babil'e; (...) bucağından bulutlar yükseltir, Yağmur için şimşek çaktırır, Ambarlarından rüzgâr estirir.

17. HEZEKİEL, Bölüm 37:

Hez.37: 9 Sonra bana şöyle dedi: Rüzgâra peygamberlik et, insanoğlu, peygamberlik et ve de ki, 'Egemen RAB şöyle diyor: Ey rüzgâr, gel ...

18. YEREMYA, Bölüm 49:

Yer.49: 36 Üzerine göğün dört ucundan Dört rüzgârı gönderecek, Halkını bu rüzgârlara dağıtacağım. Elam sürgünlerinin ...

19. EZGİLER EZGİSİ, Bölüm 4:

(...) Bir taze su kuyusu, Lübnan'dan akan bir dere. Ezg.4: 16 Uyan, ey kuzey rüzgârı, Sen de gel, ey güney rüzgârı! Bahçemde es de güzel kokusu saçsın...

20. ÇÖLDE SAYIM, Bölüm 11:

Say.11: 31 RAB denizden bildircin getiren bir rüzgâr gönderdi.

21. MEZMURLAR (ZEBUR) ,Bölüm 18:

(...) Rüzgâr kanatlar takarak hızla geldi. Mez.18: 42 Ezdim onları, rüzgârın savurduğu toza döndüler, Sokak çamuru...

22. YEREMYA, Bölüm 4:

(...)bu halka ve Yeruşalim'e, Çöldeki çıplak tepelerden halkıma doğru sıcak bir rüzgâr esiyor(...)Yer.4: 12 Benden gelen bu rüzgâr çok daha güçlü olacak. Şimdi bu halka yargılarımı bildiriyorum.

23. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 104:

(...)yukarıdaki sular üzerine kuran, Bulutları kendine savaş arabası yapan, Rüzgârın kanatları üzerinde gezen, Mez.104: 4 Rüzgârları kendine haberci, Y...

24. MARKOS, Bölüm 6:

(...) kalan İsa, öğrencilerinin kürek çekmekte çok zorlandıklarını gördü. Çünkü rüzgâr onlara karşı esiyordu. Mar.6: 51 Tekneye binip onlara katılınca rüzgâr dindi. Onlarsa büyük bir şaşkınlık içindeydi.

25. MATTA, Bölüm 8:

Mat.8: 26 İsa, Neden korkuyorsunuz, ey kıt imanlılar? dedi. Sonra kalkıp rüzgârı ve gölü azarladı. Ortalık sülیمان oldu. Mat.8: 27 Hepsi hayret içinde kaldı. Bu nasıl bir adam ki, rüzgâr da göl de O'nun sözünü dinliyor? dediler.

26. EYÜP, Bölüm 30:

Eyüp.30: 15 Dehşet çöktü üzerime, Onurum rüzgâra kapılmış gibi uçtu, Mutluluğum bulut gibi geçip gitti. Eyüp.30: 22 Beni kaldırıp rüzgâra bindiriyorsun, Fırtınanın içinde darma duman ediyorsun.

27. YAKUP'UN MEKTUBU , Bölüm 3:

(...) gemiler de o kadar büyük olduğu, güçlü rüzgârlar tarafından sürüklendiği halde, dümencinin gönlü nereye isterse küçücük bir dümenle o yöne çevriliyordu.

28. YAKUP'UN MEKTUBU, Bölüm 1:

(...)duyan kişi rüzgârın sürükleyip savurduğu deniz dalgasına benzer.

29. YAHUDA'NIN MEKTUBU, Bölüm 1:

(...) bu kişiler birer kara lekedir. Yalnız kendilerini besleyen çobanlardır.

Rüzgârın sürüklediği yağmursuz bulutlara ....

30. MISIR'DAN ÇIKIŞ, Bölüm 14:

Çık.14: 21 Musa elini denizin üzerine uzattı. RAB bütün gece güçlü doğu rüzgârıyla suları geri itti, denizi...

31. YARATILIŞI, Bölüm 8:

(...) Nuh'u ve gemideki evcil ve yabanıl hayvanları anımsadı. Yeryüzünde bir rüzgâr estirdi, sular alçalmaya başladı....

32. YEREMYA, Bölüm 13.

Yer.13: 24 Çöl rüzgârının savurduğu saman çöpü gibi Dağıtacağım sizleri.

33. YEREMYA, Bölüm 10:

(...) bucağından bulutlar yükseltir, Yağmur için şimşek çaktırır, Ambarlarından rüzgâr estirir.

34. VAİZ, Bölüm 8:

(...)Kim kime geleceği bildirebilir? Vai.8: 8 Rüzgârı tutup ona egemen olmaya kimsenin gücü yetmediği gibi, Ölüm gününe egemen olmaya da kimsenin gücü yetmez.

35. DANİEL, Bölüm 11:

(...) o gücünün doruğundayken, krallığı darmadağın edilecek, göğün dört rüzgârı gibi dört parçaya bölünecek.

36. VAHİY, Bölüm 7:

(...) denize ya da herhangi bir ağaç üzerine esmesin diye, yeryüzünün dört rüzgârını tutuyorlardı.

37. VAHİY, Bölüm 6:

Va.6: 13 İncir ağacı, güçlü bir rüzgârla sarsıldığında nasıl ham incirlerini dökerse...

38. DANİEL, Bölüm 8:

(...)olduğu sırada büyük boynuzu kırıldı. Kırılan boynuzun yerine, göğün dört rüzgârına doğru çarpıcı dört boynuz çıktı.

39. DANİEL, Bölüm 7:

(...)göğün dört rüzgârının büyük denize saldırdığını gördüm. Dan.7: 3 Denizden birbirinden farklı dört büyük yaratık çıktı.

40. VAİZ, Bölüm 11:

(...)ağaç ister güneye ister kuzeye devrilsin, Devrildiği yerde kalır. Vai.11: 4 Rüzgârı gözetken ekmez, Bulutlara bakan biçmez.

41. YEREMYA, Bölüm 18:

Yer.18: 17 Onları düşmanlarının önünde Doğu rüzgârı gibi dağıtacağım; Yıkım günü yüzümü değil, Sırtımı çevireceğim onlara.

42. DANİEL, Bölüm 2:

(...) parçalandı; yazın harman yerindeki saman çöpleri gibi oldular. Derken bir rüzgâr çıktı, hiç iz bırakmadan hepsini alıp götürdü.

43. VAİZ, Bölüm 6:

Vai.6: 9 Gözün gördüğü gönlün çektiğinden iyidir. Bu da boş ve rüzgârı kovalamaya kalkışmaktır.

44. AMOS, Bölüm 4:

Amo.4: 13 Çünkü dağlara biçim veren, Rüzgârı yaratan, düşüncelerini insana bildiren, Şafağı karanlığa çeviren...

45. YEŞAYA, Bölüm 7:

(...) Efrayimliler'le güçbirliği ettiğini duydular. Ahaz'la halkının yürekleri rüzgârda sallanan orman ağaçları gibi titremeye başladı.

46. YEŞAYA, Bölüm 64:

(...) işlerimiz kirli âdet bezi gibi. Yaprak gibi soluyoruz, Suçlarımız rüzgâr gibi...

47. YEŞAYA, Bölüm 57:

... Rüzgâr hepsini silip süpürecek, Bir soluk onları alıp götürecektir. Bana sığınansa ülkeyi mülk edinecek, Kutsal dağımı miras alacak.

48. YUHANNA, Bölüm 6:

(...) Karanlık basmış, İsa henüz yanlarına gelmemişti. Yu.6: 18 Güçlü bir rüzgâr estiğinden göl kabarmaya başladı.

49. YUNUS, Bölüm 1:

(...)uzaklaşmak için Tarşış'e doğru yola çıktı. Yun.1: 4 Yolda RAB şiddetli bir rüzgâr...

50. ZEKERİYA, Bölüm 5:

. Zek.5: 9 Gözlerimi kaldırıp bakınca, rüzgârda uçarak yaklaşan iki kadın gördüm. Leylek kanatlarına benzeyen kanatları vardı....

51. YUNUS, Bölüm 4:

(...) keneotunu kemirip kuruttu. Yun.4: 8 Güneş doğunca Tanrı yakıcı bir doğu rüzgârı estirdi. Yunus başına vuran güneşten bayılmak üzereydi...

52. YEŞAYA, Bölüm 41:

Yşa.41: 16 Onları savurduğunda rüzgâr alıp götürecektir, Darmadağın edecek hepsini kasırğa. Sense RAB'de sevinç bulacak, İsrail'in Kutsalı'...

53. YEŞAYA, Bölüm 32:

(...)oğrulukla krallık yapacak, Önderler adaletle yönetecek. Yşa.32: 2 Her biri rüzgâra karşı bir sığınak, Fırtınaya karşı bir barınak, çölde akarsu, Çorak...

54. 2.KRALLAR, Bölüm 3:

2.Kr.3: 17 Ne rüzgâr göreceksiniz, ne yağmur. Öyleyken vadi suyla dolup taşacak. S...

55. 2.SAMUEL, Bölüm 22:

2.Sa.22: 11 Bir Keruv'a binip uçtu, Rüzgârın kanatları üstünde belirdi. 2.Sa.22: 12
Kara...

56. ÖZDEYİŞLER, Bölüm 27:

Özd.27: 16 Böyle bir kadını dizginlemeye kalkmak, Rüzgârı ya da yağı avuçta tutmaya çalışmak gibidir.

57. YEŞAYA, Bölüm 11:

...vurucu rüzgârla Fırat'ı süpürüp yedi dereye bölecek. Öyle ki, insanlar ırmak yatağından çarıkla geçebilsin.

58. YEŞAYA, Bölüm 17:

...ı azarlayınca uzaklara kaçacaklar. Rüzgârın önünde dağdaki saman ufağı gibi, Kasırganın önünde diken yumağı gibi savrulacaklar. Yşa.17: 14 Akşam dehşe...

59. YEŞAYA, Bölüm 27:

Yşa.27: 8 RAB onları yargıladı, Kovup sürgüne gönderdi. Doğu rüzgârının estiği gün Onları şiddetli soluğuyla savurdu.

60. YEŞAYA ,Bölüm 26:

(...)Senin önünde biz de öyle olduk, ya RAB. Yşa.26: 18 Gebe kaldık, kıvrandık, Rüzgârdan başka bir şey doğurmadık sanki. Ne dünyaya kurtuluş sağlayabildik...

61. YEREMYA, Bölüm 22:

Yer.22: 22 Rüzgâr bütün çobanlarını alıp götürecektir, Oynaşların sürgüne gidecek.
İşte o zaman...

62. ÖZDEYİŞLER, Bölüm 25:

(...) esen rüzgâr nasıl yağmur getirirse, İftiracı dil de öfkeli bakışlara yol açar.

63. İBRANİLER'E MEKTUP, Bölüm 1:

İbr.1: 7 Melekler için, Kendi meleklerini rüzgâr, Hizmetkârlarını ateş alevi yapar diyor.

64. HOŞEA, Bölüm 8:

Hoş.8: 7 Çünkü rüzgâr eken kasırğa biçer. Baş vermeyen buğday un vermez.

Verse bile yabancılar yutacak...

65. HOŞEA, Bölüm 4:

. Hoş.4: 19 Rüzgâr onları kanatlarına sardı, Kurbanları yüzünden utanacaklar.

66. LEVİLİLER, Bölüm 26:

(...) ülkelerinde sağ kalanlarınızın yüreğine öyle bir korku düşüreceğim ki, rüzgârın sürüklediği yaprakların sesinden bile kaçacaklar. ...

67. LUKA, Bölüm 12:

Luk.12: 55 Rüzgârın güneyden estiğini görünce...

68. EYÜP, Bölüm 21:

... Tanrı öfkelendiğinde paylarına düşen kederi verdi Eyüp.21: 18 Kaç kez rüzgârın sürüklediği saman gibi, Kasırganın uçurduğu saman çöpü gibi oldular...

69. LUKA, Bölüm 7:

... İsa, halka Yahya'dan söz etmeye başladı. Çöle ne görmeye gittiniz? dedi.

Rüzgârda sallanan bir kamış mı? ...

70. HOŞEA, Bölüm 13:

Hoş.13: 15 Kardeşleri arasında serpilip gelişe de, Doğu rüzgârı, çölden esen RAB'bin soluğu üzerine gelecek,...

71.EYÜP, Bölüm 27:

(...)Dehşet onu sel gibi basar, Kasırğa gece kapar götürür. Eyüp.27: 21 Doğu rüzgârı onu uçurup götürür, Yerinden silip süpürür. Eyüp.27: 22 Acımasızca ...

72. HEZEKİEL, Bölüm 17:

. Hez.17: 10 Evet, asma dikilmiş, ama serpilip gelişecek mi? Doğu rüzgârı ona çarpınca büsbütün kurumayacak mı? ...

73. EYÜP, Bölüm 38:

Eyüp.38: 24 Nerede ışığın dağıtıldığı, Doğu rüzgârının yeryüzüne saçıldığı yere giden yol?

74. EYÜP, Bölüm 4:

Eyüp.4: 9 Tanrı'nın soluğuyla yok oluyor, Öfkesinin rüzgârıyla tükeniyorlar.

Eyüp.4: 10 Aslanın kükremesi, homurtusu kesildi, D...

75. HEZEKİEL, Bölüm 19:

Hez.19: 12 Ama onu öfkeyle kökünden söküp yere attılar. Doğu rüzgârı ürününü kuruttu.

76. HEZEKİEL, Bölüm 27:

Hez.27: 26 Kürekçilerin seni açık denizlere götürdü, Ama doğu rüzgârı Denizin bağrında parçaladı seni....

77. HEZEKİEL, Bölüm 5:

Üçte birini kılıçla kentin çevresine fırlatacak, kalan üçte birini de rüzgâra savuracaksın. Ben de yalın kılıç onların peşine düşeceğim.

78. EYÜP, Bölüm 28:

. Eyüp.28: 25 Rüzgâra güç verdiği, Suları ölçtüğü...

79. EYÜP, Bölüm 15:

Eyüp.15: 2 Bilge kişi boş sözlerle yanıtlar mı, Karnını doğu rüzgârıyla doldurur mu?

80. EYÜP, Bölüm 13:

Eyüp.13: 25 Rüzgârın sürüklediği yaprağa dönmüşüm, Beni mi korkutacaksın?

81. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 35:

Mez.35: 5 Rüzgârın sürüklediği saman çöpüne dönsünler...

82. ELÇİLERİN İŞLERİ, Bölüm 2:

(...) bütün imanlılar bir arada bulunuyordu. Elç.2: 2 Ansızın gökten, güçlü bir rüzgârın esişini andıran bir ses geldi ve buldukları evi tümüyle...

83. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 147:

Mez.147: 18 Buyruk verir, eritir buzları, Rüzgârını estirir, sular akmaya başlar.

84. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 48:

. Mez.48: 7 Doğu rüzgârının parçaladığı ticaret gemileri gibi Yok ettin onları.

85. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 55:

Mez.55: 7 Uzaklara kaçar, Çöllerde konaklardım. Mez.55: 8 Sert rüzgâra, kasırgaya karşı Hemen...

86. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 83:

. Mez.83: 13 Ey Tanrım, savrulan toza, Rüzgârın sürüklediği saman çöpüne çevir onları!

87. PAVLUS'TAN EFESLİLER'E MEKTUP, Bölüm 4:

(...) kurnazlığıyla, aldatıcı düzenler kurmaktaki becerileriyle, her öğretinin rüzgârıyla çalkalanıp öteye beriye sürüklenen çocuklar olmayacağız.

88. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 135:

(...) şimşek çaktırır, Ambarlarından rüzgâr estirir...

89. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 11:

(...) üzerine kızgın korlar ve kükürt yağdıracak, Paylarına düşen kâse kavurucu rüzgâr olacak.

90. EYÜP, Bölüm 1:

(...) evinde yemek yiyip şarap içerken Eyüp.1: 19 ansızın çölden şiddetli bir rüzgâr esti dedi.

91. MATTA, Bölüm 11:

İsa halka Yahya'dan söz etmeye başladı. Çöle ne görmeye gittiniz? dedi. Rüzgârda sallanan bir kamyş mı?

92. KRALLAR, Bölüm 18:

1.Kr.18: 45 Tam o sırada gökyüzü bulutlarla karardı, rüzgâr çıktı, şiddetli bir yağmur başladı.

93. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 1:

... Rüzgârın savurduğu saman çöpüne benzerler. Mez.1: 5 Bu yüzden yargılanınca aklanamaz, Doğrular topluluğunda yer bulamaz günahkârlar.

94. ELÇİLERİN İŞLERİ, Bölüm 28:

...yolumuza devam ederek Regium'a geldik. Ertesi gün güneyden esmeye başlayan rüzgârın...

Kitab-ı Mukaddes'te ilk bakışta rüzgâr, daha çok gerçek anlamında kullanılmış inanç boyutu olmayan bir olgu gibi görünmektedir. Ancak bazı bölümlerinde bu unsurun değişik anlam boyutlarıyla karşılaşılmaktadır.

Rüzgâra hâkim olan unsur zaman zaman değişmektedir. İslam'da rüzgâra ve diğer unsurlara hâkim olan kesinlikle tanrıdır. Ancak Kitab-ı Mukaddes'te İsa, rüzgârı azarlar ve ortalık sakinleşir(*İsa kalkıp rüzgârı ve kabaran dalgaları azarladı. Fırtına dindi ve ortalık sütlüman oldu.*). Bu İslam'a göre tanrı iradesinde olan bir şeye müdahaledir.

Bazı durumlarda ne de tanrı ne de peygamber rüzgâra hâkim olur(*RAB'bin önünde çok güçlü bir rüzgâr dağları yarıp kayaları parçaladı. Ancak RAB rüzgârın içinde değildi.*) Bu da rüzgârın, şimşegin ya da yıldırımın kendine has ruhları olduğu inancının yerleştiği mitolojilerin etkilerinin sürdüğü düşüncesini uyandırmaktadır.

Tanrı rüzgâra zaman zaman hâkim olmaz ama kimi zaman da öfkesini rüzgârı kullanarak dindirir(*Egemen RAB şöyle diyor: Öfkemden duvarı yerle bir etmek için şiddetli bir rüzgâr göndereceğim; kızgınlığımdan sağanak yağmur ve dolu yağdıracağım.*) kimi bölümlerde tanrı insanoğluna rüzgâra peygamberlik etmesi için seslenir(*Sonra bana şöyle dedi: Rüzgâra peygamberlik et, insanoğlu, peygamberlik et.*) Bu durum Kitab-ı Mukaddes'in yapısından kaynaklanmaktadır. Bu kutsal kitap bünyesinde birçok mitolojik sistemin etkisini taşımaktadır. Örneğin: Ugarit

mitolojisinden pek çok mitolojik unsur bu kitapta yer almıştır. Bu durum da farklı mitolojik bakışların bir araya gelmesine neden olmuştur. Bu durum, bu kutsal kitabın rüzgar olgusuna farklı bakış açılarıyla yaklaşmasına neden olmuştur. Kimi zaman rüzgâr “dünyanın soluğu”, kimi zaman ise “rabbin soluğu”dur. Rüzgârı dünyanın soluğu olarak düşünmek natürist ya da animist bir bakış açısını, rabbin soluğu olarak görmek ise Klasik Yunan Mitolojisi gibi mitolojik sistemlerin bakış açısını akla getirmektedir.

Kitab-ı Mukaddes’te dört rüzgârdan bahsedilmektedir. Bu dört rüzgâr, dört yöne ait rüzgârdır. Bu rüzgârlardan adı en çok geçen rüzgâr doğu rüzgârıdır. Doğu rüzgârı, kimi zaman yıkıcıdır, kimi zaman yakıcı kavurucudur, çekirgeler getirir. Yeryüzünün dört rüzgârı adı altında bu rüzgârların ismi sık sık geçer. Güney rüzgârı da sıcak bir rüzgârdır. Hoşnut durumlarda ortaya çıkar.

Rüzgârın temizleyici bir unsur olarak da algılanmıştır(*Rüzgâr geçip göğü temizlediğinde gökte parıldayan ışığa kimse bakamaz*). Bu da yine farklı mitolojilerin sentezinden doğmuş bir durumdur. Pek çok mitolojik sistemde rüzgârın temizleyici özelliği vardır. Türk mitolojisindeki “ilahi Çerşenbeler” buna örnektir.

2.2.2.ŞİMŞEK

1. HEZEKİEL, Bölüm 21:

(...) Görevlendirdim kılıcı. Ah, kılıç şimşek gibi parladı, Öldürmek için bilendi.

2. HEZEKİEL, Bölüm 1:

Ateş yaratıkların ortasında hareket ediyordu; ışık saçıyor ve içinden şimşekler çakıyordu. Hez.1: 14 Yaratıklar şimşek çakar gibi hızla ileri geri gidip geliyorlardı.

3. MEZMURLAR (ZEBUR) ,Bölüm 29:

(...) Siryon Dağı'nı yabanıl öküz yavrusu gibi sıçratır. Mez.29: 7 RAB'bin sesi şimşek gibi çakar.

4. ZEKERİYA, Bölüm 9:

Zek.9: 14 O zaman RAB halkının üzerinde görünecek, Oku şimşek gibi çakacak.
Egemen RAB boru çalacak Ve güney fırtınalarıyla ilerle...

5. VAHİY, Bölüm 8:

(...) ateş ile doldurup yeryüzüne attı. Gök gürlemeleri, uğultular işitildi, şimşekler çaktı, yer sarsıldı.

6. YEREMYA, Bölüm 10:

(...)sular çağıldar, Yeryüzünün dört bucağından bulutlar yükseltir, Yağmur için şimşek çaktırır, Ambarlarından rüzgâr estirir.

7. VAHİY Bölüm, 4:

. Va.4: 5 Tahttan şimşekler çakıyor, uğultular, gök gürlemeleri işitiliyordu. Tahtın önünde a...

8. VAHİY Bölüm, 16:

(...)Tapınaktaki tahttan yükselen gür bir ses, Tamam! dedi. Va.16: 18 O anda şimşekler çaktı, uğultular, gök gürlemeleri işitildi.

9. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 135:

(...)şimşek çaktırır, Ambarlarından rüzgâr estirir.

10. VAHİY Bölüm 11

(...) gökteki tapınağı açıldı, tapınakta O'nun Antlaşma Sandığı görüldü. O anda şimşekler çaktı, uğultular, gök gürlemeleri işitildi. ..

11. YEREMYA, Bölüm 51:

(...) Yeryüzünün dört bucağından bulutlar yükseltir, Yağmur için şimşek çaktırır, Ambarlarından rüzgâr estirir.

12. MATTA, Bölüm 28:

. Mat.28: 3 Görünüşü şimşek gibi, giysileri ise kar gibi bembeyazdı.

13. EYÜP, Bölüm 37:

37: 4 Ardından bir ses gümbürder, Görkemli sesiyle gürler. Sesi duyulunca şimşekleri alıkoymaz. Eyüp.37: 5 Tanrı'nın sesi şaşılacak biçimde gürler, O...

14. DANİEL Bölüm, 10:

10: 6 Bedeni sarı yakut gibiydi. Yüzü şimşek gibi parlıyordu. Gözleri alevli meşalelere benziyordu. Kollarıyla bacakları cilalı tunç gibi parlıyor...

15. MISIR'DAN ÇIKIŞ, Bölüm 9:

.Çık.9: 24 Şiddetli dolu yağıyor, sürekli şimşek çakıyordu. Mısır Mısır olalı böylesi bir dolu görmemişti.

16. MISIR'DAN ÇIKIŞ, Bölüm 19:

Çık.19: 16 Üçüncü günün sabahı gök gürlledi, şimşekler çaktı. Dağın üzerinde koyu bir bulut vardı. Derken, çok güçlü bir...

17. MISIR'DAN ÇIKIŞ, Bölüm 20:

Gök gürlmelerini, boru sesini duyup şimşekleri ve dağın başındaki dumani görünce korkudan titremeye başladı.

18. EYÜP Bölüm, 38:

Eyüp.38: 1 RAB kasırganın içinden Eyüp'ü şöyle yanıtladı: Eyüp.38: 2 Bilgisizce sözlerle Tasarımı karartan bu adam kim?

19. HOŞEA Bölüm 6:

(...) öldürdüm; Yargılarım şimşek gibi ışıldıyor.

20. MATTA, Bölüm 24:

(...)İnsanoğlu'nun gelişi, doğuda çakıp batıya kadar her taraftan görülen şimşek gibi olacaktır.

21. LUKA, Bölüm 9:

Luk.9: 29 İsa dua ederken yüzünün görünümü değişti, giysileri şimşek gibi parıldayan bir beyazlığa büründü.

22. LUKA, Bölüm 24:

Luk.24: 4 Onlar bu durum karşısında şaşırıp kalmışken, şimşek gibi parıldayan giysilere bürünmüş iki kişi yanlarında belirdi.

Kitab-ı Mukaddes'te şimşek, Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi başka unsurlarla birleşik olarak ele alınmıştır. Şimşek ateş ve hız ile beraber, rabbin sesi olarak düşünülmüştür. Türk mitolojisinde de şimşek tanrının öfkeli sesidir. Şimşegin içinde olduğu durumlar betimlenirken gök gürültüsü de beraber anılmıştır. Tasvir edilen tablo bir kaos durumudur. Uğultular, gök gürültüleri ve şimşekler bir arada yer alır.

2.2.3. YILDIRIM

1.MEZMURLAR (ZEBUR): Bölüm 104:

Mez.104: 4 Rüzgârları kendine haberci, Yıldırımları hizmetkâr eden...

2. MEZMURLAR (ZEBUR), Bölüm 78:

Mez.78: 48 Büyükbaş hayvanlarını kırgına, Küçükbaş hayvanlarını yıldırıma teslim etti.

3. LUKA ,Bölüm 10:

(...)bile bize boyun eğiyor. Luk.10: 18 İsa onlara şöyle dedi: Şeytan'ın gökten yıldırım gibi düştüğünü gördüm.

4. EYÜP, Bölüm 38:

Eyüp.38: 25 Kim sellere kanal, Yıldırımlara yol açtı; Eyüp.38: 26 Kimsenin yaşamadığı toprak...

5. EYÜP Bölüm, 28:

Rüzgâra güç verdiği, Suları ölçtüğü, Eyüp.28: 26 Yağmura kural koyduğu, Yıldırıma yol açtığı zaman.

6. MISIR'DAN ÇIKIŞ, Bölüm 9:

Musa değneğini göğe doğru uzatınca RAB gök gürlemeleri ve dolu gönderdi. Yıldırım düştü. RAB Mısır'a dolu yağdırdı. Çık.9: 24 Şiddetli dolu yağıyor...

Kur'an-ı Kerim'de diğer unsurlara öncü olan unsurun, yıldırım olduğu görülür. Kur'an-ı kerim yıldırım bir ceza aracı olarak algılanmıştır. Tanrı ceza vermek istediği durumlarda yıldırıma başvurur. Kur'an-ı Kerim'de yer alan bu durum, Ortadoğu Mitolojilerinde sık sık karşılaşılan bir durumdur. Ayrıca Zeus'un cezalandırma aracı olan şimşek de bu noktada Kur'an-ı Kerim'le benzerlik göstermektedir. Kitab-ı Mukaddes'te ise durum tam tersidir. Kitab-ı Mukaddes'te hâkim unsur rüzgârdır. Rüzgâr da mitolojik tasavvur olarak değil daha gerçekçi bağlamda kullanılmıştır. Rüzgâr çoğu yerde cezalandırma aracı olarak kullanılan ya da dini fonksiyonu olan bir unsur değil gerçek anlamında bir rüzgârdır.

Yıldırım ile ilgili dikkat çekici bir diğer durum, yıldırımın şeytan ile beraber anılıyor olmasıdır. Şeytan gökten yıldırım gibi düşer. Burada da Türk mitolojisinin aksi bir durum söz konusudur. Türk mitolojisinde gök, tanrı mekânıdır. Şeytan yerde, yerin altında bulunur. Türk mitolojisinde kötü ruhlar ağaçlara veya karanlık yerlere saklanırlar ve tanrı buralara yıldırımını göndererek bu ruhları yok eder. Burada yıldırım şeytan kaynaklı olarak algılanmıştır.

I. BÖLÜM:

TÜRK İNANÇ SİSTEMİ VE UYGULAMALARINDA RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM

İnceleme konusun oluşturan bu üç unsur, rüzgâr şimşek ve yıldırım, Türk mitolojisinin doğacı tarafını temsil eder. Türk mitolojisinin en çok etkilendiği yaşam alanının doğa ve doğa olayları, en çok inanç oluşturduğu çerçevelerin doğal fenomenlere bağlı çerçeveler olduğu kesindir.

Günümüz folklor kuramları içinde doğa mitolojileriyle ilgili teoriler oldukça geniş yer tutar. Örneğin: Mitolojini kaynağını Hint mitolojisi olarak görenlerin bakış açısından bakılacak olursa, mitolojinin temeline, birinci bölümde ayrıntılarıyla üzerinde durulmuş olan, vedaların koyulması gerekir. Veda'ya göre cennetten ineklerin salıverilmesine neden olan Hindistan'ın Vritra ile çarpışması efsanesinin, uzun zamandır beklenen ve gelişi için dua edilen yağmurları başlatan gök gürültüsü hakkında olduğu görülmektedir. Hint tanrılarının doğanın güçleri olduğu ve mitlerin doğal fenomenlerin hayali canlandırmaları olduğu fikri gelişmiştir.⁸¹

Mitolojik sistemler incelendiğinde, doğa olaylarının kapladığı yerin büyüklüğü görülür. Her mitolojik sistemin bir doğa fenomenini tercih ettiği kabul edilirse, tercih edilen doğa olayı mitolojik sistemin temelini oluşturur. Örneğin: Türk mitolojisi doğa temelli bir sistemdir. Ancak; doğa ile ilgili unsurların içinde gök, bir bütün olarak, diğerlerinden çok daha önemli bir yere sahiptir. O halde, Türk mitolojisi için, göğü tercih etmiş, gök temelli bir mitolojidir diyebiliriz. Buradan hareketle, bir önceki bölümde ayrıntılarıyla değinilmiş olan, dünya mitolojilerine baktığımızda, Ortadoğu

---

⁸¹ Jan De Vries, (2004), "Doğa Mitolojileri Hakkında Teoriler", (Çev: Gülten Küçükbasmacı), **Milli Folklor**, 61. S., Bahar 2004, s. 196.

Mitolojileri, fırtına merkezli; Hint mitolojisi, gök gürültüsü, şimşek merkezli kabul edilebilir.

Wilhelm Schwartz, wodan'ın (İskandinav ana tanrısı), fırtına olduğunu ileri sürmüştür ve Hint Vayu ile karşılaştırma kendiliğinden açığa çıkar. Bulutlar arasında gizli Hint tanrısının eylemleri cennette gerçekleşmektedir. Wodan olayında gökgürültüsü ve fırtına bir bakıma ikincil unsurlardır. Bunlar Donar ya da Zeus'ta temel unsurlardır. Donar'ın devasa şeytani bir varlık olduğuna ve fırtınanın vahşi karışıklığında gökyüzünde şimşekler çakan atının üzerinde dolaştığına inanılıyordu. Ancak, şimşeklerin çakması aynı zamanda yükseklerden fırlatılan bir mızrak ya da parıldayan bir kılıç da olabilirdi. Bu motifler de sonuç olarak avcı ya da savaşçı bir tanrının göstergeler olarak yorumlanabilir.⁸²

1.TÜRK İNANÇ SİSTEMİ VE UYGULAMALARINDA RÜZGÂR

Türk inaniş ve düşünüş sistemi doğa temelli bir sistemdir. Doğa olayları Türkler tarafından kutsanmış ve büyük bir saygıyla karşılanmıştır. Doğa olaylarının her biri tanrı kaynaklı olarak algılanmıştır.

Türk inaniş sistemi ile Çin inaniş sistemi arasında, coğrafi yakınlığın da etkisiyle büyük benzerlikler söz konusudur. Çin inanişinde evrensel dikotomi ilkesi hâkimdir. Buna göre dünyadaki her şey bir zıddıyla yani tamamlayıcısı ile birlikte vardır.

Kâinatın bütün tezahürlerini gök ve yer-sub\ (yer-su: yeryüzü) temsil ettiği birbirine zıt, fakat birbirini tamamlayan iki evrensel nefesten oluşmuş olarak kabul eden sistem, proto-Türk ve Türklerin en eski, belki de öz kozmolojisiydi.⁸³ Evrensel dikotomi denilen evrensel iki ilke düşüncesi, doğanın her yönünü kutsal biliyor ve doğa

---

⁸² Jan De Vries, (2004), **a.g.m.**, s. 197.

⁸³ Emel Esin, (2001), **Türk Kozmolojisine Giriş**, (İstanbul), s. 19.

güçleriyle uyum içinde yaşamak ve bu güçlerin kutunu kazanmakla iyilik haline varılacağını sayıyordu. Kutun verdiği ödül ise başarıydı.⁸⁴

“Bu yırtınçuda üstün tengri yaruk titir, altın yağız yir kararış titir. Ay tengri kararış titir. Er yaruk titir, tişi kararug titir. Bu yirli-tengrili, tişili irkekli bir gerü kavışıp kamağ tınglı-tınsızlı, iki türlü ed togar belgürer... Künli aylı karışu-kavışu yorıyor. Ötrü yayı, kışlı, tört od bolur. Tört öd içite yana ikirer öd adrilur, sekiz yangı kün bolur.” (Bang vd., “Türkische Turfan Texte” 6. satır, 318 vd.)

“Bu kâinatta, üstteki gök parlaktır, altta yağız yer karanlıktır. Güneş tanrısı parlaktır, ay tanrısı karanlıktır. Ateş parlaktır, su karanlıktır. Er parlaktır, dişi karanlıktır. Bu yerli-göklü, dişili erkekli (ilkeler) kavuşursa, bütün canlı ve cansız, iki türlü varlık doğar, belirir... Güneş ve ay karışıp, kavuşarak yol almaktadır. Bundan ötürü, yazlı-kışlı dört mevsim olur. Dört mevsim içinde (her mevsim) yine ikişer zamana ayrılıp sekiz “yeni gün” doğar”.⁸⁵

Daha önceki bölümde de değinildiği gibi rüzgâr olgusu, insan zihninde inanç oluşturacak kadar önemli, insan hayatında büyük etkileri olan bir unsurdur. Hatta rüzgâr, inceleme konusu olan diğer iki unsurdan (şimşek, yıldırım) daha baskındır, denilebilir. Rüzgâr çevresinde oluşan uygulamaların yelpazesi daha geniştir, çünkü rüzgâr, daha sık ortaya çıkan bir unsurdur, mevsimden mevsime değişerek çeşitlilik gösterir. Sıcak, soğuk, sürekli, mevsimlik şeklinde pek çok çeşidi vardır. Ayrıca rüzgâr; hem tarım karakterli toplumu, hem de denizcilikle şekillenen toplum biçimini etkiler. Tarım toplumları için rüzgâr, yağmur bulutlarını getiren, harmanda buğdayı saplarından ayırmaya yarayan önemli bir unsurdur. Denizci toplumlar için, deniz ticareti ve balıkçılık söz konusu olduğunda, gemilerin denizde hızla ilerlemesini sağlayacak ya da kuvvetli eserek gemilerin batmasına neden olacak olan rüzgârdır.

Türk inanış sistemine baktığımızda rüzgâr ile ilgili çeşitli tasavvurların geliştiğini söyleyebiliriz. Bu da Türk milleti gibi boylar halinde yaşayan ve çok geniş

---

⁸⁴ Emel Esin, (2001), a.g.e., s. 22.

⁸⁵ Emel Esin, (2001), a.g.e., s.23.

bir coğrafi alana yayılmış bir ulus için gayet doğaldır. Her şeyden önce bahsedilen unsurun bir doğa olayı olduğu unutulmamalıdır. Doğa olayı ile ilgili tasavvur, o kavmin yaşayış tarzı ve ekonomik faaliyetleri ile yakından ilgilidir. Topluluklardan biri hayvancılık, biri tarım, biri balıkçılıkla uğraşıyorsa bu boyların her birinin rüzgârdan beklentisi ve uygulamaları farklı olacaktır.

Kuzey-doğu Asya'da yaşayan birçok kavimler bir rüzgâr kuşunun varlığına inanırlardı. Kuşun rüzgârla bir olarak algılanması oldukça doğaldır. Rüzgârın esişi ile kuşun uçuşu ya da süzülmesi, kanatlarının oluşturduğu anaför, rüzgârı anımsatmaktadır. Yine bu bölgede yaşayan Gold ve Gilyaklara göre, rüzgâr korkunç bir canavardan başka bir şey değildi.

“Buçu adını taşıyan bu ruh, rüzgârla birlikte insanlara hücumla geçerdi. Bu sebeple nehirde veya karada rüzgâra doğru yol almak zorunda olan yolcular, ok ve yaylarını yanlarına almayı ihmal etmezlerdi. Çoğu zaman oklarının ucuna yanan bir bez takarak, rüzgâra atarlar ve bu yolla rüzgârı öldürdüklerine inanırlardı.”⁸⁶

Bu noktada görüldüğü gibi, Türkler rüzgârın bir ruhu olduğuna inanıyorlardı. Doğada dolaşan bir büyüsel gücün varlığı tasavvuru pek çok dinde olduğu gibi Türk mitolojisinde de mevcuttur. Türkler bu ruhu kimi zaman iye, kimi zaman sahip, baba olarak adlanmışlardır. Rüzgâr ile ilgili bu unsurların üzerinde ilerleyen bölümlerde ayrıntılarıyla durulacaktır.

Yukarıdaki örnekte ayrıca Türklerin ateşe gösterdikleri saygı da görülmektedir. Türkler için ateş temizleyici unsurdur. Komşu ülkelerden gelen ziyaretçileri üzerlerinde taşıdıkları kötü ruhlara karşı ateş arasından geçirdikleri örnekler seyahatname metinlerinden bilinmektedir. Bizans tarihi kaynaklarına göre İmparator Jüstinyen'in elçileri, Türk kağanının sarayına geldiklerinde, hakan İrtiş nehri kıyısındaydı, hakan onları iki ateş arasından geçirmeden içeri almazdı.⁸⁷ Burada ateşin temizlenme amaçlı

---

⁸⁶ Bahaeddin Ögel, (2002), **Türk Mitolojisi**, (Ankara), 2. c., s. 303.

⁸⁷ Uno Holmberg, (1927), **The Mythology of All Race (Siberian Mythology)**, (Boston), s. 451.

kullanıldığı açıkça görülmektedir. Ateş arasından geçerek, temizlenip, kötü ruhların hakana ulaşması engelleniyordu. Rüzgâra karşı ateş atarak da rüzgâra neden olan kötü canavarı yok ediyorlardı.

Güneydeki Türkler rüzgârın bir boz öküz tarafından çıkartıldığına inanırlardı. Bu inanç, Orta Asya'nın bilhassa güney bölgelerinde, çok yayılmıştı. Bundan başka Güney Sibirya'da, Baykal Gölü'nün batısında oturan Buryat Moğolları da, “boğa” şeklinde bir rüzgâr tanrısının varlığına inanırlardı ve bu ruha Buhan- Zada adını verirlerdi.⁸⁸

Kuzey- doğu Asya'da yaşayan pek çok kavimler de bir rüzgâr kuşunun varlığına inanırlardı. Bu inanç, Amerika yerlilerinki ile yakın bir benzerlik gösteriyordu. Çünkü Kızılderililer de, büyük ve mitolojik bir kuşun (thunder-bird) varlığına inanıyorlar ve gök gürlemeleri, yıldırım, fırtına gibi tabiat olaylarının, bu kuş tarafından yapıldığını söylüyorlardı.

Daha önce de değinildiği gibi, Türk topluluklarının rüzgârla ilgili geliştirdiği en temel düşünce rüzgârın tek ve hâkim bir kaynak tarafından gönderildiğidir. Bu kaynak, kimi araştırmacılar tarafından ruh, iye; kimileri tarafından sahip, baba; kimileri tarafından müstakil bir rüzgâr tanrısı olarak yorumlanmıştır.

Rüzgâr olgusu kimi sağiltma törenlerinde de kullanılmıştır. Bu da rüzgârın bünyesinde bulundurduğu büyüsel gücün kullanılmasıdır:

*“ Yurdun ortasına bir at postu serilir. Şaman biraz su içtikten sonra çadırın ortasına gidip dört rüzgâr yönüne eğilip ağzındaki suyu dört yöne serper.”*⁸⁹

Çernev Altaylılarının Sarı Han isimli bir dağ ruhları vardır. Sarı Han, güneydoğudan rüzgârları gönderir. Altay'da güneydoğudan rüzgâr esince uzun süre hava kapalı olur. Altaylılar, havanın kapalı olmasını Sarı Han'ın gücüne bağlarlar. Sarı Han'ın tasviri çadırın girişine, kapının kadınlar tarafındaki yanına konur.⁹⁰

---

⁸⁸ Bahaeddin Ögel, (2002), a.g.e., s.302.

⁸⁹ Yaşar Çoruhlu, (2001), *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, (İstanbul), s.87.

⁹⁰ A. V. Anohin, (2006), *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, (Konya), s. 161.

Altay toplumlarına ait bu inanışta dağ kültü ve atalar kültürünün karışımına, doğa temelli bir inanışın eklendiğini görüyoruz.

1.1.HALK TAKVİMLERİNDE RÜZGÂR

Halk için hava tahminin değeri büyüktür. Havaya hâkim olma hava durumuna dayalı tarım faaliyetlerinin dolayısıyla yaşamın devamı için hayati önem taşımaktadır. Havanın bu durumu ona hâkim olma eğiliminin yanı sıra yıllar içerisinde hava ile ilgili istatistikî bilgilerin çıkarılmasına yol açmıştır. Bu istatistiksel bilgiler halk takvimi denilen kavramın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Rüzgâr olgusu halk takvimlerinde oldukça geniş yer bulmuştur. Bunun sebepleri: Rüzgârın yıl içinde değişik mevsimlerde değişik sertliklerde esen, dolayısıyla çeşitli isimlerle anılan bir unsur olması, hasat vakti buğdayın saplarında ayrılmasında önem taşıması yani ekonomik hayatın devamında önemli rol oynamasıdır. Şimşegin veya yıldırımın halk takvimlerinde böyle bir etkisi olduğu söylenemez. Çünkü öncelikle; şimşek ve yıldırım anlık doğa olaylarıdır. Süre olarak uzun bir dönemi etkilemezler. Şimşek ve yıldırımın halk zihninde uyandırdığı önem, korkunun yanı sıra, yağmurla özleşmiştir. Halk takvimlerinde şimşek ve yıldırım, onlardan daha hayati bir önem taşıyan yağmurun arkasında kalmıştır.

Halk takvimlerinde rüzgâr pek çok doğa olayı için belirti olarak kabul edilir. Örneğin: Estiği kadar yağar (Ankara), yazın esen kuzey rüzgârı serinlik ve yağış getirir (Kastamonu), Lodos rüzgârı yağış getirir (Antalya, Buldan, Kastamonu), fırtınanın arkasından yağış gelir (Kastamonu), rüzgâr serin eserse arkasından yağmur gelir (Buldan), kışın kuzeybatı rüzgârı eserse kar yağar, tipi olur (Kastamonu), kışın kuzey ve batı rüzgârları gece yarısından sonra eserse daha kış olacak demektir (Zara), kışın bulutlu havada güney rüzgârları daima kar getirir (Antalya), kışın rüzgâr batıdan eserse

kuru ayaz ve don olur (Buldan), gündönümü rüzgârları (21–22 Aralık, 21–22 Mart) çok soğuk yapar (Buldan).⁹¹

Güneşin doğuşu ve batışında çok kızılık olursa rüzgârın şiddetli eseceği tahmin olunur (Söğüt), gökyüzünde kaz göğsüne benzer bulutlar varsa bir taraftan rüzgâr eseceğini gösterir (Genel), şimşek (çakıntı) sabit ise rüzgâr eser (Genel), gökyüzü, kuzey ve batıdan bulutlanarak kararır, sonra kızarır, nihayet bulutlar harekete geçerse rüzgâr çıkacaktır (Tortum), güneş batarken sarıya yakın bir renkte görünürse ertesi gün rüzgârlı geçer (Tortum), yazın kuzey ufunda dağ silsileleri gibi bulutları üst üste yığılmış ve yükselmiş görülmesi sıcak poyrazların başlayacağına delildir (Antalya), sakın bir havada bütün ufuklarda, özellikle doğu ve güneydoğuda öbek öbek Bulutların bulunması, göğün yer yer açık ve bulutların mor, sarı, beyaz renkte bulunması yakın ve kuvvetli bir deniz fırtınasının gelmekte olduğunu gösterir (Antalya), bulutlar güneyden geliyorsa rüzgâr geliyor demektir (Simav).⁹²

Leyleklerin çok yükseklere çıkması, aşağılarda şiddetli bir rüzgârın çıkacağını gösterir. Eşeklerin normalden yüksek sesle anırmaları, martıların denizden karaya doğru uçmaları fırtınanın patlayacağını gösterir (Genel). Deniz rengi değişir, yeşile dönmeye başlarsa fırtına çıkacağına işrettir.⁹³

Yukarıda görülenler, hava tahmininde kullanılan belirtilerin bazı örnekleriydi, tarihlerine bağlı asıl halk takvimi ise şöyledir:

Hamsin (1 Şubat- 21 Mart): Elli gün rüzgârlarına ve Erbain'den gelen elli günlük devreye denir. Bu devreye Gaziantep'te Zahmeti adı verilmiştir. ⁹⁴ Kasımda başlar Nevruz'da biter, Hamsinden sonra kış bitmiş sayılır. ⁹⁵

---

⁹¹ Nail Tan, (1976), "Türkiye Halk Meteorolojisinde Hava Tahmini", **1. Ulusal Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, 4. c., s. 249.

⁹² Nail Tan, (1976), **a.g.m.**, s.256.

⁹³ Nail Tan, (1976), **a.g.m.**, s.264.

⁹⁴ Ali Şefik Türker, (1964), "Mahalli Takvimler ve Gaziantep Takviminde Kış", **Gaziantep'te Kültür**, 7.c., 74 S., s. 3-4.

Abrulun Beşi (18 Nisan) : Fırtınalı, soğuk ve karlı bir gündür. “kuğu fırtınası” bu sıralardır.⁹⁶ Bugün yola çıkılmaz, çift içim tarlaya gidilmez (Kars). Abrulun beşi atasözlerimizde de yer bulmuştur.⁹⁷

Çiçek Fırtınası (4–5 Mayıs) : Rumi 21 Nisan belli bir gündür. Erken çiçek açan ağaçlar, Çiçek Fırtınasına tutulurlarsa meyvesiz kalırlar.⁹⁸

OCAK:

3–4–5 Ocak: Fırtına

8 Ocak: Zemherir fırtınası.

13 Ocak: Soğğun Şiddeti.

14 Ocak: Fırtına.

15 Ocak: Fırtına- haşaratın gizlenmesi.

16- 17 Ocak: Fırtına.

23 Ocak: Fırtına- aşure günü.

24- 25 Ocak: Fırtına.

26 Ocak: Fırtınanın şiddeti.

28 Ocak: Ayandan Fırtınası.

30 Ocak: Erbain ‘in sonu- fırtına.

31 Ocak: Hamsin’in başlangıcı, fırtına.

ŞUBAT:

1–2–3–4–5 Şubat: Fırtına.

7 Şubat: Fırtına.

---

⁹⁵ Nail Tan, (1976), **a.g.m.**, s. 267.

⁹⁶ Tarık Orhan(1960), “Divriği’de Atasözü ve Tabirler”, **TFA**, C.6, Ocak, 126 S., s. 2073.

⁹⁷ Nail Tan(1976), **a.g.m.**, s.269.

⁹⁸ Tarık Orhan(1960), **a.g.m.**, s. 2074.

8–9–10 Şubat: Fırtına.

13- 15 Şubat: Fırtına.

20 Şubat: 1. cemre fırtına.

21 Şubat: Fırtına.

23- 24 Şubat: Fırtına.

27 Şubat: 2. cemre.

28 Şubat: Fırtına- leyleklerin geliş zamanı.

MART:

1 Mart: Fırtına

3 Mart: Fırtına

6 Mart: 3. cemre.

9 Mart: Fırtına.

11 Mart: Kocakarı soğğunun evveli.

12 Mart: Husum fırtınası.

14 Mart: Fırtına.

15 Mart: Kırlangıçların gelme zamanı.

18 Mart: Kırlangıç Fırtınası- Kocakarı soğğunun sonu.

21 Mart: Hamsin'in sonu, Nevruz bayramı.

23 Mart: Kozkavuran Fırtınası.

26 Mart: Çaylak fırtınası.

30 Mart: Çaylakların gelmesi.

NİSAN:

2 Nisan: Fırtına – yağmurlar.

7 Nisan: Fırtına.

8 Nisan: Fırtına.

10–11–12 Nisan: Fırtına.

19 Nisan: Kuğu Fırtınası.

20 Nisan: Sitte-i sevirin evveli- Sevir fırtınası.

21 Nisan: Fırtına

25 Nisan: site-i sevirin sonu- Fırtına.

29- 30 Nisan: Fırtına.

MAYIS:

1 Mayıs: Fırtına

3 Mayıs:: fırtına

4 Mayıs: Çiçek Fırtınası.

6 Mayıs: Hıdırellez- Fırtına.

7 Mayıs: Fırtına.

9 Mayıs: Doğu rüzgârlarının esmesi.

11 Mayıs: Fırtına Yağmur Mevsiminin sonu- parçalı güneş tutulması.

13 Mayıs: Mevsimsiz soğuklar- Fırtına.

14 Mayıs: Fırtına.

16 Mayıs: Filizkıran fırtınası.

20 Mayıs: Kokuyla Fırtınası.

21 Mayıs: Ülker Fırtınası.

25 Mayıs: Ay tutulması.

28 Mayıs: Sıcakların başlaması.

30 Mayıs: Kabak Meltemi.

31 Mayıs: Meltem rüzgârlarının başlaması.

HAZİRAN:

- 3-4-5 Haziran: Fırtına.
10 Haziran: Ülker doğumu fırtınası.
16 Haziran: Güney rüzgârlarının esmesi.
20 Haziran: Fırtına.
21 Haziran: Gündönümü ve fırtınası.
28 Haziran: Fırtına.
30 Haziran: Yaprak Fırtınası.

TEMMUZ:

- 3 Temmuz: Sam rüzgârlarının evveli.
8 Temmuz: Meltem rüzgârlarının sonu.
11 Temmuz: Çarkdönümü Fırtınası.
16- 17 Temmuz: Fırtına.
18 Temmuz: Sıcakların artması.
22 Temmuz: Fırtına.
25- 26- 27 Temmuz: Fırtına.
30 Temmuz: Kızıl Erik Fırtınası.

AĞUSTOS:

- 1 Ağustos: Eyyam-ı Bahür'ün başlangıcı (sıcak günler)
8 Ağustos: Eyyam-ı Bahür'ün sonu.
11 Ağustos: Fırtına.
14 Ağustos: Fırtına.
17 Ağustos: Fırtına.
19-20-21 Ağustos: Fırtına.
21 Ağustos: Fırtına- yaprakların sararma mevsimi.

25 Ağustos: Sam rüzgârlarının sonu.

28 Ağustos: Leyleklerin sıcak ülkelere dönmeye başlaması.

31 Ağustos: Mircan Fırtınası.

EYLÜL:

4 Eylül: Bıldırcın Geçimi fırtınası.

13 Eylül: Çaylak Fırtınası.

14 Eylül: Fırtına.

16 Eylül: Sıcakların kırılması.

23 Eylül: Sonbaharın başlangıcı- fırtına.

28 Eylül: Kestane Karası Fırtınası.

30 Eylül: Turna Geçimi Fırtınası.

EKİM:

4 Ekim: Fırtına.

5 Ekim: Koç Katımı Fırtınası.

9 Ekim: Yaprak Dökümü Mevsimi ve fırtınası.

14- 15 Ekim: Meryem Ana Fırtınası- yağmurların başlangıcı.

18 Ekim: Kırlangıç Fırtınası.

22 Ekim: Bağbozumu ve fırtınası.

23 Ekim: Fırtına.

27 Ekim: Balık Fırtınası.

30 Ekim Şiddetli rüzgârlar mevsimi.

KASIM:

3 Kasım: Parçalı güneş tutulması.

- 4 Kasım: Lodos rüzgârları.
6 Kasım: Kuş Geçimi fırtınası.
7 Kasım: Fırtına.
8 Kasım: Kasım günlerinin başlangıcı.
9 Kasım: Kasım fırtınaları.
12 Kasım: Mevsimsiz sıcaklar (pastırma yazı)
16 Kasım: Haşaratın gizlenmesi.
18 Kasım: Tam ay tutulması.
21–22 Kasım: Fırtına.
24 Kasım: Soğukların başlangıcı.
28 Kasım: Fırtına.
29 Kasım: Ülker Fırtınası.

ARALIK:

- 2 Aralık: Keskin rüzgârlar.
6 Aralık: Kuzey rüzgârlarının esmesi.
7 Aralık: Fırtına.
10 Aralık: Fırtına.
12 Aralık: Karakış Fırtınası.
!4 Aralık: Fırtına.
19–20 Aralık: Fırtına.
21 Aralık: Kış gündönümü- fırtına- erbainin başlangıcı.
23 Aralık: Soğuğun Şiddeti.
27 Aralık: Gündönümü Fırtınası.
28 Aralık: Fırtına.⁹⁹

---

⁹⁹ Nail Tan(1976), **a.g.m.**, ss.271–274.

Yukarıdaki tarihlerde yani halk takviminde görüldüğü gibi rüzgâr kavramı halkın zihninde oldukça yer etmiş ve bütün yıla, mevsimlere yayılmış bir unsurdur. Halk özellikle fırtına unsuruna takvimlerinde geniş yer vermiştir. Bunun sebebi fırtınanın insan hayatını büyük ölçüde etkilemesidir.

Rüzgâr unsurunun isimlendirmesinde oldukça geniş bir isimlendirmenin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Fırtına olgusu çok çeşitli isimlendirmelerle anılmıştır, bunlardan bazıları şunlardır: Zemherir fırtınası, Ayandan Fırtınası, Husum Fırtınası, Kırlangıç Fırtınası, Kozkavuran Fırtınası,Çaylak fırtınası, kuğu Fırtınası, Sevir Fırtınası, Filizkıran Fırtınası, Kokuyla Fırtınası, Ülker Fırtınası, Çarkdönümü Fırtınası, Kızıl Erik Fırtınası, Mircan Fırtınası, Kestane Karası Fırtınası, Turna Geçimi Fırtınası, Koç Katımı Fırtınası, Balık Fırtınası.

Ahıska Türklerinin halk takvimine bakıldığında da fırtına unsurunun takvimde çok geniş bir adlandırmayla anıldığını görüyoruz.

Ahıska Türklerinin halk takvimi her şeyden önce tarım ile geçinen toplumun karakteristik özelliklerini yansıtır. Ayrıca bazı şamanist unsurların da etkisini sürdürdüğü görülür. Bazı ay adları da diğer halkların takvimlerinden etkilenmiştir. Ahıskalılar ayları şu şekilde adlandırır: 1. Zemheri, 2.Gücük, 3. Mart, 4. Aprel, 5. Mayıs, 6. Kurez, 7. Orağ-biçin, 8. Harman, 9. Bögrüm, 10. Şarab, 11. Koç, 12. Karakış. Haftanın günleri: Bazar ertesi, Salı, Çerşenbe, Pencşenbe, Cuma, Cuma Ertesi, Bazar.

100

Ahıska Türklerinin takviminde, aylarla ilgili inançlar şu şekildedir:

---

¹⁰⁰ Asif Abbasoğlu(1992), “Ahıska Türklerinin Halk Takvimi”, **Türk Kültürü**, 347. S., Mart, s.174.

Zemheri (1. ay) : Zemheride havalar soğuk geçer. Kasırgalar, fırtınalar, külekler olur. Külek (karın serpmesi), kasırga olduğunda “Ayı çilede tütünü yalar.(Ayı ininde zehir olsa yer.)”¹⁰¹

Martta üç fırtına olur: Haftahombah, Belderecüz ve Hoca Nene fırtınaları. Hoca Nene ile ilgili şöyle bir efsane anlatılmaktadır: Hoca nene fırtınası altı gün sürer. Mart ayının ilk günlerinde bir ihtiyar nene koyun-kuzusunu toplamış dağa, yaylaya gidiyormuş. Biri onu görüp: “ Ay nene, martın bu soğuşunda nereye gidiyorsun? Bu soğukta dağda, yaylada ne işin var?” demiş. İhtiyar nene: “ Martı hesaba almadım, ondan korkmadım, oğlağım zıp zıp oynuyor,” diye cevap vermiş.

Mart buna çok kızmış, üzölmüş. Gücük ayından bir hafta borç istemiş ve sert soğuk fırtına, külek başlamış, nenenin koyunları, sürüsü kırılıp mahvolmuş.¹⁰²

Abrel (4. ay) ayında Kukul Fırtınası başlar. Mayısın yedisinde Comuşkıran Fırtınası olur.¹⁰³

Varsakların halk takvimlerinde rüzgâr olgusu oldukça çeşitlidir. Yöreden yöreye hatta köyden köye dahi isimler farklılık gösterir. Rüzgârdan beklenti, rüzgâra bakış açısı farklıdır.

Antalya’daki Varsak kasabasında üç çeşit rüzgâr bilinir. Bunlar, *poyraz*, *meltem* ve *batı yelidir*. Genellikle poyraz ve meltem eser. Meltem, serinlik getirdiği için yaz aylarında çok istenir. Devamlı kiblede (denizden) eser. Poyraz yaz aylarında hiç istenmez. Sadece ekinlerin yetişeceği zamanda istenir. Bu durumun sebebi ise, bu rüzgârın kuraklık getirmesidir. Bu sıcaklık ekinlerin çabuk olmasını sağlar. Samyeli de denen batı yeli, hastalık getiren bir rüzgâr çeşidi olarak bilinir. Bir sıcak, bir soğuk eserek insanların hasta olmasına sebep olur.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Asif Abbasoğlu(1992), **a.g.m.**, s. 175.

¹⁰² Asif Abbasoğlu(1992), **a.g.m.**, s. 175.

¹⁰³ Asif Abbasoğlu(1992), **a.g.m.**, s. 175.

¹⁰⁴ Ahmet Gökbel(1998), **Anadolu Varsaklarında İnanç Ve Adetler**, Ankara, s. 128.

Aydın'ın Koçarlı ilçesinin Varsak köylerinde, genellikle dört çeşit rüzgâr bilinir. Deniz yönünden esene *deniz yeli*; doğudan esene *gün doğusu*; kuzeyden gelene *poyraz*; güney taraftan gelene ise *yağmur rüzgârı* denir. Bu ilçenin Varsak köylerinden önemli bir bölümü pamuk ektiği için, deniz yeli makbul görülür ve faydalı kabul edilir.¹⁰⁵

Aydın'ın merkez köylerinden Varsak köyü olan Balta Köyü'ndeki halk, iki çeşit rüzgârın varlığından bahsetmektedirler. Bunlar, *deniz yeli* ve *poyrazdır*. Deniz yeline “*deli memet*”, poyraza da “*gümüş kanat*” adı verilir. Bu köyün en önemli geçim kaynağı incir olduğu için poyraz çok yararlı görülür. O sebepten poyraza “*gümüş kanat*” adı verilmiştir. Deniz yeli, estiği zaman inciri hurda haline getirerek incirin akmasına neden olur ve tatlısı dışına çıkar. Bu yüzden buna da “*deli memet*” adı verilir. Bunun esmesi istenmez.¹⁰⁶

Çukurova bölgesinde yaşayan Varsaklar'da, rüzgâr çeşidi açısından çok çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bunu nedeni, Varsakların yaşadığı arazinin oldukça engebeli olması ve bu bölgede görülen bir rüzgârın başka bir köyde görülememe ihtimalinin olmasıdır. Örneğin:

Düziçi Varsakları üç çeşit rüzgâr tanırlar. Bunlar; poyraz, kaba yel ve garbi yelidir. Kuzeyden esene kaba yel, batıdan doğuya esene de garbi yeli denmektedir. Poyrazın yazın mahsulleri kurutması, kışın ise anahtar deliğinden dahi girerek insanları üşütmesinden dolayı, esmesi istenmez. Onlara göre, en makbul olanı garbi yelidir, çünkü yumuşaklık getirir.¹⁰⁷

Feke'nin köyleri arasında yerleşim alanlarının durumuna göre, rüzgâr çeşitlerinde bazı farklılıklar olmasına rağmen, genel olarak iki çeşit rüzgârın varlığı kabul edilmektedir. Bunlar; *poyraz* ve *aşağı yel (kaba yel)* dir. Poyraz kuvvetli esip ekinleri kurutması hasebiyle tehlikelidir. Aşağı yel ise, havayı yumuşak tutmasından

---

¹⁰⁵ Ahmet Gökbel(1998), **a.g.e.**, s. 128.

¹⁰⁶ Ahmet Gökbel(1998), **a.g.e.**, s. 128.

¹⁰⁷ Ahmet Gökbel(1998), **a.g.e.**, ss. 128- 129.

dolayı herkes tarafından istenir. Ayrıca harman savrulurken de, poyraz estiği zaman savrulmaz, kaba yel beklenir.¹⁰⁸

Yahyalı'nın Varsak köylerinde ise, genel olarak, poyraz, kaba yel ve Őark yeli olmak üzere üç çeşit rüzgâr vardır. Kuzeyden güneye doğru esene poyraz, güneyden kuzeye esene kaba yel, doğudan batıya esene Őark yeli denir. Onlara göre bunların içinde en tehlikelisi Őark yelidir. Çünkü çok kışın sert geçmesine neden olur. Kaba yel beraberinde yağmur getirdiği için ekinler ve bahçeler için çok faydalıdır. Bu rüzgâr uzun süre devam ederse ekinlerde “kınacık” adı verilen bir hastalığın oluşmasına neden olur. Bu nedenle uzun süre esmesi iyi değildir. Bu hastalığı da poyraz ortadan kaldırır. Poyraz, özellikle bahar aylarında faydalıdır. Kaba yel, fazla devam ederse, bu kesilsin de poyraz essin düşünceyle belli bir alana kamış biriktirilerek yakılır.¹⁰⁹

Yerel halk takvimlerinin başka bir örneği de **Trabzon (Acısu) halk takvimidir.**

Acısu halkı için kar fırtınasının, rüzgârların estiği ve bu nedenle dinlenme ayı olarak nitelendirilen ay Kalendar ayı, Ocak ayına verilen isimdir. İşlerin en durgun olduğu aydır. Karakış mevsimidir.¹¹⁰

Nisan ayına Acısu'da April adı verilmektedir. April ayı “kocakarı soğuğu” denilen bir sayılı günle başlamaktadır. Söylentiye göre: Eski nisanın bir günü, yaşlı bir kadın oğlağını alarak yaylaya göç etmiş. Hava çok iyi ve açıkmiş. Kadın bu durumla dalga geçmiş. Eskiden mart otuz, nisan otuz bir çekermiş. Kadının bu tavrına kızan mart, nisandan bir gün istemiş. Böylece mart otuz bir gün olmuş. Biraz sonra hava birden bozmuş ve arkasından fırtına kopmuş. Kadın da dağda kazanı başına geçirmiş,

---

¹⁰⁸ Ahmet Gökbel(1998), **a.g.e.**, s. 129.

¹⁰⁹ Ahmet Gökbel(1998), **a.g.e.**, s. 129.

¹¹⁰ Meltem CİNGÖZ(1993), “Acısu'da (Trabzon) Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi”, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler**, s. 75, (Ankara), 1995,

donarak taş olmuş. Bu nedenle otuz bir mart yani şimdiki takvime göre on üç nisan günü fırtına beklenir. ¹¹¹

Kork aprilin beşinden

Öküzü ayırır eşinden

Bir sayılı gün de aprilin beşindedir. Hava çok soğuktur, fırtına günüdür. Mayıs ayı da mevsimin birinci ayı olmasına rağmen fırtına yapar. ¹¹²

Başka bir yerel halk takvimi örneği de **Küp Köyü halk takvimidir**. ¹¹³

Küp Köyü sakinleri, kuzeyden esen rüzgâra poyraz, güneyden esene kabayel denir. Rüzgâr batıdan ve doğudan karşılıklı eserse havanın fırtınalı olacağı düşünülür.

114

Kış yeli fırtınaya neden olur. Her taraftan rüzgâr eser, buzlama yapar. Bu yel, altıncı ve yedinci ayda da esebilir. Kış mevsiminde güneş geri döndüğünde, yani yıl dönümünde de kış yeli görülür. Bu da belirli zamanlardandır. ¹¹⁵

Kozkavuran Fırtınası martın yirmi dördünde olur. Şiddetli eserse ağaçları ve sürgünleri kurutabilir. Havanın mülayim gittiği yıllarda bu fırtına esmeyebilir. ¹¹⁶

Karı kışı “*Ya başında, ya beşinde*” sözünde de belirtildiği gibi nisan ayının ya birinde ya beşinde başlar. Anadolu’da sıkça söylenen: *Kork aprilin beşinden, Öküzü ayırır eşinden*, sözü burada da bilinmekte ve söylenmektedir. Havada fırtına olur ve bu zaman evden dışarı çıkılmaz. ¹¹⁷

Küp Köyü takviminde özellikle kış mevsiminde havanın soğuk, yağışlı ve rüzgârlı olduğunu anlatan belirtiler vardır. Örneğin; dağlardaki yabanıl hayvanların

---

¹¹¹ Meltem Cingöz(1993), **a.g.e.**, s. 78.

¹¹² Meltem Cingöz(1993), **a.g.e.**, s. 78.

¹¹³ Emine Başuğur(1998), “Küp Köyü Takvim ve Meteorolojisi”, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler (1996)**, S. 1, Ankara.

¹¹⁴ Emine Başuğur(1998), **a.g.m.** , s.3.

¹¹⁵ Emine Başuğur(1998), **a.g.m.** , s.3.

¹¹⁶ Emine Başuğur(1998), **a.g.m.** , s.3.

¹¹⁷ Emine Başuğur(1998), **a.g.m.** , s.4.

döllenme zamanları belirli olarak bilinmekte ve bu zamanda havanın soğuk ve karlı olacağı tahmin edilmektedir.¹¹⁸

Adı geçen halk takvimlerinde de görüldüğü gibi rüzgâr her çeşidiyle tarımsal faaliyeti ve insan yaşamını etkileyen önemli bir unsurdur. Rüzgârların türlerinin makbul olması veya olmaması ekonomik faaliyetle yakından ilgilidir. Ayrıca yaşanan coğrafya da rüzgâr unsurunun algılanılış biçimini etkilemektedir.

1.2. ATASÖZÜ VE DEYİMLERDE RÜZGÂR

Rüzgâr olgusu halk takvimlerinde ve geleneklerinde önemli yer kapladığı ölçüde halkın deyim ve atasözlerinde de önemle vurgulanmıştır.

Halk inanışları üzerinde etki bırakmış bir unsur incelenirken atasözü ve deyimler araştırmanın önemli bir kısmını oluştururlar. Atasözü ve deyimler bir toplumun adeta inançsal yaklaşımlarını arşivlerler. Atasözü ve deyimler, bir toplumun önemli durumlar karşısında kullandığı kalıplardır. Milletın ortak hafızası ve ortak duyuşuyla ilgili fikir verirler. Rüzgâr olgusuna atasözü ve deyimler açısından bakıldığında, bu olgunun atasözü ve deyimlerde de belli bir yer edindiğı görülebilir.

“Erni yel tokıdı.”¹¹⁹ Bu deyim bir kötü ruh veya cin tarafından etkilenen yani çarpılan kişiler için kullanılan bir deyimdir. Türk inanışında yel-cin bağdaştırması oldukça sık karşılaşılan bir inançtır. Bu inancın ayrıntılarına gelecek bölümlerde değinilecektir.

“Oglanıg yel kapdı.”¹²⁰ Bu deyimde aynı şekilde, cin olarak düşünölen rüzgârdan etkilenen yani çarpılan şahıslar için kullanılır.

“Sakla dağlar boranın kışından.”¹²¹ Bu atasözünde geçen “boran” yağmurlu ve tipili fırtına anlamında kullanılan bir kelimelidir. Bu atasözü, boran şeklinde

---

¹¹⁸ Emine Başuğur(1998),, **a.g.m.** , s.9.

¹¹⁹ Bahaeddin Ögel(2002), **Türk Mitolojisi** (2. c.), Ankara, s.309.

¹²⁰ Bahaeddin Ögel(2002), **a.g.e.**, s.309.

fırtınanın ne kadar korkulan bir doğa olayı olduğunu göstermektedir. Belki de Türk boyları, bu tarz bir fırtınadan kurtulmak için dağların çeşitli yamaçlarına göç etmekteydiler.

“Tütüşmeginçe tüzülmes, tüpirmeginçe açılmas.”¹²² Bu atasözü “kavgasız düzen olmaz, tipisiz hava açmaz” şeklinde çevrilebilir. Bu atasözü halk zihnine ait şöyle bir bilgi vermektedir: Sert bir fırtına aynı zamanda havanın düzeleceğinin de habercisidir.

“Kalın bulutug tüpi sürer, karangu ışık urunç açar.”¹²³ Bu atasözünde de yukarıdaki örnekte anlatılan tema söz konusudur. Kalın bulutlar yani kış, tipi ile son bulur.

“Kabu yel kap tolturur.” (doğu yeli kap doldurur)¹²⁴ Türkler için doğu rüzgârının yeri ayrıdır. Doğu yeli, bahar yelidir. Kutadgu Bilig’te “saba yeli togardın ese kelti” der. Bahar mevsimi yağmurların bolca yağdığı bir mevsim olduğu için yağmurla ve bereketle bağdaştırılmıştır.

“İç yel- piç yel”¹²⁵ Kumuk Türkçesine ait bu atasözü oldukça ilginç bir örnektir. İç yelden kasıt sık sık esen yerel rüzgârlardan biri olabilir. İç yel kavramı bu şekilde kabul edilirse, Kumuk halkının yerel rüzgârları önemsiz bulduğu söylenebilir.

“Yelli gün tartgan papiros yimik.”¹²⁶ (yelli gün içilen sigara gibi) Bu örnekte oldukça ilginç örneklerden biridir. Rüzgârlı bir günü içilen bir sigaraya benzetmektedir. Burada rüzgârlı günün içilen sigara gibi gelip geçici olduğu anlatılmak istenmiş olabilir.

“Yele verdiğin düşmana kısmet olur.” Bu atasözünde yele verdiğin ile kastedilen önemsemiyerek savrulan eşyalar olabilir.

---

¹²¹ Bahaeddin Ögel(2002), a.g.e, s.311.

¹²² Bahaeddin Ögel(2002),, a.g.e,s. 310.

¹²³ Bahaeddin Ögel(2002),, a.g.e,s. 310.

¹²⁴ Rıdvan Öztürk, Osman Uyanık (2006), **Kumuk Atasözleri ve Deyimleri**, (Konya), s. 153.

¹²⁵ Rıdvan Öztürk, Osman Uyanık(2006),, a.g.e. , s. 144.

¹²⁶ Rıdvan Öztürk, Osman Uyanık(2006),, a.g.e, s. 269.

“Külek kıbni herden bir esme.” (Rüzgâr gibi her tarafa esme) Bu atasözünde de rüzgâr ile insan mizacı arasında ilişki kurulmuş ve aşırı girişken davranış şeklinin hoş karşılanmadığı anlatılmak istenmiştir.

“Külekle yatanın cin atı olar.” Bu atasözünde de, yel ve cin arasındaki bağlantıya bir daha değinilmiştir.

1.3. RÜZGÂRA DÖNÜŞME

Türk efsanelerinde rüzgâra dönüşme motifli olan örnekler vardır. Bunlardan birkaçı şunlardır:

REYHAN İLE ŞEBEDE

“Dört oğlu olan Şemal Baba adlı padişahın küçük oğlu şebede, öksüz kıza aşık olur. Fakat kardeşleri kızı onun elinden almak ister. Aralarında kavga çıkar. Kız, çiçeklerin arasına girip reyhana döner. Şebede de rüzgâra döner.”

ISIK GÖL¹²⁷

İlgeri ilgeri bir üy-bülödön ay dese ayday, kün dese kündöy bir sulu kız çıgat. Kündördün birinde bulaktın canında suu alıp catsa, Ulan cana San-Taş degen dostor körüp, eköö ten aşık bolup kalışat.

Biri-birine ıraa körböy, soguşup kirişet. Eç kimisi cene alışpayt. Biri-birin öltürgöndün da kayra tartpay kalışat. Sulu eki dostun ölümünö sebepker bolboyundep, eköönün orotsunda turup, suuga aylanat eken. Oşondon Isık-Köl payda bolup, San-Taş köldün başına, ayagina Ulan Şammal bolup, azırkıga ceyin biri-birine cete alışpay, birin-biri cene alışpay cürüşöt deyt.

ISIK GÖL

Eskiden, çok eskiden bir aileden ay dense ay gibi, gün dense gün gibi güzel bir kız çıkar.

---

¹²⁷ Metin ERGUN (1997), **Türk dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** (Ankara), s. 589.

Günlerden bir gün bir pınardan su alırken onu, Ulan ve San-taş adlı iki dost görür. Onların ikisi de ona âşık olup kalırlar.

Biri diğerine bırakmaya razı olmaz ve savaşmaya başlarlar. Birbirlerini yenemezler, birbirlerini öldürmekten de vazgeçmezler. Güzel kız, “iki dostun ölümüne sebep olmayayım” diyerek gelir. İkisinin ortasında durur ve suya çevrilir. İşte ondan Isık Göl peyda olur. San-Taş gölün başında, Ulan da ayağında rüzgâr olur ve bugüne kadar birbirlerine yetişemedi, birbirlerini yenemedi sivrulup dururlarmış.

SANTAŞ MENEN ULAN¹²⁸

Ötkön zamanda eki baatır Isık attuu bir kızdı süyüp kalışat imiş. Kız için köpkö salgılaşıp biri birin cene albagan son, kızdı biri-birine iraa körböy anı öltürüünü çeçişet. Mına oşentip kızdın ölüğü taştalğan cer carılıp, köy payda bolgon imiş. Al emi eki baatırdın biri köldün çığışınan, biri batışınan sokkon uluu şamalga aylanıp kalğan eken.

SANTAŞ İLE ULAN

Evvel zaman içinde iki yiğit, Isık adındaki bir kızı sever. Kız yüzünden defalarca kavga ederler. Yenşemeyince birbirlerine vermeye de razı olmazlar ve kızı öldürmeyi düşünürler. Böylece kızın cesedinin atıldığı yerde göl peyda olur. Ancak bu iki kahraman da, biri gölün doğusunda, diğeri ise batısında esen iki kuvvetli rüzgâra çevrilir.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi rüzgâra dönüşme motifi. Kavuşamayan âşıkların hikayeleriyle ilgilidir. Türk dünyası efsanelerinde tabiat olaylarına dönüşme motifi seyrek görülen motiflerdendir. Bu efsanelerin oluşumu cezalandırmaya ve zor durumdan kurtulmaya bağlıdır. Bu efsanelerin oluşumunda ayrıca dua unsuru söz konusu değildir.

---

¹²⁸ Metin ERGUN(1997), a.g.e., s.602.

1.4.RÜZGÂR ÇAĞIRMA

Daha önce de sık sık değinildiği gibi diğer pek çok doğa olayına benzer olarak rüzgâr da, özellikle doğal tarımla geçinen toplumlarda, kendisine muhtaç olunan doğa olaylarından biridir. Bu tip toplumlarda rüzgârın zamanında çıkması oldukça önemlidir. Bu zamanlamayı tutturmak için kimi zaman rüzgâr çağırılır.

Bir doğa olayını çağırma töreni en çok yağmur ve rüzgâr için yapılır. Yağmur için yapılan törenler daha sık karşılaşılan daha yaygın törenlerdir. Rüzgâr için yapılan çağırma törenleri daha seyrek rastlanılan törenlerdir.

Rüzgâr çağırma törenlerinde genelde rüzgârı hâkimiyeti altında bulunduran bir sahip, iye ya da dededen rüzgârı göndermesi için yardım istenir. Bu rüzgâra hâkim olan unsur Anadolu'dan Asya'ya doğru uzandıkça daha mitolojik, başka bir deyişle "ilkel" nitelikler kazanır. Bu sahip kimi zaman rüzgâr iyesi, yel baba, haydar gibi isimlerle anılırken Anadolu'da genellikle rüzgâr çağırma işleminde halk tarafından kutsal olarak kabul görülen yatırlardan, saygı ile anılan kutsal kişilerin mezarlarından medet umulur.

Türk kültürü içerisinde rüzgâr çağırma konusunda kullanılan başka bir unsur da "yada" (sata, cada, cad) adı verilen taştır. Divanü Lugat-it-Türk'te de adı geçen bu taş yağmur, rüzgâr gibi doğa olaylarını çağırmada kullanılan bir taş olarak anlatılır.

Kaşgarlı Mahmut eserinde yada taşı için şunları söyler:

*"Yat: Bir türlü kamlıktır (kâhinliktir). Belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır, rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve ulu tanrının izniyle yangın söndürüldü."*¹²⁹

Abdülkadir İnan'ın aktardığına göre:

"Başka yerde 449 yılı olaylarından bahsedilirken şöyle bir kayıt vardır: "Evvela kuzey hunlarının idaresinde bulunan yüeban¹³⁰ ahalisinde öyle kahinler vardır ki Cücenlerin saldırılarına

¹²⁹ Kaşgarlı Mahmut (1999), **Divanü Lugat-it-Türk** (3. c.)(çev: Besim ATALAY), ANKARA , , s. 3.

¹³⁰ W. Eberhard "Yüebanları" Türk saymıştır. (Çin'in şimal komşuları s. 89)

karşı durduklarında çok şiddetli yağmur yağdırdılar, fırtına çıkardılar. Cücenlerin onda üçü sellerde boğuldu, soğuktan kırıldı. (Hyacinth, 3, 164-165)”¹³¹

Yakutlar yada taşına sata derler. Bu taş, Yakutlara göre, at, inek, ayı, kurt gibi hayvanların içinde bulunur. En kuvvetli sata taşı kurdun karnından çıkarılan taştır. “sata taşı” ile şamanlar yağmur, yazın kar yağdırabilirler; müthiş **fırtına** estirirler. Sata taşı canlı bir cisimdir. İnsan kafasına benzer. Yüzü, gözü, kulağı ağız çok açık görülür. Kadın veya bir yabancı eli veya gözü dokunursa ölür, kuvvetini kaybeder. Canlı “sata”yı ele alıp yukarı kaldırırsa derhal soğuk **rüzgâr** eser, yağmur veyahut kar yağar. Elinde bu taşı bulunan adam uzak yola çıkarsa atının yelesi veya kuyruğu altına bunu bağlarsa at terlemez, daima esen serin **rüzgâr** altında rahat rahat seyahat eder. Şamanların birine satayı kartal vermiştir.¹³²

Altay şamanistlerinde kamlardan başka “yadaçı” denilen adamlar vardır. Yadacının yada denilen taşı ile yağmur, kar, dolu yağdırmaya, **fırtına** çıkarmaya gücü yettiğine inanılır. Yada taşı daima **rüzgâr** esen dağlarda bulunur.¹³³

Wilhelm Radloff, **Sibirya’dan** isimli eserinde, havaya hâkim olma ile ilgili şunları aktarır:

“Havaya sihirle hâkim olma hakkındaki inanış, Altay’daki bütün halklar arasında ve Sayanlar arasında da yayılmıştır. Bu kudreti babadan oğula intikal ettiren muayyen aileler vardır. Havayı kendilerine ram edenlerden bazıları her yerde ün salmıştır. Anlattıklarına göre: havaya o derecede hâkim olan kimseler varmış ki onların tesiriyle insanın yüzüne güneş vururken arkasını yağmur ıslatmış. Havayı büyülemek için bir hava taşı ya da taş kullanılır. Benim yanımda istismal edilen bir dağ kristali idi. Bu taşın, ancak bu işe vakıf. Bu taşın ancak, bu işe vakıf olan kimse tarafından fark edilebilen hususiyetleri varmış. Fakat bu sır olduğu için bana söylemediler. Kılavuzlarımdan biri bir Sayan kadınının getirdiği hava taşı ya da taşla bu merasimi icra ettiler. O taşı bir fuss uzunluğunda bir ip

¹³¹ Abdükadir İNAN (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara, s. 160.

¹³² Abdükadir İNAN(2000),, **a.g.e.**, s. 163.

¹³³ Abdükadir İNAN(2000),, **a.g.e.**, s. 163.

değneğe bağladı, taş tamamıyla isleninceye kadar bunu ateşin üzerinde tuttu ve duaları okurken değneği havada her tarafa salladı.”¹³⁴

Tatar Türklerinde de rüzgâr estirmek için çeşitli efsunlar kullanılır. Tatar Türklerine göre: yeryüzündeki insanların hayatları hatta kaderleri yağmur tanrısı Yauk’un elindeymiş. Yağmur yağarsa ekinler bereketli, insanların karınları tok, başları tam olurmuş. Yağmur yağmazsa açlık gelirmiş. Yauk merhametli tanrıdır. İnsanların gösterdikleri hürmete, itibara, ettikleri dualara bol yağmurla karşılık vermiştir. Hatta yağmur öncesinden kendi elçilerini, **rüzgârları** gönderip herkesin kulağına yağmur yağacağını söyletmiştir. (insanlar yağmur öncesi esen yeli, kutsal habere yormuşlardır.) Yani çadırları toplansınlar, hayvanları ağıllara kapatsınlar, çocukları eve soksunlar, yağmur suyu toplamak içi kapları hazırlasınlar. **Yel elçi** işte bunları haber verirmiş.¹³⁵

Tatar Türkleri rüzgâr için çeşitli efsunlar kullanırlar:

*Cil, cil, cile içilir,
İki cinin sölke kilir,
Kayınsarga kire kilir,
Kömiş başlı, altın kaşlı,
Yöz yigirmi biş yeşli!...*

Anadolu Türkleri arasında rüzgâr çağırmak için düzenlenen bir tören de “**kaba yele karşı gitme**”^{*} törenidir. Bu ve benzeri törenler günümüzde doğal tarımdan, makineli tarıma geçiş hızlandıkça azalmakta ve unutulmaktadır.

Bu tören kaynağını aşağıdaki efsaneden almıştır:

Divriği köylerinden birinde geçimini hayvancılıkla sağlayan oldukça fakir bir aile varmış. O yıl kış çok ağır geçmiş. Hayvanların yemi tükenmiş. Adamcağız da

¹³⁴ W. Radloff(1994), **Sibirya’dan** (1. C.)(İstanbul), s.122.

¹³⁵ **Tatar Mifları** (iyeler, işenular, İrimnar, fallar, İm-Tomnar, Sinamıslar, Yolalar), İkinci Kitap, Kayan-1999, s. 233.

* “Kaba yele karşı gitme töreni” ile ilgili bilgilerin tamamı Kutlu ÖZEN’in, **Divriği Köylerinde Törenler** isimli bildiri çalışmasından alınmıştır.

komşularından ot toplamaya başlamış. Fakat komşularının durumu da bu köylüden farklı değilmiş. Kış bir türlü bitmek bilmiyormuş.

Aynı köyde hali vakti yerinde çok zengin bir keşiş varmış. Bütün kapıları çalan köylü, çaresiz kalınca keşişe gitmiş:

___ Benim alafim (hayvanın yemi) azaldı. Malım-davarım açlıktan kırılmaya başladı. Hayvanlarımı bahara çıkaracak kadar ot ver de, bahar gelince çalışır, öderim, demiş.

Keşiş razı olmamış:

___ Benim paraya pula ihtiyacım yok.... Parayla ot satmam; eğer kızını bana verirsen, istediğin kadar ot-saman alırsın, demiş.

Köylü, yalvarmış, yakarmış ama keşişi razı edememiş.

Çaresizlik içinde, hem hayvanlarını, hem de genç ve güzel kızını düşünerek, eve dönmüş. Olamı biteni evdekilere anlatmış. Onlar da:

___ Allah büyüktür. Hele birkaç gün daha sabredelim, bir bakarsın, bir kaba yel çıkar, dağı taşı eritir, demişler.

Ama düşündükleri gibi olmamış. Karın kalkması şöyle dursun, komşudan komşuya gidemez olmuşlar.

Çaresiz kalan köylü, belki keşişi ikna ederim diye ikinci defa kapısına gitmiş, yalvarmış, yakarmış... Ama nafile... Sonunda kızını keşişe vermeye razı olmuş. Anlaşmaya göre, sabahleyin kız keşişle evlenecek, köylü de istediği kadar ota samana kavuşacaktı.

Bu anlaşmaya kızdan başka hepsi razı olmuşlar. Herkes yataklarına çekilince genç kız, yatağının üzerinde oturup Allah'a yalvarmaya başlamış:

___ Aman Allah'ım bir kaba yel çıkar da, beni keşişin kapısında gönderme, demiş. Yine söylentilere göre ağaçtan bir fırır yapıp üflemeye başlamış. Fırırdan çıkan yel, yavaş yavaş karları eritmeye başlamış. Genç kız bir yandan fırır gönderiyor, bir yandan da:

___ Es kaba yelim es,

Düşmanım kapısından es,

Babam beni atıyor,

Üç burmaya satıyor, demiş.

Sabahleyin, güneşle birlikte uyanan köylüler, gördüklerine inananmışlar. Geçit vermez dağlar, aşılmaz beller, bacalara kadar çıkan karlar eriyip, akmış. Karların eridiği yerlerden kar çiçekleri çıkmaya başlamış. Köylüler sevinçlerinden tepelere doğru koşmaya başlamışlar. Bu işe en çok genç kız sevinmiş. Kendisini keşişin karısı olmaktan kurtaran Allah'a şükretmiş. Fakat, babasının yaptıklarını da unutmamış. Hiç kimseye bir

şey demeden güneye doğru başını alıp gitmiş. Köylüler arkasından seslenmişler ama, bir daha dönüp bakmamış. Onu bir daha gören olmamış. Üçlere mi karışmış, kırklara mı?...¹³⁶

İşte o günden sonra, hayvanlarına yem bulamayan köylüler, eski hesap şubatın on sekizine kadar beklerler, eğer kaba yel çıkmazsa çoluk çocuk güneydeki bir tepeye doğru, yalınayak: “Es kaba yelim es, karın kaddini kes” diye ellerindeki fırıldaklarla giderler. Bu ermiş kızdaki yardım isterler.

Kaba yel bilindiği gibi güneyden gelen ve karları eriten bir güney rüzgârıdır. Kuzeyden esene poyraz denir. Divriği yöresinde kaba yele, aşağı yel, kible, güney, ters yel adları verilir. İstanbul’da ve sahillerde bu yelin adı Lodos’tur.

Kaba yel için halk arasında, “Kara köz (ateş) gibi, insana buz gibi” deyimini kullanılır. Yine halk arasında kaba yel için şöyle bir söylenti vardır: Kaba yel demiş ki: “*ben şubatın yedisinde gelirim, yedisinde gelmezsem on yedisinde gelirim, on yedisinde gelmezsem yirmi yedisinde gelirim, eğer yirmi yedisinde gelmezsem hiç gelmem...*”

İşte köylüler eski hesap şubat on sekizine kadar beklerler, kaba yel çıkmazsa bir takım ritüellere başvururlar.

Bu törenin yapılmasına köyün yaşlı kişileri karar verirler. Akşamdan haberci çıkararak “yel övü” yapılacağı köylülere duyurulur. Her ev o gün için lokma adı verilen yiyecek maddeleri hazırlar. Bunlar: Pişmiş et, ekmek, peksimet, yağ, peynir, dut kurusu, üzüm, leblebi, şekirdir gibi yiyeceklerdir.

Sabahleyin, bütün köy halkı, köy meydanında toplanır. Tecrübeli biri, köy meydanında toplanmış halka dönerek:

__ Ey cömaat, bugün Gaba yel düşeğine gidip, gaba yeli garşıluyacağız. Bir lokum yapalım da gaba yel gelsin, der. Köy halkı, lokmalarını alarak kabayel düşeğine doğru yola çıkarlar.

---

¹³⁶ Kutlu Özen (1982), “Divriği Köylerinde “Ekin Selavatlama” ve “Kaba Yele Karşı Gitme” Törenleri”, **3. Ulusal Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, 4. c., ss. 284-285, Ankara.

Kaba yel düşeği denilen yer, halkın değer verdiği ziyaret yerlerinden biridir. Bu yerler genellikle bir yamaç üzerindedir ve köyün güneyine düşer. Bu yerler sadece bu törenler için ziyaret edilir. Yağmur duası için ziyaret yeri ayrı, diğer hastalıklar için ayrıdır:

İLÇE	KÖY	DÖŞEĞİN ADI	ÖZELLİĞİ
Divriği	Karasar	Hıdır- Ellez	Tepe
Divriği	Ovacık	Torba Baba	Dağ Yamacı
Divriği	Ziniski	Siğilli Çalı	Çalı Topluluğu
Divriği	Yağbasan	Garip Ardıç	Çam Ağaçları
Divriği	Kürtbeyaz	Ardıç Baba	Çam Ağacı
Divriği	Eşke	Tebit Hızır	Çam Ağaçları
Kangal	Karanlık	Garip Dede	Mezar

Ziyaret yerine doğru gidilirken duaların kabul olması için gençler, çoraplarını çıkarıp yalınayak karlar üzerinde giderler. Çoluk çocuk hep bir ağızdan:

Es, kaba yelim es,
Karın kökünü kes.
Samanlılar salınır,
Samansızlar yerinir,
Salının samanlılar,
Birgün güney delinir...

Diye bağırsırlar. Gelinler, kızlar ağlaşırlar. Çocuklar fıfır adı verilen fırıldakları dönderip rüzgâr sesi çıkarırlar. Kaba yel döseğine gelince herkes döseğe niyaz eder.

Herkes döseğin başına toplanınca bu işi bilen bir kişi, bir din adamı (dede) aşağıdaki konuşmayı yapar:

__ Ey cömaat, kabayelin gelmesi için cömaat yapıp, gülbank çekeceğiz. Öz birliği ile herkes birbiriyle barışsın. İimizde küsülüye dargına yer yok....

Bu sırada herkes kucaklaşır, küsülü olanlar barışırlar. Daha sonra on iki kişi, halka şeklinde diz üstü karlar üzerine oturur. Dedenin işareti ile saz eşliğinde aşağıdaki Düvaz- imam okunur:

Hüüüü... .

İnayettir bize fazl-ı Hüdadan

Umarım kurtarır dertten beladan,

Her dem ola bize Muhammed'den şafaat,

Veli hümmet, Ali'yel Mürteza'dan...

Bu okunduktan sonra, tevhit çekilir. Bu Allah, Allah sözlerinin dakikalarca süren tekrarıdır. Herkes bu sırada manevi bir hisle ağlar. Daha sonra dede tarafından aşağıdaki dua okunur:

__Allah... Allah...

“Pirimizin, üçlerin, yedilerin, kırkların, on iki imamların, on sekiz masumu pakların, kırk sekiz cumaların, evliyaların, enbiyaların yüzü gözü hürmetine Cenab-ı Allah bir kaba yel göndersin, bizi bu darlıktan kurtarsın... Hüüüü...” Cemaat; Allah Allah sesleriyle dalgalanır. Herkes secdeye kapanır. Toprağı (kar örtüsünü) niyaz eder.

Daha sonra lokmalar dağıtılır. Eğer hava müsaitse kurban kesilir. Bulgur pilavı da pişirilir. Hava müsait değilse getirilen lokmalar dağıtılır.

Yine “es kaba yelim es...” sözleriyle köye dönülür.

Başka uygulamalar da yapılmaktadır:

Sivas, Ulaş- Karagömlek Köyü'nde, kabayel çıkınca; kadınlar ellerinde kazanları, sitilleri alırlar, köyün dışına çıkarlar. Karlar üzerinde oynayıp türkü söylerler. Getirdikleri yiyecekleri yedikten sonra, sitilleri kar doldurup köye dönerler.

Kangal'ın Düzce Köyü'nde ise kaba yel esmeye başlayınca her evden un toplarlar. Bir evin damına çıkıp ateş yakarlar. Topladıkları unları yoğurup, bu ateşe kömbe yaparlar. Daha sonra çoraplarını çıkarıp karın üstünde koşarlar. Köyden bir hayli uzaklaşan çocuklar, yanlarında götürdükleri kaplara kar doldururlar. Üzerinde de biraz tuz atarlar. Koşa koşa köye gelirler. Yaşlılara getirmiş oldukları karları verirler. Neşe içerisinde daha önce pişirilmiş olan kömbeleri yerler.

Elbeyli'nin bazı köylerinde kış ağır geçerse, karın cenazesi kaldırılır. Tarlalardan toplana karlar bir tabuta doldurulup, cenaze namazı kılarlar. Buna benzer bir uygulama da Ağrı'nın Ozanlar Köyü'nde görülmektedir. Bu köyde de kardan bir bebek yapılıp, namazı kaldırılır ve karlar içine gömülür.

Isparta ilinde bundan elli altmış yıl önce havaların ısınmasını ve karların ermesini sağlamak için “**Lodos'un Kızını Poyraz'ın Oğlu ile Evlendirme**” merasimi yapılırdı. Kışın sonuna doğru düzenlenirmiş bu tören. Dernek (Salı) günü gelin süslenir; çarşamba günü, bütün mahalle halkı yemeğe çağrılır. Daha önce, ev ve toplanan erzak ile hazırlanan yemekler o gün bir arada yenir. Kadının yazdığı izinname, yani evleneceklerin nikahlarının kıyılmasına izin verildiğini bildiren belge, meydandaki ağaca asılır; yemeği eğlenceler izler... -bu düğünden sonra da havalar yumuşamazsa, “ Lodosun kızını Poyrazın oğlu beğenmedi” diye şaka yollu yorum yapılmış.- Hikmet Turhan DAĞLIOĞLU, töreni ayrıntıları ile anlatarak, “İzinname” örneklerinden birini de yayınlamıştır. (bk. “Halk Bilgisi Haberleri”, 1930, s. 69-71)¹³⁷

Rüzgâr çağırma ile ilgili bir başka gelenek de Özbeklere ait “**Haydar Kültü**” dür.

---

¹³⁷ Pertev Naili BORATAV(1994), **100 Soruda Türk Folkloru** (İstanbul), , s. 142.

Özbeklerin rüzgâr çağırma ile ilgili gelenek göreneklere ve bu inanış sistemiyle alakalı sihirli sözlerin geçtiği metinlerde rüzgârın efsanevi hamisi, Haydar veya Mihraydar olarak geçmektedir.

Haydar tipi oldukça ilginç ve dikkat çekici bir tiptir. Bahadır Sarımsakov'a göre Haydar, peygamberimiz Hz. Muhammed'in damadı Hz. Ali'nin özelliklerinden biridir.¹³⁸ Efsanelere göre Haydar; güç-kudreti ile tabiat hadiselerini, dolayısıyla da rüzgârı, kendi seçimine göre yönlendirir. Ona sığınarak yardım dilense, o kendi yönetiminde olan rüzgârı gönderir."¹³⁹ Yalnız bu iddiada zihinlerde soru işreti bırakacak bir ifade var ki o da Haydar'a sığınmadır. Müslüman topluluklarda tanrı dışında herhangi bir varlığa sığınma mümkün görünmemektedir. Kaldı ki zaten tekerlemeler incelendiğinde Haydar sığınılan bir unsur şeklinde düşünülmemektedir. Haydar çeşitli felaketlerle çağırılmaya çalışılan bir ruh gibi düşünülmektedir. Bu büyük ihtimalle eski Türklerin ruhlarla, iyelerle ilgili inanışlarından günümüze gelmiş bir unsurdur. Haydar kızdırılmaya ya da bir felakete inandırılmaya çalışılır. Çocuğu kuyuya düşer, annesi babası ölür.

Bu törenlerde söylenen şiirler genellikle unutulmuştur. Sadece bir tane dördlük hatırlanmaktadır:

*Haydar-a Haydar,
Rüzgârını gönder,
Samanı senden,
Buğdayı benden,
Haydar-a Haydar,
Çocuğun suya düştü,
Yürü tutup al...*

---

¹³⁸ Bahadır Sarımsakov(1986), **Özbek Merasim Folkloru**, Taşkent, s. 135-136'dan Memetkul Corayev(2000), **Özbeklerin Rüzgâr ile İlgili Mitolojik Tasavvurları " Haydar Kültü"**, Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, 4. c., , s. 107,Ankara.

¹³⁹ Bahadır Sarımsakov(1986),**a.g.e.**, s.135-136.

Bu türlü dörtlüklerin bir başka şekli de şoyledir:

*Haydar-a Haydar,
Rüzgârını gönder,
Çocuğun kuyuya düştü,
Evin kederle dolu,
Haydar, Haydar geliver,
Rüzgâr olup esiver,
Buğdayı bana fayda,
Samanını aliver...¹⁴⁰*

Yukarıda da grldği gibi harman zamanını buğdayın sapıyla samanını ayırmak için rüzgârın esmesi gerekmektedir. Haydar da kendisinden rüzgâr istenilen hamidir. Eğer yine de esmezse ifti, Haydar’a buğdaydan pay vereceğini söyler:

*Haydar ağa, Haydar ağa,
Rüzgârını gönder ağa,
Harmandaki buğdayımın,
Yarisını verdim sana.*

Bu, buğdaydan pay verme geleneği, eski devirlerden kalma kurban geleneğinin şekil değiştirmiş halinden başka bir şey değildir.

*Yığınlarını yatırıp
Harmana basıp koydum
Omzuna iğne batırıp
Kurbağa asıp koydum
Haydar, rüzgârını alıp gel!*

---

¹⁴⁰ Memetkul Corayev (2000), “Özbeklerin Rüzgar ile İlgili Mitolojik Tasavvurları “ Haydar Kültü”, **Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kogresi Bildirileri**, 4. c., s. 108, Ankara

Haydar inancı ile ilgili tekerlemelerde dikkat çeken bir diğer unsur omzuna iğne batırılarak asılan kurbağadır. Kurbağa genel olarak yağmur ve su ile ilişkili bir simgedir. Çin mitolojisinde denizlerin sahibi olan büyük semavi kurbağa hakkında hikâyeler de vardır. Burada kurbağa ile ilgili bir algı değişikliğinin olabileceği düşünülebilir. Yağmurun simgesi olan kurbağa yavaş yavaş verim ile ilgili diğer konuların da simgesi olmuş olabilir. Memetkul Corayev'e göre: Aslında kurbağa tabiat olaylarına hükmeden acımasız güçleri yok edici olarak görüldüğü için insanlar ona eziyet ederek; onu, rüzgârı durdurduğuna inanan kötü güçleri kovmaya mecbur etmektedir.¹⁴¹

Rüzgâr çağırma ile ilgili diğer deyişler şunlardır:

1.5. RÜZGÂRLA İLGİLİ MANİLER

*"Yel esdi yurdun üste
Toz düştü kurdun üste
Yurt için baş koyanı
Sen hizim elden iste"*

*"Yel esdi, eser kaldı
Serimde eser kaldı
Yar sevdim, yad apardı
Mene derdi, ser kaldı"*

*"Dağlardan eser külek
Yolumu kesen külek
Yarı hara (nereye) apardın
Bendeden küsen külek"*

*Haydar-a Haydar
Rüzgârını gönder
Samanı senden*

---

¹⁴¹ Memetkul Corayev(2000), **a.g.e.** , s.113.

*Buğdayı benden
Haydar-a Haydar
Çocugun suya düştü
Yürü tutup al!*

*Yığınlarını yatırıp
Harmana basıp koydum
Omuzuna iğne batırıp
Kurbağa asıp koydum
Haydar, rüzgârını alıp gel!*

*Havuzlar kokup gitti
Bağa gece basıp gitti
Bak baba sakalından
Bir tutam asıp gitti
Haydar, rüzgârını alıp gel!*

*Yan süpürge
yel yeti gel
Süpürge yandı
Yandı, oddandı
Yanmağa teles
Es, küleyim es¹⁴²(Azerbaycan)*

*Heydar, Heydar
Heydar,Heydar
Gel atına saman apar*

*Arpa desen
Arpa mende
Torba desen
Torba mende*

*Senden teki gelmek olsun
Min atına külek olsun*

---

¹⁴² Ali Duyamaz (T.Y),*İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Ankara, s.244.

Heydar Heydar
İmana gel
Sür atnını
Hırmana gel(Azerbaycan)¹⁴³

Haydara, Haydar
Şamaliñni kaytar
Samani senden
Buğdayi menden
Haydara, Haydar
Balañ suvge akdi
Yügür, uşlab al (Özbek)¹⁴⁴

1.6 RÜZGÂRLA İLGİLİ TÜRKÜLER

"A yel baba, yel baba
Gurban sana, get baba
Tahılımız yerde kaldı
Yahamız elde kaldı
A yıl baba, yel baba
Gurban sana, gel baba.

1.7. RÜZÂRLA İLGİLİ BİLMECELER

"El ile tutmak olmaz
Göz ile görmek olmaz" (Rüzgâr)
"Üç gardaşım var
Biri suluyor
Biri üfürüyor
Biri bitiriyor" (Yağmur, Rüzgâr, Güşen)

---

¹⁴³ Ali Duymaz(T.Y), a.g.e.,s.244.

¹⁴⁴ Ali Duymaz(T.Y), a.g.e.,s.244.

Rüzgâr ile ilgili okunan dualar sadece çağırma amaçlı değildir. Kimi zaman rüzgârı kovmak için de çeşitli dualar okunur. Dünya mitolojilerinin incelendiği bölümde rüzgârın durması için yapılan saçılara değinilmiştir. Wilhelm Radloff, “Sibirya’dan” isimli eserinde rüzgârın def edilmesi ile ilgili şöyle bir olay aktarmaktadır:

“Bunu, 1861 yılında, Abakan membarları civarında haftalarca fırtına altında kaldığımız zaman Tölös boyundan olan (Çolışman civarı) kılavuzlarımdan biri okumuştur. Duayı okuyan bir Yadaçı (hava büyücüsü) olup, o esnada elinde yada taşı bulunmadığı için benim yolcu ecza torbamdan alınan bir ilaçla duasını tesirli hale sokmuştu. İlacı bir kaşıkla ateş üzerinde ısıttıktan sonra iki elini ve kaşığı semaya kaldırarak şöyle dedi:

*Kayra Kan! Kayra Kan!
Alas! Alas! Alas!
Avuç içi kadar açık ver!
Çuvaldız kadar deşik ver!
Asil kişinin torunuyum!
Sedir ağacının köküyüm,
Abı Tobu diye çağırdım,
Ongustay Kuldurak diye çağırdım,
Göğün göbeği yerde olsun!
Yerin göbeği gökte olsun!
Paştıgan dayımı çağırıyorum,
Göğün yolunu aç!
Avuç içi kadar açık ver!
Çuvaldız kadar deşik ver!
Yüksek dağın arkasından geç!
Abakan Dağı'nın başından geç!
Kayra Kan ey Kayra Kan!
Alas! Alas! Alas!¹⁴⁵*

---

¹⁴⁵ W. Radloff(1994), a.g.e., 3. c., s. 8.

2. TÜRK İNANÇ SİSTEMİ VE UYGULAMALARINDA ŞİMŞEK VE YILDIRIM

Türk inanç ve düşünüş kalıpları temel alındığında, inanç oluşturma sürecinde bir önceki bölümde ele alınan rüzgâr olgusuyla karşılaştırıldığı zaman yıldırımın daha derin inançsal temelleri olduğu görülür. Başka bir deyişle rüzgâr; uygulama, pratik alanında ses getirirken, yıldırım, şimşek ve gök gürültüsü daha çok inanç alanında ses getirir.

Yıldırım, şimşek ve bunlarla bağlantılı gök gürültüsü, insan zihninde daha çok inanç oluşturmuştur. Yıldırım, şimşek ve gök gürültüsünün oluşturduğu tasavvurların çokluğu ve karmaşık yapısı, birkaç nedene bağlanabilir:

a. Yıldırım, Şimşek ve Gök Gürültüsünün Daha Seyrek Olarak Ortaya Çıkması:

Rüzgâr olgusu ile yıldırım, şimşek ve gök gürültüsü olguları ortaya çıkış sayıları bakımından karşılaştırıldığında rüzgâr, insanoğlunun her gün değişik şiddetlerle karşılaştığı kısmen olağan bir doğa olayı olarak görülür. Yıldırım, şimşek ve gök gürültüsü üçlüsü ele alındığında özellikle yıldırımın nadiren ortaya çıktığı görülür. Nadiren ortaya çıkan bu doğa olayının etki alanı da oldukça gelişmiş olduğu için, şimşek ve gök gürültüsü de kendisine bağlanarak geniş bir inanç alanı oluşturmuştur. Rüzgârın küçük çapta olan çeşitleri halk zihninde –bu küçük rüzgarlar halk takvimine yansımıştır- neredeyse hiç inanç oluşturmazken rüzgârın şiddeti arttıkça, etki alanı arttıkça oluşturduğu inanç yelpazesi de genişlemektedir.

b. Yıldırım, Şimşek ve Gök Gürültüsünün Etki Alanının, Kaos Yaratma İhtimalinin Daha Yüksek Olması:

Rüzgârın kasırğa olduğu durumlarda yarattığı etki, uğrattığı zarar insanoğlunun derinden etkiler ki zaten bu tür rüzgârlar insan zihninde önemli bir yer kaplamaktadır. Gerek dünya mitolojilerine gerekse Türk mitolojisine bakıldığında rüzgâr kaynaklı tanrıların hep fırtına tasavvurlarıyla beraber ele alındığı görülmektedir. Buradan şu

sonuç çıkarılabilir: Her tür rüzgâr insanoğlunu zarara uğratmaz, ancak ortaya çıkan her yıldırım insan zihnini şoka uğratacak sonuçlar doğurabilir. Şimşek ile gök gürültüsü de yıldırımın öncüleri olduklarından dolayı bu inanç sürecine neden-sonuç ilişkisi içinde katılırlar.

c. Rüzgârın Ekonomik Bir Değer Taşınması:

İnanç ve düşünüş sistemlerine pragmatik pencereden bakılacak olursa ekonomik değer taşıyan unsurların uygulamalarda daha geniş yer kapladıkları görülebilir. Özellikle doğal tarım ile geçinen toplumlarda bugün hala devam eden yağmur duası gelenekleri bunun en güzel örnekleridir. Bu bakış açısından hareketle şu sonuca varılabilir: Tarımla geçinen toplumlarda harman vakti, “zamanında” ortaya çıkacak bir rüzgârın önemi büyüktür. Makineli tarımın yayılmadığı bölgelerde buğdayın saplarından ayrılması işlemi rüzgârın yardımıyla yapılmaktadır. Rüzgârın taşıdığı bu önem; haydar baba, yel baba, kaba yele karşı gitme gibi önemli ritüel ve uygulamaları doğurmuştur. Bu nedenle rüzgâr müstakil inançlarla değil daha çok törensel uygulamalarla beraber anılan bir unsur olarak değerlendirilebilir.

ç. Şimşek ve Yıldırımın Mevsim Başlangıcını Çağrıştıran Belirtiler Olması:

Baharın gelmesi, bahar yağmurlarının başlaması hayatın devamlılığı için önemlidir. Bu belirti ayrıca kışın bitişini, baharın başlangıcını, doğanın yeniden uyanışını, hayvanların üremelerini haber verir. Mitoloji basit olarak tanımlanacak olursa, ilklerin, başlangıçların hikâyesidir. Şimşek, yıldırım, gök gürültüsü, başlangıcın habercisi oldukları için müstakil olarak inançlaşmaya sahne olmuşlardır. Örneğin, “*yılın ilk gök gürültüsünde zıplayanın boyu uzun olur.*”

d. Yıldırımın Ateşle Olan Bağlantısı:

Ateş, Türklerin olağanüstü saygı gösterdikleri, temizleyici kabul ettikleri bir unsurdur. Yıldırım doğrudan doğruya ateşle bağlantılıdır. Zaten ortaya çıkardığı doğal sonuç ateş ve yangındır. Ateşin dünyaya gelişi, ateşin bulunuşu ile ilgili anlatılardan birçoğunda ateşin yıldırım ile dünyaya geldiği belirtilir. Ateşin temizleme ile ilgisi, yıldırımın cezalandırma ile olan bağlantısı ve bu bağlantı sonucunda tanrı kaynaklı olarak algılanması ile yıldırım, tanrının kötü ruhları temizlemek amacı ile dünyaya gönderdiği bir cezalandırma aracı olarak algılanmıştır.

Yukarıda sıralanan sebeplerden dolayı rüzgârın daha çok uygulamalarda sahneye çıktığı, müstakil inanç oluşturmada yıldırımın –şimşek ve gök gürültüsü ile birleşerek- daha baskın olduğu söylenebilir.

Türk milleti zihninde yıldırım, şimşek ve gök gürültüsüne çok ayrı bir yer vermiş hatta bu unsurları kimi zaman tek başına tanrılaştırmıştır.

Yıldırım ve şimşek üzerine varılabilecek en basit sonuç; bu iki doğa olayının da direk olarak gök tanrıya bağlandığıdır. Türk milleti bu doğa olaylarını tanrının istek ve arzularına bağlamışlardır. Bu inanca bağlı olarak eski Türkler; “*Tanrı yaşın yanşattı*”¹⁴⁶, yani, “Tanrı yıldırım veya şimşek çaktırdı” deyimini kullanmışlardır.

İnsan hayatını böylesine derinden etkileyen bu doğa olayına karşı, insanlar doğal olarak bazı korunma yöntemleri geliştirmişlerdir. Örneğin; Türkler bazı madenlerin yıldırıma karşı koruyucu olduğuna inanmışlardır. Divanü Lugati’t-Türk isimli eserinde Kaşgarlı Mahmut, şunu aktarmıştır: “Kimin yanında kaş bulunursa ona yıldırım dokunmaz denir. “Kaş” içinde leke bulunmayan, saf ve beyaz bir taştır. Yüzüklere konur. Böyle bir yüzüğü olan kimseye yıldırım dokunmaz. Çünkü kaşın, yaratılışı böyledir. Kaş bir beze sarılır da ateşe atılacak olursa, ne sarıldığı bez ve ne de kaş yanar.

---

¹⁴⁶ Kaşgarlı Mahmut(1998), (çev. Besim ATALAY), *Divanü Lugat-it-Türk* (2.C), Ankara, s. 356.

Bu çok sınanmıştır. Susayan kimseler, böyle bir kaşı ağızlarına alırlarsa susuzlukları geçer”.¹⁴⁷

Yıldırımın yere düştüğü esnada, birçok Türk topluluğunda görülen başka bir gelenek de havaya ok atıp bağırma geleneğidir. Bu geleneğin açıklanmasında ortaya iki ayrı sonuç çıkmaktadır. Bu sonuçlardan birincisi, Tanrı kaynaklı olarak algılanan yıldırımın tanrının bir mesajı olduğu, bu davranışların tanrının mesajını karşılama niteliği taşıdığı başka bir deyişle; bir memnuniyet ve sevinç gösterisi olduğudur. Bu davranış şekliyle ilgili diğer bir açıklama da şöyledir: Yıldırımın düşmesiyle bazı kötü ruhlar yeryüzüne dağılmaktadır. İnsanlar bu kötü ruhları dağıtmak için gürültü yapmaktadırlar.¹⁴⁸

Bu davranış şekli Türk inanç sisteminin esaslarıyla beraber ele alınacak olursa; yıldırımın, dünyaya kötü ruhların dağılmasını sağlayacak bir olay olarak değerlendirilmesi ihtimali düşük gözükmemektedir. Tanrı kaynaklı bir olay böyle bir sonuç doğuramaz. Yıldırımın genellikle ağaçlara düşmesi sonucu Türkler, kötü ruhların genellikle ağaç köklerinde yaşadığı şeklinde bir inanç geliştirmişlerdir. Tanrı, ağaçlara yıldırım göndererek bu kötü ruhları kovmaktadır ki, insanlar, bu ağaçlardan parçaları yanlarında taşıyarak yıldırımdan korunmaya çalışmışlardır. Bu inançlar da gürültü çıkarma hareketinin daha çok memnuniyet taşıyan bir hareket olduğunu göstermektedir.

Yıldırımın verdiği zarardan kurtulmak için insanların izlediği bir başka yol da saç yapmaktır. Saçı töreni özellikle ilkbaharda ilk şimşek çaktığı, ilk kez gök gürlediği zaman yapılır. Saçı olarak da ayran veya süt gibi yiyecekler kullanılmıştır. Dökülen bu yiyecekler, yıldırımı veya şimşeği gönderen tanrıya bir tür saçtır. Bu hareket aynı zamanda tanrının kızgınlığını gidermek ve vereceği zararları azaltmak için yapılan bir

---

¹⁴⁷ Kaşgarlı Mahmut(1998), **a.g.e.**, s.280.

¹⁴⁸ Bahaeddin ÖGEL(2002), **Türk Mitolojisi**(2.C)(Ankara), s. 280.

tür dilek ve hacetti. Bu gibi saçılar daha ziyade çok ilkel bir hayat yaşayan Urunhaylar gibi iptidai şamanistlerdi.¹⁴⁹

Moğollar arasında da yıldırım ile ilgili pek çok inanış çeşidi yayılmıştır. Reşideddin'in bu konuda verdiği bilgiler oldukça dikkat çekicidir. 13. ve 14. asırda Orta Asya'da "yıldırımdan korkan ve korkmayan" başlıca iki türlü kavimler çevresi vardı¹⁵⁰

"Uryankat kabilesi ise Ergenekon'da, körük çekenlerle beraber olduklarını, ileri sürerler. Gökte şimşek, çok çaktığı yerlere de yıldırımlar düştüğü zaman göğe, şimşeğe ve yıldırıma bağırarak ve kötü sözler söylemek onların adetlerindedir. Yıldırım eğer sığıra ya da başka bir davara düşer de öldürürse o hayvanı kesinlikle yemezler. Bunu yemekten korkar ve çekinirler. Yıldırım düşmüş bir hayvanı yerlerse, yıldırımların bir daha düşmeyeceğine ve düşse de tesiri olmayacağına inanırlar. Diğer Moğollar ise, tamamı ile bunun aksini yaparlar. Yıldırım düştüğü zaman korkarlar ve çadırlarından çıkmazlardı. Moğolistan'da yıldırımın çok düştüğü söylenir. Moğollara göre yıldırım, ejderhaya benzeyen bir hayvandan meydana gelmiştir. O bölgelerde güya yıldırım ile beraber bu ejderhanın düştüğü, kuyruğunu yerlere vurduğu ve kıvrılarak ağızdan ateş saçtığı görülürmüş."¹⁵¹

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi Moğolların yıldırımla ilgili tasavvurları, Türklerinkinden yer yer farklılıklar göstermektedir. Türklerde yıldırıma kötü söz söyleme gibi bir adet bulunmamaktadır. Ancak Türklerin ejderha ile ilgili tasavvurları bulunmaktadır ki buna gelecek bölümlerde ayrıca değinilecektir.

"Şair bulut ve şimşek hakkındaki beyitlerinde şöyle demiştir: "o timsah iki korkunç kara gövdesi ile, denizden çıkınca, alemleri korkusu ile yok edecek gibi görünür. Dünyaya saldırıp her şeyi birbirine katınca ejderha gibi kükrer, dişi ile damağı arasından ateşler saçarak, duman püskürür."

¹⁴⁹ Bahaeddin ÖGEL(2002), a.g.e., s. 280.

¹⁵⁰ Bahaeddin ÖGEL(2002), a.g.e., s. 281.

¹⁵¹ Bahaeddin ÖGEL(2002), a.g.e., s. 281 (Reşideddin, Cami üt-Tevarih, Berezin neşr., s. 186 v.d.)

“Sözüne inanılır Moğollar da (yıldırımla düşen ejderhayı), birkaç defa gördük derler. Moğolistan’da ve bilhassa Borkucin Tögüm adlı bölgelerde, kışlar çok şiddetli olur. Hiç durmadan bir biri ardına yıldırımlar düşer. Yerelere şarap, süt ve kımız dökülürse, sığırlarla diğer hayvanlara ve bilhassa atlara yıldırım düştüğü söylenir. Hele yere şarap dökülünce yıldırımın tesirinin daha çok olduğu söylenir. Hayvanlarla onların ahırlarına ve ağıllarına yıldırım düşermiş. Birisi, ayağından ayakkabısını çıkarıp güneşte kurutursa yıldırımın çok düşeceğine inanırlarmış. Bu nedenle ayakkabılarını kuruturken, çadırın içine koyarlar ve çadırın üzerini de örterlermiş. O bölgelere çok fazla yıldırım ve onlara adeta afet halinde zararlar verirmiş. Yıldırımın sebebini böyle rast gele şeylerden ummuşlardı. Bundan başka onlara zaman zaman cinlerin görüldüğü ve onlarla konuştukları da söylenir. Bu bölgelerde böyle hayal verimi ve gerçeğe uymayan şeyler çoktur. Buralarda sayısız, ünlü kamlar da vardır. Güya, cinler bunlarla da konuşurlarmış...”

Yukarıda aktarılan bölümlerde oldukça dikkat çekici inanç kalıpları görülmektedir. Yıldırımla cinler arasında kurulan ilişkiler, yıldırımın iyi veya kötü olarak algılandığı topluluklar oldukça dikkat çekicidir. Kavimler arasındaki algısal bu tür farklılıklar oldukça doğaldır. Temelde ailesel çeşitli ilişkiler bulunsa da Türkler ve bazı diğer Orta Asya toplulukları ayrı ayrı kabileler halinde yaşamaktadırlar. Bu sosyal ayrılık inançlar arasındaki farklılıkları da açıklamaktadır. Kızılderili mitolojisinde görülen mitlerin bazıları arasında neredeyse hiçbir bağ kurulamaz. Çünkü Kızılderili kabilelerin yaşam tarzı bunu gerektirmektedir.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi yıldırımın Türklerce iyi olarak mı yoksa kötü olarak mı algılandığı konusu biraz havada kalmaktadır. Oysa bazı örnekler de yıldırımın Türklerce uğurlu kabul edildiğini göstermektedir. Bozulmamış Altay inanışlarına göre:

“Kötü ruhların en çok korktuğu şey yıldırımdı. Yıldırım düşünce kötü ruhlarla şeytanları kovar yok ederlerdi. Yıldırımdan kurtulmak isteyen kötü ruhlar ya ağaçların alt kısımlarına veyahut da insanların içlerine saklanırmış. Bazılarına göre de yıldırım tehlikesini hisseden kötü ruhlar hemen

*sincap şekline girer ve ağaçların içine saklanırlarmış. Yıldırımlar da bu sincabın saklandığı ağacı arar bulur üzerine düşerlermiş.*¹⁵²

Bazılarına göre de *“sincap vaktiyle hep gökte otururmuş. Gökte yaşarken nasıl olmuşsa tanrının küçük oğlunu öldürmüş ve yere kaçmış. Tanrı bunu unutmamış oğlunun öcünü almak için onun saklandığı yerlere yıldırım indirmiş.”*¹⁵³

Yukarıda görüldüğü gibi yıldırım ile sincap arasında kurulmuş bir bağlantı söz konusudur. Sincabın ürkek doğası, kaçmaya olan eğilimi ona bir suçluluk yapılandırılmasına neden olmuş, ağaçlarda yaşayan bir hayvan olduğundan dolayı, yıldırım ile ilişkili sayılmıştır.

Türkler arasında yerleşen bir başka ilginç inanç da **“yıldırım çivisi”** ve onu göğe çıkarma törenidir. Orta Asya topluluklarında yıldırım yere düştüğünde, yıldırımın çivisi de oraya saplanırdı. Bu çivinin ne yapıp yapıp yeniden göğe çıkarılması gerekirdi. Saçların bir başka amacı da saplanan bu çiviye göğe çıkarmak olabilir. Bilhassa Buryat Moğollarının yaptıkları bir tören, bu maksadı bize açık olarak anlatmaktadır: *“Şamanlar, yıldırım düşen bir evin çevresinde toplanıyorlar ve önce durmadan göğe saç yapıyorlardı. Bundan sonra evin önüne bir keçe uçlarından kaldırılıp indiriliyordu. Bu tören adeta tahtan çıkan eski Türk hakanları için yapılan törenlere benziyordu.”*¹⁵⁴

Eski Türklerde yıldırımın düştüğü yerle ilgili pek çok uygulama göze çarpmaktadır. Uygurların ataları, yıldırımın düştüğü yere toplanır, törenler yapar ve bu törenden sonra da kurban keserek aynı yere gömerlerdi. Bir müddet sonra da aynı yere toplanırlar, kadınlı erkekli kamlar, şamanlar dualar okurlar; savaşçılar da atlarına binerek, yıldırımın oyduğu çukurun veya yaktığı ağacın çevresinde dönerlerdi.¹⁵⁵ Türkler, yıldırımın düştüğü yeri kutsal saymakla birlikte bu yere pek yaklaşmazlardı.

---

¹⁵² Bahaeddin ÖGEL(2002),, **a.g.e** , s. 282.

¹⁵³ Bahaeddin ÖGEL(2002),, **a.g.e**, s.282.

¹⁵⁴ Bahaeddin ÖGEL(2002),, **a.g.e**, 283.

¹⁵⁵ Bahaeddin ÖGEL(2002),, **a.g.e**, 284.

Hayvanlarını da bu yerden uzak tutarlardı. Kırgızlara göre yıldırım düşen yerde otlayan hayvanın derhal tüyleri dökülür ve çırılçıplak kalırdı.

Yıldırım çivisinin yukarı çıkarılma törenlerinde uygulanan başlıca pratik, uygulanan saçılardır.

“Türkler bir eve yıldırım düşünce üç gün beklerler ve o evin semtine uğramazlardı. Aradan üç gün geçtikten sonra toplanırlar ve o evin yanına giderlerdi. Bir baş şaman ile sekiz yardımcı şaman, atlara biner ve evin etrafında üç defa dönerlerdi. At üzerindeki şamanlar, at üzerinde dönerlerken, gözlerinin de evin kapısından hiç ayırmazlardı. Evin etrafı üç defa dönüldükten sonra atlardan iner ve baş şamanın çevresinde toplanırlardı. Baş şaman eline bir gümüş sürahi alır ve öbür elindeki sürahiye şarap doldurarak havaya saçardı. Bu saçış sırasında herkes saygı ile durarak, şamanı seyredereklerdi. Saçış töreni sona erdikten sonra yeniden evin yanına gidilir ve yere bir keçe serilirdi. Dokuz şamanın, dokuzu da keçenin kenarını tutarak keçeyi havaya kaldırıp indirmeye başlardı. Keçenin üstünde de yıldırım çivisinin bir resmi bulunurdu. Keçe ile yapılan tören de sona erdikten sonra, bu defa kurşun dökülmeye başlanırdı. Yaygın olarak erimiş kurşun, süt veya rakı içine dökülür ve şekillendirilirdi. Şaman şekillenen kurşunlara bakar ve gelecek hakkında kehanetlerde bulunurdu.
”¹⁵⁶

Bu törende en çok dikkati çeken şey, Türklerce kutsallığı bilinen sayılardır. Üç ve dokuz sayısı, törenin içerisinde kullanılan belirli sayılardır. Bu sayılar, pek çok törende kullanılan özel sayılardır.

Yıldırım olayı, sadece maddi hasarla sonuçlanan bir olay değildir. Yıldırım olayı, bazen ölümlerle sonuçlanabilir. İnsanlar kuşkusuz bu ölümlere doğal ölümler olarak bakmayacaklardır. Bu ölümlerin gömülme törenleri, klasik ölü gömme törenlerinden farklı olacaktır.

Orta Asya halkalarına göre, yıldırım nedeni ile ölen kişinin içine gökten inen ruhlar da yerleşip oturuyorlardı. Bu sebeple insanı öldüren yıldırım değil, ruhlardı. Yıldırım ile ölen insanları, hemen ruhu vücutlarından çıkarılması şartıyla, diriltmek

---

¹⁵⁶ Bahaeddin ÖGEL(2002),, a.g.e, 285.

mümkündü. Bu nedenle yıldırım sonucu ölen insan veya hayvan hemen gömülmezdi. Ölüler dört ayaklı bir sedyeye konularak bir süre böylece bekletiyorlardı. Bu insanlar klasik bir törenle gömülmezlerdi. Bunun uğursuzluğuna inanılırdı. Tören başlamadan önce bir mezar hazırlanırdı. Daha sonra birçok insan beyaz giyer ve atlara binerlerdi. Ardından mezarın etrafında dokuz kez dönülürdü. Dönerken de, göğe oklar atarak ve bağrışarak dönerlerdi. Bunlar sadece klasik törenler değil ölenin ruhunu göğe uçurma törenleriydi.¹⁵⁷

Eski Türkler gök gürlemesi için “ingraşmak” fiilini kullanmaktaydılar. Ingraşmak fiili, dişi devenin yavrusunu çağırma için çıkardığı ses ile bir yakınlık taşımaktadır. Aktarılacak şu efsane, deve ile gök gürültüsü arasındaki ilişkiyi kanıtlayan dikkat çekici bir örnektir:

“Uçan bir deve varmış ve bu devenin sırtına binip oturan da üç yiğit varmış. Bu yiğitlerden birisi, önündeki davulu çalar ve gök gürlemelerini meydana getirirmiş. İkinci kahramanın elinde ise beyaz bir bez varmış ve bu bezi havada sallayarak yıldırım ve şimşekler çaktırmış. Üçüncüsü ise zaman zaman ayağındaki üzengi ile deveye dokunur ve deveyi koşturmuş. Deve bazen öyle koşar, öyle koşmuş ki, ağzından köpükler boşalır ve dünyayı kaplarmış. Zaman zaman yağıp da dünyayı sellerle kaplayan yağmurlar bu nedenle meydana gelirmiş. Yağmur ve boraların, az veya çok oluşu, hep bu yiğidin üzengi oynatmasına bağlı imiş. Bu yiğit iyice kızıp ayağındaki üzengi ile deveyi sançarsa, bütün dünya sel ve fırtına içinde kalırmış.”¹⁵⁸

Yukarıda aktarılan örneklerde de görüldüğü gibi şimşek, yıldırım ve gök gürültüsü, insan zihninde yarattığı şok, açtığı sonuçlara da bağlı olarak, Türk inanış ve düşünüş sisteminde oldukça geniş yer bulmuş ve oldukça ilginç, dikkat çekici tasavvurların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

---

¹⁵⁷ Bahaeddin ÖGEL(2002),, **a.g.e**, s.286.

¹⁵⁸ Bahaeddin ÖGEL, **a.g.e**, s. 287.

2.1. TÜRK MİTOLOJİSİNDE ŞİMŞEK VE YILDIRIM İLE BERABER ANILAN HAYVANLAR

Yıldırım olgusu, nedensellik ilişkisi kurma aşamasında pek çok sebebe bağlanmıştır. Türk dini, temelinde doğacı pek çok unsur taşımasının da tesiriyle, yıldırım olayını pek çok hayvana bağlamıştır. Zaten Türk mitolojisine yüzeysel olarak atılacak bir bakış bile hayvan motifinin sistem içinde ne kadar önemli bir yer kapladığını görmek için yeterlidir.

2.1. 1. Ejderha-Yılan

Ejderha Türk mitolojisinde yıldırım ile anılan hayvanlardan biridir. Ejderha, pek çok inanış sisteminde yıldırımın ortaya çıkmasına neden olan hayvandır.

Ejderha ile yıldırım arasındaki bağlantı, öncelikle ejderha-yıldırım-ateş ilişkisinden kaynaklanır. Ejderha, Anadolu Türklerinin inanışına göre, doğduktan sonra aniden büyür. Ağzından ateşler çıkarır ve etrafındaki her şeyi yakar.¹⁵⁹

Ejderhanın sembolize ettiği durumlar kültür tarihi içinde değişse de ejderha, afetin yaratıcısıdır. Bu da en çok deyimlerde ortaya çıkar: “*Ejderha huzursuzlanıyor*” (fırtına, gök gürültüsü, şimşek, boran v.b.), “*ejderha gibi geçiriyor*” (daha çok şiddetli ve tehlikeli gök gürlemeleri sırasında söylenir.), “*ejderha ayağa kalktı*” (buzun akmaya başlaması).

Hiç kuşkusuz ejderha, Türk halklarının mitolojisinin temelinde yer alan varlıklardan bir tanesidir. Türkiye Türklerinde ejder, ejderha; Özbeklerde ajdarha; Türkmenlerde ajdarha; Kırgızlarda ajdaar; Azerilerde ajdaha; Başkurlarda ajdaha; Nogaylarda azdaha; Tatar-Mişerlerde azdyaka, azdaka; Kazan Tatarlarında ajdaha gibi isimler alır. O, mitlerde temel olarak kötü, zararlı şeytani bir varlıktır.

---

¹⁵⁹ Celal Beydili (2003), **Türk Mifoloji Sözlüğü**, Bakı, s. 125.

Ejderha, eski Türk yaratılış mitleri içerisinde de yer alır. Mite göre; dünya ajdaha sırtı üzerinde durmuş. Bu ajdahanın gözleri denizler, sırtı dağlardır. Depremler ve seller ejderhanın hareketleri veya ağlaması olarak yorumlanmıştır. Bu mit, temeline üç balığın yerleştirildiği mitle bağlantılı görünmektedir. Verbitsky'nin Altay Türklerinden derlediği bu efsane metnine göre yer üç balığın sırtına konmuştur. Bahaeddin ÖGEL'e göre: "Yine Çin etkisi ile bazı Sibiryaya kavimleri balık yerine ejderhayı koymuş ve dünya görüşünü buna göre şekillendirmişlerdi."¹⁶⁰

Ejderha, su ve su simgeleri arasında da sayılan sembolik varlıklardan bir tanesidir. Ejderhalar bulutlarda ve göklerde yaşarlar; yıldırımın efendisidirler; göğün sularını boşaltır ve tarlalara ve kadınlara bereket dağıtırlar.¹⁶¹ Ejderha ve yılan Tchouang Tseu'ya göre, ritmik yaşamın simgesidir, çünkü ejderha, yaşamla uyum içindeki dalgalanmalarıyla yaşamı besleyen ve uygarlıkları doğuran suyun ruhunun simgesidir. Ejderha Ying, suları birleştirir ve yağmurları yönlendirir; çünkü su ilkesidir. "Kuraklık başladığında ejderha Ying'in tasviri yapılır ve yağmur yağmaya başlar."¹⁶²

Ejderha, hem doğanın bereket getiren tarafını temsil eder hem de felaket getiren şeytani bir varlık olarak temsil edilir. Ejderhanın ilk tipi, tabiatın afetsel (yok edici, yıkıcı), gücünü sembolize edip insanlara hem zarar verici hem de yarar sağlayıcı mitik bir canavar şeklinde ortaya çıkmıştır. Daha sonra halk edebiyatında ejderhanın yukarıda bahsedilen tipi ikiye ayrılmış ve iki tip meydana çıkmıştır. Manas Destanı'nda bu tipin iki biçimine de rastlanır. Ejderhanın epik tipine daha fazla rastlanan Sayakbay Karaliev varyantında, insanlara hem yarar sağlayıcı hem de zarar verici, bir başka deyişle, ilkel düşüncelerdeki ejderha tipi, suyun ve diğer varlıkların iyisi, onu meydana getiren güç biçiminde anlatılmaktadır.¹⁶³

---

¹⁶⁰ Bahaeddin Ögel(2002),, a.g.e., s. 444.

¹⁶¹ Micea Eliade(2003), **Dinler Tarihine Giriş** (İstanbul), s. 212.

¹⁶² Micea Eliade(2003), a.g.e., s.212.

¹⁶³ S. Aliev(1995), "Acıdaar", **Manas Enstiklopediya**, 1.c., Bişkek, s. 39.

Ejderha, daha önce de değinildiği gibi, Türk mitolojisi içinde kötü olarak tasvir edilir:

“Ejderha, pek çok mit konularına esasen, hamile kadınların şekline bürünerek doğacak çocukları öldürür. Mitik görüşlerin izlerini yaşatan masallarda o, Simurg (ya da karkuş)’un yavrularının yer.”

2.1.2. Dişi Deve

Yıldırım ile dişi eve arasındaki bağlantıya yukarıdaki bölümde değinilmişti. Dişi deve, özellikle yavrusunu çağırmak için çıkardığı ses ile gök gürlemesi arasındaki benzerlik nedeniyle, gök gürültüsüyle ilişkilendirilmiştir.

Eski Türkler gök gürlemesi için “ingraşmak” fiilini kullanmaktaydılar. Ingraşmak fiili, dişi devenin yavrusunu çağırmak için çıkardığı ses ile bir yakınlık taşımaktadır.

Dişi deve ile ilgili aktarılan efsane de oldukça dikkat çekici motifler taşımaktadır.

“Uçan bir deve varmış ve bu devenin sırtına binip oturan da üç yiğit varmış. Bu yiğitlerden birisi, önündeki davulu çalar ve gök gürlemelerini meydana getirirmiş. İkinci kahramanın elinde ise beyaz bir bez varmış ve bu bezi havada sallayarak yıldırım ve şimşekler çaktırmış. Üçüncüsü ise zaman zaman ayağındaki üzengi ile deveye dokunur ve deveyi koşturmuş. Deve bazen öyle koşar, öyle koşarmış ki, ağzından köpükler boşalır ve dünyayı kaplamış. Zaman zaman yağıp da dünyayı sellerle kaplayan yağmurlar bu nedenle meydana gelirmiş. Yağmur ve boraların, az veya çok oluşu, hep bu yiğidin üzengi oynatmasına bağlı imiş. Bu yiğit iyice kızıp ayağındaki üzengi ile deveyi sançarsa, bütün dünya sel ve fırtına içinde kalırmış.”¹⁶⁴

Yukarıda oldukça dikkat çekici noktalar bulunmaktadır: Öncelikle tanrı kavramı yerine üç tane yiğidin konulması oldukça ilginçtir. Eski Türk dini ile ilgili yapılan araştırmaların da gösterdiği gibi, eski Türk dini tek tanrı eğilimi olan bir dini sistemdir.

---

¹⁶⁴ Bahaeddin ÖGEL(2002), a.g.e, s. 287.

Ancak her dinin bir ikincil inanış açısı vardır. İnanış sistemleri değerlendirilirken bu açıdan bakılması daha yerinde yorumların yapılmasını sağlayacaktır. Davul sesi ile gök gürültüsü arasında ses taklidi yoluyla ilişki kurulduğu açıktır.

Diğer bir dikkat çekici nokta beyaz renk, yıldırım ve şimşek arasında kurulan bağıdır. Şimşek ve yıldırım ile ilgili saçılarda kullanılan süt, ayran gibi saçılarda da hep beyaz renkli olması dikkat çekicidir.

Şimşek ve yıldırım tanrının sinirli ruh halleriyle ilişkilendirilmiş doğa olaylarıdır. Bu metinde tanrının sinirli hallerinin yerini devenin korku dolu halleri almıştır ve bunun yağmurla ilişkili olarak anılması oldukça dikkat çekicidir.

Daha önce de değinildiği gibi gök gürültüsü ile deve sesi arasında kurulan bir bağlantı vardır. Doğadaki seslerle gök gürlemesi arasında ilişki kurulan bir diğer hayvan da aslandır. Türklerin gök gürlemesi için kullandıkları bir diğer fiil kökre-, kökreşmek- fiilidir. Ancak Türkler yaşadıkları coğrafya itibariyle aslana çok aşına değildiler. O nedenle bu bağdaştırmanın daha geç zamanlarda oluştuğu söylenebilir.

2.1.3. Çift Başlı Kartal

Bazı Türk kavimleri şimşek ve yıldırımları Merküt isimli bir kuşla ilgili görüyorlardı. Onlara göre bütün bu tabiat olaylarını meydana getiren güç, bu efsanevi kuş idi. Merküt ismi, Türkçe kartal anlamına gelen “bürküt” sözcüğü ile ilgili gibi görünmektedir.

Tunguzlar yıldırımın ve şimşeklerin gökteki yıldırım kuşunun kanatlarını çırpması ile meydana geldiğine inanırlardı. Bu sebepten ağaçtan bir kuş heykeli yaparlar ve bu kuşu bir sırıgın tepesine geçirerek, kuşlu sırığı çadırın yanındaki bir yere dikerlerdi. Şamanlar zaman zaman çıkıp bu kuşun çevresinde ayin yaparlardı. Onlara göre, şamanın ruhu göğe çıkarken, bu ruhları koruyan da yine bu kuş idi. Şamanlar zaman zaman bu kuşu kendi düşmanlarının da üzerine gönderirlerdi. Yıldırım kuşu

düşmanların üzerine yumulduğu zaman, yıldırımdan oklarını atar ve taştan pençeleriyle onları parçalardı.¹⁶⁵

Türk mitolojisinde şimşek ve yıldırım sık sık kuşlara da bağlanmıştır. Kuşlar ve yıldırım arasındaki ilişki her ikisinin de göksel bir simge olmasıdır. Rüzgâr da aynı şekilde zaman zaman kuşlara bağlanmıştır.

2.2. ŞİMŞEK, YILDIRIM VE ŞAMAN

Şaman, Türk mitolojisi temel alındığında, sistemin odak noktasıdır. Şaman kutsal olanla, kaçınılması gereken arasındaki köprüdür. Pratiklerin baş uygulayıcısıdır. Göğe ruh gönderilirken, yani; sempatik ancak ulaşılmaz olanla ilişki kurulurken de, kötü ruhlarla yani kaçınılması gerekenlerle de ilişki kurulurken şaman kilit vazifesi görür. İnsanı olağan dünyada, olağanüstü dünyayla ilişkiye geçiren unsurdur. Bu nedenle şaman, normal değildir. Topluma ait değildir. Daima toplumun dışındadır, sosyal değildir.

İçerisine inanç sinmiş pek çok unsurda olduğu gibi, şimşek ve yıldırımda da şaman bu unsurlarla ilişki halindedir.

Şaman, ayinlerinde davulunu kullanır. Ayin esnasında davul çalınırken sesi gök gürültüsünün sesini alır. Davulda ayrıca şimşek resimleri ve kayın ağacının resimleri de bulunur.

Şamanların Tanrı Ülgen'i tasvir edişleri de dikkat çekicidir. Şamanlar dualarında ülgene şimşekçi, yıldırımcı şeklinde hitap ederler. Onlara göre ülgene; nurlu hakan, fırtına koparan, şimşek çaktıran, yakıcı tanrıdır. Ülgen gök gürültüsü yaratmak gibi pek çok tanrısal özelliğe sahiptir.¹⁶⁶

---

¹⁶⁵ Bahaeddin Ögel, a.g.e., s. 290.

¹⁶⁶ V. Anohin(2006), *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, Konya, s. 12.

*Yıldırım çaktıran, şimşek çaktıran
Tepindiği zaman yeryüzü sallanır
Şimşek çaktığı zaman yabancının yüreği yanar.¹⁶⁷*

Şaman dualarında zaman zaman müstakil bir yıldırım tanrısından da bahsedilir:

*Her zaman ola dursun
Yıldırım tanrısından ses ala dursun
Halka bereket yetiştirip dursun
Alevli ateşin sahibi
Al alevin ulusu
Ayrılmaz can yaratmış
Doğru yoldan şaşmaz
Ruha biçim vermiş
Alevli ateş sahibi ak yayık!¹⁶⁸*

*“Yıldırım tanrısından ayrılmış, şimşek tanrısından sıçramış; inci olup dizilmiş;
ipek gibi uzamış; uruğların, kişilerin, yaradılışına yardım etmiş, ocağımıza şekil
vermiş olan ak yayık!”¹⁶⁹*

Şaman ayinlerine de yıldırım ve şimşek sık sık konu olur:¹⁷⁰

*“Şaman tanrı ülgen için hazırlanan armağanı alıp göklere doğru yükselmeye
başladığını temsile girişir. Birinci kat göğe çıkıyor. Orada yıldırım, şimşek,
gök gürültüsü ile karşılaşılıyor. İkinci kat göğe çıkıyor. Kurban kesilen
hayvanın canı hep beraberindedir.”¹⁷¹*

Yukarıda da görüldüğü gibi şaman, ayinlerinde sık sık şimşek, yıldırım ve gök gürültüsünü tasvir etmeye girişir.

---

¹⁶⁷ V.Anohin(2006), **a.g.e.**, s. 12.

¹⁶⁸ V.Anohin(2006), **a.g.e.**, s. 89.

¹⁶⁹ Abdükadir İnan (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm** (Ankara) , s. 33–34.

¹⁶⁹ Abdükadir İnan(2000), **a.g.e.**, s. 106.

“Bundan sonra kam havanın ilerideki durumu hakkında kehanette bulunur. Göklerin her katında neler bulunduğunu anlatır. İlahiler söyleye söyleye dördüncü kat göğe çıkar. Davulu ile yine gök gürlmesini temsil eder. Burada beşinci kat göğe çıkar. Gök gürültüsü şiddetlenir. Bu gökte yayıcı (yaratıcı) denilen kudretli bir ruh bulunur. Şaman bu ruhun huzuruna girerken davulunu yavaşça vurur, dualarını da yavaşça söyler.”

Şaman, şimşek, gök gürültüsü ve yıldırım arasında sıkı bir ilişki vardır. Şaman ayinlerde bu üç unsurdan, özellikle davulu ile sesini çıkarabildiği gök gürültüsünden faydalanır. Bu durum yıldırım, öncül ve ardılarının halk inanişinde kapladığı yer ile ilgili olabileceği gibi, şamanın sıra dışı durumu ile yıldırım olgusunun sıra dışılığının bağdaşması ile de ilgili olabilir. Yıldırım sıra dışı, beklenmeyen, her an ortaya çıkabilecek bir olay olduğu için, sıra dışı olanın da belirlenmesinde etkindir. Şaman da klasik bir insan değildir. Toplumundan soyutlanmış sosyal hayatın dışında bir karakterdir. Bir insanın şaman olarak seçilebilmesinde de yıldırım rol oynar.

Mircea Eliade'nin bu konuda şunları belirtir: *“Güney Sibiryada Buryatlarında Şamanlık kalıtsaldır ama bir tanrısal seçim ya da kaza sonucunda şaman olduğuna da rastlanır. Örneğin, tanrılar geleceğin şamanını başına **yıldırım** düşürerek ya da gökten düşen taşlarla belli ederek de seçebilirler.”*¹⁷²

Şamanlığa geçişte yıldırım özellikle etkin bir olaydır. Yıldırım ayrıca şamanın sık sık ilişki içerisinde olduğu, öncül ve ardıları ile beraber ayinlerinde sık sık değiştiği bir olgudur. Örneğin; bir Yakut şamanına “Tüsput” adı verilmiştir. Tüsput “gökten düşen” anlamına gelmektedir¹⁷³. Başka bir yönden bakıldığında şamanlar, simgeledikleri kutsalın ete kemiğe bürünmüş biçimidir. Çünkü onu yoğunlukla yaşarlar ya da daha doğru bir deyişle kendisini seçmiş olan dinsel formun (tanrı-ruh/ata)

---

¹⁷² Mircea Eliade(1999), **Şamanizm** (Ankara), s. 38.

¹⁷³ Mircea Eliade(1999),, **a.g.e.**, s. 48.

yaşantısını oluştururlar¹⁷⁴. Yıldırımın da bir ruhu vardır. Kimi şamanı seçen kutsal form yıldırım da olabilir. Şaman yıldırım ile ilgili bir ayin yaptığı zaman, yıldırımın ete kemiğe bürünmüş hali olur.

Yurak-Samoyed şamanlarından birinin anlattığına göre, davulunu çalarken ruhların gökten inip, bütün vücudunu parça parça kesmişler. Kendisi de yedi gün yedi gece bilinçsiz olarak yerde yata kalmış. Bu sırada ruhu gökte imiş. *Gök gürültüsü* ruhu ile geziyor tanrıyı ziyaret ediyormuş¹⁷⁵. Burada da görüldüğü gibi şaman gökyüzüne çıktığında gök olaylarıyla özellikle şimşek ve yıldırım ile ilişki halindedir.

2.3. HALK İNANIŞLARI VE YILDIRIM

Şimşek ve yıldırım halk inanışlarında, daha önceki bölümde ayrıntılarına yer verilen Rüzgâr gibi, oldukça geniş yer alan unsurlardır.

Daha önce de değinildiği gibi Türk inanış ve düşünüş sistemi doğa temelli bir sistemdir. Bu nedenle sistemin temellerini doğa olayları oluşturur. Tabii doğa olayları, doğal unsurları ile beraber pek çok mistik inanış da bu sistemin içine dâhil olmuştur.

Türkler zaman içinde pek çok dini inanışı kabul etmişlerdir. Ancak temel inanışlarını yeni dine sindirmeyi de başarmışlardır. Müslümanlığı tercih eden Anadolu Türkleri de gündelik hayatlarında şimşek, yıldırım, gök gürültüsü ile ilgili pek çok inanışları bulunmaktadır.

Gök gürlerken besmele çekilmezse insanın başına yıldırım düşer.¹⁷⁶

Yağmur yağarken ocağın başında oturulursa eve bacadan yıldırım düşer.

İnek sağılırken gök gürlerse ineğin sütü kesilir.

Gök gürlüyince herkilin üstüne birer okkalık üç taşı ayrı ayrı vurmali. O yıl bereket olur. Pertev Naili BORATAV'a göre:

¹⁷⁴ Mircea Eliade(1999), **a.g.e.**, s. 53.

¹⁷⁵ Mircea Eliade(1999), **a.g.e.**, s. 61.

¹⁷⁶ Talat Mümtaz(1934), "Kastamonu'da Halk İnanmaları", **Halk Bilgisi Haberleri**, 34. S., s.284.

“Gök gürlerken ambarlara vurmak, bu tabiat olayının bereket gücüne bir işaret olsa gerektir. Antalya Yörüklerinin bir inanışına göre ise gök gürlemesi gökte meleklerle zebanilerin dövüşleri sırasında değneklerinin çıkardıkları sestir.”¹⁷⁷

Gök gürleyince bereket olsun diye ambar kapısı taşlanmalıdır.

Gök gürleyince baltayı sapından tutarak üç defa baştan başa herkilin üzerinde gezdirince bereket olur.

Gök gürleyince başına kırmızı örtü örtülürse yıldırım iner.¹⁷⁸

İlkbaharda ilk gök gürültüsü işitildiği zaman bolluk olsun diye ambarlara taşla vururlar, elleriyle ceplerine zengin olalım diye vururlar.

Gelin gök gürlerken çitinin ucunu düğümleyip loğusalıkta açarsa kolay doğurur.¹⁷⁹

Anadolu’da alınan inanç örnekleri daha çok bereket ile ilgili inanışlardır. Yıldırım ile ilgili inanışlarda önceki döneme ait mistik yaklaşımlar artık kaybolmaya başladığı görülür. Ancak, taş ile yıldırım inanışları arasındaki ilişki dikkat çekicidir. İnsanlar, gök gürlediğinde ambarları taşlamakta, taş ile çeşitli uygulamalar yapmaktadırlar. Türklerin taşlarla ilgili geliştirdikleri pek çok inanış olduğu biliniyor. Hatta bir “yıldırım taşı” deyiminin, kaş isimli madenin varlığı da bilinmektedir. Bu inanışlar da eski döneme ait bu inançların birer yansıması olmalıdır.

Anadolu’dan alınan inanç örneklerinde, yıldırım ve şimşeğin insan zihnindeki etkisinin devam ettiği ancak İslami bir görünüş sergilediği görülmektedir. Gök gürlediğinde besmele çekmek, şahadet getirmek gibi uygulamalar buna örnektir.

---

¹⁷⁷ Pertev Naili Boratav(1994), **100 Soruda Türk Folkloru**(İstanbul), s. 46.

¹⁷⁸ **İstanbul’da Halk Adet ve İtikatları**, Halk Bilgisi Haberleri,35. S., Nisan–1934, , s. 316.

¹⁷⁹ Şevket (Trabzon İli Tedrisat Müfettişi)(1930), **Trabzon İli’nde Halk Adet ve İtikatları**, Halk Bilgisi Haberleri, 8.S. , s. 129.

Başına kırmızı örtü örttüğünde yıldırımın düşeceğine dair inanın da yıldırım ve ateş arasındaki ilişkiden kaynaklanması kuvvetle muhtemeldir. Kırmızı ateşe yakın bir renktir. Yıldırım ile ateş arasındaki ilişki ise gayet açıktır. Ateş, yıldırımın doğal bir sonucudur. Türklerin ateş çevresinde geliştirdiği pek çok inanç bulunmaktadır. Bu inançlarla yıldırım arasındaki ilişkiye diğer bölümlerde değinilecektir.

Eski Bulgarlarda yurda yıldırım düşse söndürmeye koşmazlarmış hatta ona yaklaşmak da iyi gelmezmiş. Yurt yanıp bitene kadar uzakta seyredip dururlarmış ve tanrıdan günahları için merhamet dilerlermiş. Yıldırım düşen yurda tanrının öfkesi düşmüş diye düşünürlermiş hatta bu lanetli yerden göçüp giderlermiş.¹⁸⁰

Yazın ilk gök gürlemesinde sıçarsan büyüsün, ilk kez gök gürültüsünü duyunca yere yatmalı, sıçramalı ve arka arkaya “esenliğe-sağlığa, azaldığa-zenginliğe !” demek gerekir. Böyle yapıldığında sağlık da zenginlik de gelir. Gök gürleyip yağmur yağdığında horoz ölse afete, belaya delalettir. Bu horozu su kıyasına götürüp suya sokarlar. İlk yangın öncesinde yağmur yağsa yel yangını olur. Yıldırım düştüğünde ağaç altında durursan yıldırım çarpar, yani şeytan yıldırım taşlarından kaçıp ağaç altına saklanır. Yıldırım düştüğünde kadınların, kızların yanında durmak iyi gelmez. Şeytan bu vakitte kadınların kızların yanına sığır. Şeytana vurduğunda insana da vurması muhtemeldir. Yıldırım düştüğünde yanan yurdu suyla ne kadar söndürürsen söndür yangın sönmez. Yıldırımın yaktığı ateşi kara sığır sütünü sağıp söndürmek mümkündür. Eskiler kara sığır sütü yıldırımı geri döndürür diye düşünmüşler. Yıldırım düşmesini seyretmek iyi gelmez. Şeytanı vururken insanı vurması da muhtemeldir. Gök gürlediğinde patates ekersen patates bol ürün verir.¹⁸¹

Tatarlardan alınan bu inançlarda eski Türk inanışlarını daha hâkim olduğu dikkati çeker. Yıldırım ve şeytan ile ilgili bağdaştırmalar devam etmektedirler. Yıldırım tanrı tarafından şeytanı öldürmek üzere gönderilen bir cezalandırma aracıdır. İnsanlara da ancak şeytana yakın durumlarda bulduklarında etki eder. Şeytan, ağaç altlarında, kadın ve kızların yakınlarında bulunur kabul edilmektedir.

---

¹⁸⁰ **Tatar Mifları (İyeler, İrimnar, Fallar, İm-Tomnar, Sınamışlar, Yolalar)**, İkinci Kitap, Kazan 1999, s. 235-236.

¹⁸¹ **Tatar Mifları**, s. 276-277.

Yıldırımın düştüğü yer lanetlenmiş kabul edilmektedir. Çünkü yıldırım, şeytanın bulunduğu mekâna gönderilmektedir. İnsanlar bu yangını söndürmedikleri gibi bu yeri tamamen terk de edebilmektedirler.

Bu inanışlarda dikkati çeken bir başka nokta ilk olanın özel kabul edilmesidir. İlk gök gürlemesi özeldir. Mitoloji zaten, ilklerin taşıdığı bu özel mana üzerinde kurulmuş anlatılardan oluşur. İlk olan önemlidir özeldir, ilk olanı takip edenler sadece ilk olanın tekrarıdır.

Yıldırımı söndürmek için su kullanılmaz. Suyun bu yangına faydasının olmayacağı düşünülür. Yıldırımın yarattığı yangına karşı sadece kara sığır sütü kullanılmaktadır. Yıldırıma yapılan saçılarda özellikle süt özel bir yer almaktadır. Bu saçılarda ayrıntılarına önceki bölümlerde değinilmişti. Ancak bu noktada sütün özellikle karasığır sütü olması dikkat çekicidir.

“Eski Türklerin mitolojisine göre tanrının başlıca silahı, esas değişmez özelliğidir. Yıldırımın çakmasını iyi bir belirti olarak yorduklarından eski Türkler, bundan duydukları sevinci yıldırımın düştüğü yerde dans edip göklere ok atmakla bildirirler. Genellikle, yıldırımdan çok korkan Moğollardan farklı olarak, Türkler yıldırımın ilk çakışını yeni yılın gelişi olarak kabul ederler, yıldırım çaktığı zaman atlarını koşturarak, bağırsıp çağrışıp göğe ok atarlar. Göğe ok atmak Türk mitolojik Türk mitolojik düşüncesinde tanrıyı selamlamayı, onun silahını kabul etmeyi simgeler. Türkler gökten inen silahların, yıldırımın hamisi tarafından gönderildiğine inanırlar. Köroğlu'nun gökten düşen yıldırım parçasından hazırlanmış mısri kılıcı da, bu bakımdan aynı derecede kutsal idi.

182

İnançlara göre yıldırım tanrısı yeri kirlili varlıklardan temizlemek için kendi evlatlarını yeryüzüne gönderir. O, kendi iradesini burada kahramanları aracılığıyla gösterir. K. Potanin'e göre, bozkurt yıldırım tanrısı (ruhu) olarak düşünülürdü. Yıldırım tanrısının Şamanlarla bağlantısı veya onun bir şaman gibi tasavvur olunması fikrini de ilk defa Potanin ileri sürmüştü, bu inanca dayanarak

---

¹⁸² Celal Beydili(2003) a.g.e. , 165.

yazar, şamanın davla vurarak ses çıkarmasını yıldırımın çakmasına benzetmiştir.¹⁸³

Yukarıda belirtilen Azeri Türklerine ait inançlarda ise diğer Türk topluluklarından farklı inançlar yer almaktadır. Bir kere Azeri Türkleri yıldırım korkulması gereken bir olay olarak değil, sevinçle karşılanması gereken bir olay olarak algılamışlardır. Bu sevinçlerini göğe ok atıp sevinç çığlıkları atıp at koşturarak belirtirlerdi. Bu hareketlerin yorumu araştırmacıdan araştırmacıya farklılık da göstermektedir. Kimi araştırmacı bu hareketleri kötü ruhları kovmak için yapılan etkinlikler olarak yorumlarken, kimisi yıldırım gibi bir tanrısal bir olaya karşı gösterilen sevinç etkinlikleri olarak yorumlayabilmektedir.

2.4. MÜSTAKİL BİR TANRI OLARAK YILDIRIM TANRISI

Türk inanış ve düşünüş sisteminin tek tanrılı mı yoksa çok tanrılı mı olduğu uzun süre tartışılmış bir konudur. Bu konudaki tartışmaların bu kadar uzamasının çeşitli sebepleri olabilir. Öncelikle, yerleşik hayata geçmemiş, göçebe bozkır şartlarında yaşayan ve kimi araştırmacıların rahatça “ilkel” olarak tanımlayabileceği bir toplumun tek tanrılı bir inanış sistemini geliştirmiş olmasını kabul etmek kimi araştırmacılara zor gelmiş olabilir. Ancak, değişen zamanla birlikte sayısı artan Türkolojik çalışmalar, sahalardan derlenen malzemenin değerlendirilmesi, seyahatnameler ortaya koymuştur ki Türk milleti son derece gelişmiş bir mitolojik tefekkürü bünyesinde bulundurmakta, pek çok unsurla bezenmiş bir tek tanrılı, merkezine hâkim gücü oturtmuş bir inanç sistemini benimsemişlerdir.

---

¹⁸³ Celal Beydili(2003), **a.g.e.** , 165.

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra dünyada ticaret yolları değişmiş, coğrafi keşifler meydana gelmiş, dünyanın kendini gelişmiş kabul eden bir tarafı ile yine "gelişmişlerin" ilkel olarak tanımladıkları tarafı birbiriyle tanışmış, temasa geçmiştir. Türk topraklarını keşif ise daha çok Türkleri Hıristiyanlaştırma süreci içerisinde Rus Türkologlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte ortaya konulan veriler, yaratılış metinleri Türklerin tek tanrılı bir inancı benimsediklerini ortaya koymuştur. Hatta seyahatmelere, Türklerin dağı, taşı, toprağı ululadıkları ancak tek bir tanrıya taptikları ve sinirlendiklerinde başlarını göğe kaldırıp "bir tanrı!" diye seslendikleri belirtilmiştir.

Her tek tanrılı inanın merkezinde bir tanrı bulunur. Ancak bu tanrı pek çok ikincil inanışlar örülmüştür. İslam'da tek bir Allah vardır. Ancak Allah tarafından görevlendirilmiş meleklerin varlığına inanılır ki bu melekler dünyada bir takım görevleri yürütürler. Bu meleklerle de Allah kadar iman etmek gerekir. Türk inancı sisteminde de temelde bir gök tanrı vardır. Ancak, bu gök tanrı kudretini diğer kutsallarla paylaşır. Bu kutsallar, ruhlar ve iyelerdir. Ancak, bu kutsallar bazı inanışlarda o kadar ileri çıkmışlardır ki bu durum tek tek tanrılar olarak değerlendirilmelerine neden olmuştur. Örneğin, Türk mitolojisinde çocuklarla bağdaştırılan Umay isimli ruh da zaman zaman bir tanrıça olarak değerlendirilmiştir.

Yıldırım unsuru da zaman zaman tanrı olarak nitelendirilmiştir. Şaman dualarında kendisine tanrı sıfatıyla seslenilmiştir. Ancak şaman duaları değerlendirilirken bu duaları derleyenlerin metinler üzerinde etkisi olabileceğı, bunların çevrilmiş metinler olduğu unutulmamalıdır.

Her zaman ola dursun

Yıldırım tanrısından ses ala dursun

Halka bereket yetiştirip dursun

Alevli ateşin sahibi

*Al alevin ulusu
Ayrılmaz can yaratmış
Doğru yoldan şaşmaz
Ruha biçim vermiş
Alevli ateş sahibi ak yayık!¹⁸⁴*

*Yıldırım çakturan, şimşek çakturan
Tepindiği zaman yeryüzü sallanır
Şimşek çaktığı zaman yabancının yüreği yanar.¹⁸⁵*

Türkler doğa olaylarının gök tanrının iradesi altında olduğuna inanırlardı. Ancak yıldırım ile ilgili bir ruhun varlığı inancının da Türkler arasında yayıldığı görülmektedir. Bu ruhun tanrı olarak değerlendirilmesi içinse elde bulunan veriler yetersiz görünmektedir.

“Fırtına ve onun en etkileyici faaliyetleri olan yıldırım ve gök gürlemesi, eski Türk ve Moğol halklarını derinden etkilemiştir. Kaşgarlı, bunlara bizzat gök tanrının neden olduğunu söyler. Birkaç olgu göstermektedir ki, şiddetli ve tekrarlanan gök gürlemesi, akarsuda elbisenin yıkanmasını yasaklayan tabu gibi, bir tabunun ihlal edilmesinin neden olduğu, tanrısal bir cezalandırma olarak kabul edilir. Bu düşünce Türkiye’de tahtacılar ve Nasrettin Hoca fıkralarında bulunur. Volga Bulgarlarında bir evin üstüne yıldırım düştüğü zaman, oraya artık yaklaşmaz. O ev, içinde bulunan her şey ile birlikte terk edilir. Cengiz Han Moğollarında üzerine yıldırım düşen şey iki ateş arasından geçirilerek arıtılırdı. Pallas’a göre üzerinde yıldırım düşen bir hayvan yenilemezdi.

Gök gürültüsü kuşkusuz, çok erken kişileştirilmiştir. Uygurlar, yıldırım düşerken, ona karşı göğe ok atıyorlardı. Gök’e karşı ok atma, Jouan-Jouanlar, Oğuzlar, Moğollar, Yakutlar, tarafından da uygulanmıştı ancak her zaman yıldırıma yöneltilmemişti.

Moğollarda daha yakın zamanlarda, yıldırımın düştüğü yerde kurban kesilir ya da beyaz bir at sunulurdu.(Jean Paul Roux; Kaynakça: Havra, Rel.

---

¹⁸⁴ V.Anohin(2006), **a.g.e.**, s. 89.

¹⁸⁵ V.Anohin(2006), **a.g.e.**, s. 12.

“Vrstellungen”, a.g.y., P.N. Boratav, *Köroğlu Destanı, İstanbul-1931, J.P.Roux, Les Traditions, a.g.y., Paris, 1970.*)¹⁸⁶

Yukarıdaki bölümde görüldüğü gibi yıldırım gök tanrının cezalandırması olarak algılanılmaktadır. Yıldırımın ardından göğe ok atma etkinliği bir sevinç gösterisinden çok, tanrıya mesajın alındığına dair gönderilen bir işarettir. Yıldırım ardından yapılan etkinlikler müstakil bir tanrıya değil, gök tanrıya yapılır. Rüzgâr tanrının sesidir, yağmur yağarsa bu mükâfattır, tanrı dünyaya bereket gönderir, yıldırım ise cezadır. Ancak, her yıldırım ceza olarak kabul edilmez. Mevsim başındaki ilk yıldırım ceza niteliği taşımaz. İlk yıldırım, yeni yılın gelişini, baharı, bereket yağmurlarını müjdelir.

*Yıldırım çaktıran, şimşek çaktıran
Tepindiği zaman yeryüzü sallanır
Şimşek çaktığı zaman yabancının yüreği yanar.*¹⁸⁷

Bazı şaman dualarında yıldırım tanrısı şeklinde seslenmelerin geçtiği belirtilmişti. Ancak bu duada görüldüğü gibi, tanrıya yıldırım ve şimşek çaktıran nitelikleri yüklenmekte ve tanrı yıldırımın, şimşeğin hamisi olarak algılanmaktadır.

2.5. TÜRKLERDE ATEŞ İLE İLGİLİ İNANÇLAR VE YILDIRIM

Ateş bulunuşu, insanlık âleminin yaşayışını değiştirmiş oldukça önemli bir olaydır¹⁸⁸. Ateş, insan zihni için o kadar sıra dışıdır ki tek başına tapım oluşturacak, din oluşturacak kadar güçlü bir etkiye sahiptir. Bugüne incelediğimiz unsurlardan tek başına

---

¹⁸⁶Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler Ve Mitolojiler Sözlüğü, (ed. Yves Bonnefoy)(2000) (1. c.), Ankara, s.1106.

¹⁸⁷ V.Anohin(2006),, a.g.e., s. 12.

¹⁸⁸ Konu ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Jean Paul Roux(1994), **Türklerin ve Moğolların Eskin Dini**(İstanbul), s.187, Hikmet Tanyu, “Türklerde Ateş ile ilgili İnançlar”, **1. Ulusal Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, 4. c., 1976, s. 283.,Ankara, Emine Kırıcı(2004), “Türk Kültüründe Ateşle İlgili inanışlar”, **Prof. Dr. Dursun Yıldırım’a Armağan**, Ankara, s. 357.

tapımı olan, tek başına din ve inanış meydana getiren doğa unsuru yokken, ateş tek başına din oluşturmuş ve insanlar tarafından kendisine tapılmıştır.

Türkler de ateş oldukça büyük bir önem vermişler ve birçok uygulamada ateşten faydalanmışlardır. Türklerde yer alan pek çok inanışın ateş ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Ateş ve güneş, od (ot), ocak, od-ocak, alev, kıvılcım, ışık, duman, mum, kandil, yanan çıra, alas, alaslama (alazlama), alruh (alruhu), al, albastı, alkarısı, alanası, alkızı, albasın'ın ateş kültü ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Türlere göre ateş temizleyici bir özelliğe sahiptir. Pek çok hastalığın iyileştirilmesinde etkilidir. Bugün, hidrellez geceleri ateşten atlama olarak kendini gösteren âdetin kökeni de bu inanıştır.

Bizans tarihi kaynaklarına göre İmparator Jüstinyen'in elçileri Türk hakanının sarayına geldiklerinde, hakan İrtis Irmağı'nın kıyısındaydı. Hakan iki ateş arasından geçirmeden onları huzuruna almazdı. Bu davranışın sebebi elçi ile beraber gelen kötü ruhların hükümdarın bulunduğu yere girmesinin engellemesiydi¹⁸⁹.

Türklerde çeşitli şekillerde yakılan ateşin farklı kutsallıkları vardır. Yakutlar, iki kuru odunu birbirine sürterek elde edilen ateşin bazı özel özellikleri olduğunu düşünürlerdi. Yakut Şamanları, ayin ve törenler için kullandıkları ateşi çakmak taşıyla elde ederler ve bu ateşe “ayin out” yani kutsal ateş, kibritle elde edilen ateşe ise “nüçça out” yani Rus ateşi derler ve ayinlerde kullanmazlar. Bunun yanında aile ocağında yanan ateş nasıl yakılırsa yakılsın kutsal sayılır.¹⁹⁰

Türklerin ateşe yükledikleri başka bir özellik ise onun gök-tanrı ile elçi olarak kabul edilmesidir. Türkler, tanrıya sundukları kurbanları tanrıya ateşin ilettiklerine inanırlardı.

---

¹⁸⁹ Emine Kırıcı(2004), “Türk Kültüründe Ateşle İlgili inanışlar”, **Prof. Dr. Dursun Yıldırım'a Armağan**, Ankara, s. 400.

¹⁹⁰ Emine Kırıcı(2004), **a.g.m.** , s. 400.

Ateş ile ilgili inanışlar ile yıldırım birbirine bağlantılıdır. Ateş, yıldırımın doğal bir sonucudur. Hatta yıldırım gökten geldiği için onun yaktığı ateşin ayrı bir kutsallığı olmalıdır. Zaten Türkler arasından ateşin kökeni ile ilgili anlatılarda ateşin kökeni yıldırıma dayandırılır.

Tunguzlar, gök gürültüsü kuşunun ateşi gökten yere indirdiğini söylerler. Yıldırımın neden olduğu bu ateşi kutsal sayarlar ve gökten alevlenen bir ormanı söndürmeye çalışmazlar.¹⁹¹

Galta-Ulan adlı tanrı ateş tanrısı olmasının yanında ısı ve kuraklık tanrısı olarak da bilinir. Bu tanrı, büyüyen bitkilerin köklerine akan ırmakları da kaynaklarına kurutur ve yıldırımın göndericisi olarak çarptığı her şeyi ateş alır. Yakutlar'da gök gürültüsü tanrısı Ulu Tojo'nun insanlara ilk ateşi verdiği inanışı vardır.

Türklerde ateşin doğuşu ile ilgili iki inanış mevcuttur. Birincisi ateşin doğrudan doğruya Tanrı Ülgen tarafından insanlara öğretilmiştir. Yıldırım sonucunda öğrenilen ateş bu grupta yer alır. Yıldırım doğrudan doğruya tanrı kudretiyle gerçekleşen bir olaydır. İkincisi ise, yaratıkların bildiği ateşin tanrının elçileri aracılığıyla öğrenildikten sonra insanlara öğretilmesidir.

Yıldırımın ateşin kaynağı olarak kabul edilmesi, diğer dünya mitolojilerinde de mevcuttur. Ateşin kökeni konu edinen ve ateşin kökeni olarak yıldırımı gösteren mitolojik anlatıların en ünlüsü Yunan Mitolojisi'nde yer alan Prometheus ile ilgili anlatıdır. Prometheus, Yunan tanrıları içinde ateşi gökten çalan şahıs olarak bilinmektedir. Ateşin gökten yere inışı, yıldırım sonucu meydana gelen bir olaydır. "Prometheus"un ateşi çalmasını anlatan mit parçası, yıldırım olayının Yunan mitolojik tefekküründe açıklanmıştır.

Yukarıda verilen birçok örnekte de görüldüğü gibi yıldırım olgusu insan zihninde oldukça geniş olarak yankı bulmuş bir doğa olayıdır. Yıldırım olgusu, pek çok

---

¹⁹¹ Emine Kırıcı(2004), **a.g.e.** , s. 399.

alanı ile bağlantılıdır. Yıldırım ile hayvanlar arasındaki bağlantı, yıldırım ile ateş arasındaki bağlantılar bu duruma örnektir.

Yıldırım ile ilgili inançlar incelendiğinde varılacak ilk sonuç yıldırımın doğrudan doğruya tanrı kaynaklı bir olgu olmasıdır. Yıldırım, tanrının kudreti ve iradesi sonunca ortaya çıkmaktadır. Yıldırım, o kadar güçlü bir etkiye sahiptir ki zaman zaman yıldırım ile ilgili müstakil Tanrılar dahi düşünülmüştür.

Dünyada meydana gelen her doğa olayı gibi yıldırımın da insanlar gözünde bir amacı vardır. Yıldırımın Türk milletine göre en tipik amacı, yeryüzündeki kötü ruhları yok etmektir. Yıldırımın sebebi bu olduğuna göre onun düştüğü yer kötü ruhlar tarafından istila edilmiştir, Tanrı'nın şiddetine uğramıştır ve dolayısıyla terk edilmelidir. Bu inanın farklı yansımaları da vardır. Yıldırım bir cezalandırma aracı olarak kabul edilse de tanrı kaynaklı bir olaydır. Yıldırımın düştüğü yerden alınan bir nesne tanrı kutunu barındırır ve yıldırıma karşı koruyucudur.

II. BÖLÜM

1. RÜZGÂR, ŞİMŞEK VE YILDIRIM UNSURLARININ YER ALDIĞI ANLATILARDAN ÖRNEKLER

1.1. GÖKTÜRKLERİN KURTTAN TÜREYİŞİ İLE İLGİLİ ÜÇÜNCÜ EFSANE

“Hun kabilelerinin reisi A Pang-bu’nun 17 tane kardeşi vardı. Büyük kardeşlerden birinin adı İ-Ci Ni-su-tu idi. Yağmurun yağması ve rüzgârın esmesi ile ilgili emir verebiliyordu. Kurttan doğmuştu. Yaz ve kış tanrılarının kızları ile evliydi. İki birinden, iki birinden dört çocuk doğdu. Çocuklardan birisi beyaz bir leylek oldu, ikinci çocuk A-Fu ile Kem nehirleri arasında oturdu. Bunun adı da Çi-gu (Kırgız) idi. Üçüncü çocuk da Çu-cin suyuna oturdu.(...)”¹⁹²

Bu anlatıda doğa oalylarına hükmetme yetkisinin bir başkasına verilmiş olması dikkat çekicidir. Türk inanış ve düşünüş sisteminde doğa olaylarına hükmetme yetkisi Gök Tanrı’ya aittir. Doğa ile ilgili bütün olaylar onun kudreti altında gerçekleşir. Ancak bu anlatıda bu kudrete sahip şahıs herhangi bir kişi değildir. Hükümdar ailesine mensup bir kişidir. Hükümdar, yeryüzünde tanrının temsilsicisidir. Tanrı kutunun yer yüzündeki yansımasıdır. Dolayısıyla böyle bir kudrette ancak, tanrı kutuna sahip bir sülaleye mensup olan şahsa verilmiştir, denilebilir.

1.2. ER TÖŞTİK DESTANI

“Bir İlemen-Bay varmış, sekiz oğlu bir de Sarban adlı bir hizmetçisi varmış. Sarban adlı bir çobani beyin sürülerini otlatır, çoğaltırmış ama beyine ne et ne de süt verirmiş. Yalnızca “gök bir öküz” verirmiş. Beyi de bu öküze binip gezermiş. Artık bir gün bu beyin sabrı tükenmiş, Tanrıya şöyle seslenmiş:

---

¹⁹² Bahaeddin Ögel(1998), **Türk Mitolojisi** (1. c.), (Ankara) s.27

*Maldan mahrum olmadım başdan mahrum olmadım
Attan mahrum olmadım, aşdan mahrum olmadım
Ey tanrım, büyük tanrım! Sekiz er oğul verdin
Sekiz oğlum kör oldu, Sarban kulum bey oldu
Ben sana ne yaptım ki halim böyle böyle oldu*

Bu sırada gökten kara bir rüzgâr esmiş ve şöyle demiş:

*Maldan mahrum oldun mu, başdan mahrum oldun mu?
Sen cimri bir zenginsin, hiç faydalı oldun mu?
Kurban kes birkaç tane ver az da olsa sığırın
Sun tanrıya kurbanı, düşünme ona sığın(...)¹⁹³*

Bu anlatıda rüzgâr ile ilgili dikkat çeken unsur rüzgârın tanrının sesi olarak kabul edilmesidir. Doğa olaylarının tanrının ruh hallerini yansıtması, Türk inanış ve düşünüşünde oldukça yaygındır. Rüzgâr tanrının sesi, aynı zamanda nefesi olarak kabul edilir. Yıldırım ve şimşek tanrının öfeksinin bir işaretidir. Bu destanda Türklere ait bu kabuller bir kez daha kendini göstermektedir.

1. 3. AK HAN VE ALTIN TAYÇI MASALI

Bu masalın kahramanı olan çocuk dev ile vuruşurken kötü durumlara düşer, zaman zaman kuvveti tükenir. Devın ağır bastığı ve çocuğun gücünün tükendiği bu sırada sıcak bir rüzgâr eser. Bu rüzgâr çocuğun iliklerine kadar işler. Dolayısıyla çocuk gittikçe güçlenir ve devi yener.¹⁹⁴

Bu destanda Türklerin kut ile ilgili inanışları ve rüzgâr arasındaki bağlantı göze çarpmaktadır. Her millette olduğu gibi Türklerde de doğada bulunan büyüsel bir gücün varlığı inanışı vardır. Bu güç, tanrı kaynaklıdır ve doğada pek çok nesnede bulunabilir, yine pek çok doğa olayında ortaya çıkabilir. Türkler için bu büyüsel gücün adı kuttur.

---

¹⁹³ Bahaeddin Ögel(1998), **a.g.e.**, s.542

¹⁹⁴ Bahaeddin Ögel(1998), **a.g.e.**, s. 317.

Kutun yokluğu, pek çok felakete yol açabilir. Kutu olmayan kahraman mücadelede yenilir. Yine Orhun Abideleri'nde, kutu olmayan hükümdarların yönetimi altında milletin nasıl felaketlere sürüklendiği anlatılır. Yukarıdaki anlatıda gördüğümüz durum da rüzgâr ile kut arasındaki ilişkiye dayanır. Kahraman mücadelesinde güçsüz kalmıştır. Tam bu esnada tanrı, estirdiği rüzgârla kutunu kahramana ulaştırı ve mücadeleyi kazanmasını sağlar.

Bu anlatıda ortaya çıkan durumda dikkati çeken bir başka nokta rüzgârın tanrının elçisi olarak kabul edilmesidir.

1. 4. KARA ATLI- HAN

Kar yağdırma ve rüzgâr estirme bu masaldaki çocuğun özellikleri içinde gösterilir. Çocuk bir nara atınca karlar yağmış, ayrıca sıcak ve kara rüzgârlar esmişti.¹⁹⁵ Bu anlatıda da Göktürlerin kurttan türeyişini anlatan efsanede yer alan durum söz konusudur. Burada da rüzgâr estirme kudreti tanrı dışındır insana verilmiştir. Ancak daha önce de değindiğimiz gibi, bu şahıs, herhangi bir kimse değildir. Bu kişi de hükümdar ailesine mensup bir kişidir. Yani tanrının verdiği yetkilerden nasibini almış, tanrı kutuyla dünyaya gelmiştir.

1.5. TÜRK- MEMLUK YARADILIŞ EFSANESİ

*Havalar çok ısınmış ateş ile olmuş eş
İnsan kalıbındaki su ile toprak pişmiş
Birbirine karışmış, zerreleryse şişmiş
Onlara göre sanki mağara kadınmış
İnsana vücut veren içi de bir karınmış
Güneş ateşleriyle su ile toprak pişmiş
Dokuz ay süre ile serin bir rüzgâr esmiş
Su, ateş, toprak, rüzgâr dört unsur derler buna*

---

¹⁹⁵ Bahaeddin Ögel(1998),a.g.e., s.313.

Bu anlatı da rüzgârın yaratılışta oynadığı rol görünmektedir. Rüzgâr anasır-ı erbba'dan yani yaratılın dört unsurundan biridir. Bu anlatı da rüzgârın oynadığı bu rol göze çarpmaktadır. Ayrıca anlatıda ateş unsuru da geçmektedir ki ateşin yıldırımla olan bağlantısı bilinmektedir.

1.6. UYGURLARIN TÜREYİŞİ

*“Bir gün iki ağacın arasına gökten bir ışık düşmüştü. Bunun üzerine iki yandaki dağlar yavaş yavaş büyümeye başladılar. Bu durumu gören halk ise, hayretler içerisinde kalmıştı. İçlerinde büyük bir saygı duyarak, Uygurlar oraya doğru yaklaştılar. Tam yaklaştıkları bir sırada, kulaklarına çok tatlı ve güzel müzik nağmeleri gelmeye başladı. Her gece buraya bir ışık inmeye ve ışığın etrafında otuz defa şimşek çakmaya başladı...”*¹⁹⁷

Yukarıdaki anlatıda rüzgârın yaratılışta oynadığı role değinilmişti. Bu anlatı da şimşegin yaratılışta oynadığı rol göze çarpmaktadır. Şimşek ile ilgili inanışlar ışık ile ilgili inanılarla bağlantılıdır. Şimşek neticede kendini ışık olarak gösteren bir doğa olayıdır. Gecenin karanlık bir vaktinde semayı dolduran ışık yoğunluğu oldukça etkileyicidir. İnsan zihninde de yer bırakır. Bu nedenle şimşek ile ilgili inançlarla, ışık ile ilgili inançlar bağlantılı kabul edilebilir. Kızını insanlara layık görmeyerek tanrı ile evlendirmek isteyen ve yüksek bir dağa bırakan hükümdarın anlatıldığı, anlatıda da gelen tanrı değil, ışıklar arasından inen bir kurt oluyordu. Işık, aynı zamanda tanrısallığın bir işaretidir.

---

¹⁹⁶ Bahaeddin Ögel(1998), **a.g.e.**, s. 483.

¹⁹⁷ Bahaeddin Ögel(1998), **a.g.e.**, s.74.

1.7. ER SOGOTOH DESTANI

Destanda yaratılan ilk ve kutsal insan Er-sogotoh'a Ak-Oğlan denmektedir. Ak-Oğlan hayat ağacı ile konuşmaya başladığında gök gürlemiş ve yıldırımlar çakmisti.¹⁹⁸ Bu anlatıda görülen ilk ve dolayısıyla kutsal bir olayın ortaya çıkışına bağlı bir durumdur. İki tanrısal unsur bir araya gelmiş ve iletişime geçmiştir. Bu olayın neticesinde, ortaya daha önce de sık sık değinilen güç ortaya çıkmıştır.

1.8. HITAY İMPARATORLUĞUNUN TÜREYİŞİ

“... imparatoriçe siyah tavşandan gebe kalmış ve imparator T'ai-tsung'u doğurmuş. İmparator doğarken çadirin üzerine siyah bir bulut gelmiş ve çadiri kapamış. Yine bu sırada gökte yıldırımın çıkardığı bir gürültü ile ateşe benzer bir ışık inerek çadirin bacasından içeri girmiş.”¹⁹⁹

Bu anlatıda daha önce değinilen pek çok unsurun taşıdığı inanç unsurlarının bir birleşimi görülmektedir. Yıldırım ve ateş arasındaki bağlantı, gök gürültüsü, türeyişte yıldırımın oynadığı rol görülmektedir. Anca burada daha öncekilerden farklı olarak bu belirtilerin doğumda ortaya çıkışı göze çarpmaktadır. Bu durum ayrıca, Türk destanlarında yer alan alp tipinin özelliklerinden biridir. Türk destanlarında bir çocuğun alp olacağına en büyük belirtisi, sahip olduğu olağanüstülüklerdir. Bu olağanüstülükler en çok doğumlarda ortaya çıkar. Bu da ilkin taşıdığı önemle bağlantılı bir durumdur. ilk olan her zaman özeldir. Mitoloji de zaten ilklerin bilimidir. Tanrı kutuyla dünyaya tanrı mekanın gönderilen alpin da dünyaya gelişi oldukça önemli bir iltir. Örneğin, Oğuz Kağan'ın –metinde bu kısım eksik olsa da doğumunda bir olağanüstülük söz konusudur. “Ak Köpük” destanında Ak Köpük

¹⁹⁸ Bahaeddin Öge(1998),a.g.e.,s.101.

¹⁹⁹ Bahaeddin Ögel(1998), a.g.e., s. 559

annesinin karnını yırtarak doğmak ister. Bu destanda da olağanüstülükler daha kraliçenin gebe kalışında kendini göstermeye başlamıştır.

1. 9. RÜZGÂRA DÖNÜŞME

“Dört oğlu olan Şemal Baba adlı padişahın küçük oğlu şebede, öksüz kıza aşık olur. Fakat kardeşleri kızı onun elinden almak ister. Aralarında kavga çıkar. Kız, çiçeklerin arasına girip reyhana döner. Şebede de rüzgâra döner.” (Reyhan ile Şebede\ Özbek)

ISIK GÖL²⁰⁰

İlgeri ilgeri bir üy-bülödön ay dese ayday, kün dese kündöy bir sulu kız çıgat. Kündördün birinde bulaktın canında suu alıp catsa, Ulan cana San-Taş degen dostor körüp, eköo ten aşık bolup kalışat.

Biri-birine iraa körböy, soguşup kirişet. Eç kimisi cene alışpayt. Biri-birin öltürgöndün da kayra tartpay kalışat. Sulu eki dostun ölümünö sebepker bolboyundep, eköönün orotsunda turup, suuga aylanat eken. Oşondon Isık-Köl payda bolup, San-Taş köldün başına, ayagına Ulan Şammal bolup, azırkıga ceyin biri-birine cete alışpay, birin-biri cene alışpay cürüşöt deyt.

ISIK GÖL

Eskiden, çok eskiden bir aileden ay dense ay gibi, gün dense gün gibi güzel bir kız çıkar.

Günlerden bir gün bir pınardan su alırken onu, Ulan ve San-taş adlı iki dost görür. Onların ikisi de ona aşık olup kalırlar.

Biri diğerine bırakmaya razı olmaz ve savaşmaya başlarlar. Birbirlerini yenemezler, birbirlerini öldürmekten de vazgeçmezler. Güzel kız, “ iki dostun ölümüne sebep olmayayım” diyerek gelir. İkisinin ortasında durur ve suya çevrilir. İşte ondan Isık Göl peyda olur. San-Taş gölün başında, Ulan da ayağında rüzgâr olur ve bugüne kadar birbirlerine yetişemedi, birbirlerini yenemedi savrulup dururlarmış.

---

²⁰⁰ Metin Ergun (1997), **Türk dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi** (Ankara), , s. 589.

SANTAŞ MENEN ULAN²⁰¹

Ötkön zamanda eki baatır Isık attuu bir kızdı süyüp kalışat imiş. Kız için köpkö salgılaşıp biri birin cene albagan son, kızdı biri-birine ıraa körböy anı öltürüünü çeçişet. Mına oşentip kızdın ölüğü taştalgan cer carılıp, köy payda bolgon imiş. Al emi eki baatırdın biri köldün çığışınan, biri batışınan sokkon uluu şamalga aylanıp kalgan eken.

SANTAŞ İLE ULAN

Evvel zaman içinde iki yiğit, Isık adındaki bir kızı sever. Kız yüzünden defalarca kavga ederler. Yenişemeyince birbirlerine vermeye de razı olmazlar ve kızı öldürmeyi düşünürler. Böylece kızın cesedinin atıldığı yerde göl peyda olur. Ancak bu iki kahraman da, biri gölün doğusunda, diğeri ise batısında esen iki kuvvetli rüzgâra çevrilir.

Rüzgâr unsuruna ait bu iki anlatıda rüzgârın artık gerçek anlamına bürünmüş hali görülmeye başlanmaktadır. Rüzgârın destan anlatılarındaki haliyle, pek çok inanış kalıbına bürünmüş olarak karşılaşılr. Bu unsurların eski Türk dini ile olan bağlantıları açıkça sezilir. Efsane metinlerinde ise olay daha gerçekçi bir boyuta sürüklenmiş, rüzgâr olgusu, daha çok gerçek anlamı ile algılanır halde sunulmuştur.

1. 10. RÜZGÂR ÇAĞIRMA TEKERLEMELERİ

*Haydar-a Haydar
Rüzgârını gönder
Samanı senden
Buğdayı benden
Haydar-a Haydar
Çocugun suya düştü
Yürü tutup al!*

Yiğınlarını yatırıp

---

²⁰¹ Metin Ergun(1997), **a.g.e.**, s.602.

*Harmana basıp koydum
Omuzuna iğne batırıp
Kurbağa asıp koydum
Haydar, rüzgârını alıp gel!*

*Havuzlar kokup gitti
Bağa gece basıp gitti
Bak baba sakalından
Bir tutam asıp gitti
Haydar, rüzgârını alıp gel!*

*Yan süpürge
Yel yeti gel
Süpürge yandı
Yandı, oddandı
Yanmağa teles
Es, küleyim es²⁰²(Azerbaycan)*

*Heydar, Heydar
Heydar,Heydar
Gel atına saman apar*

*Arpa desen
Arpa mende
Torba desen
Torba mende*

*Senden teki gelmek olsun
Min atına külek olsun*

*Heydar Heydar
İmana gel
Sür atnını
Hırmana gel(Azerbaycan)²⁰³*

---

²⁰² Ali Duymaz (T.Y),*İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Ankara, s.244.

²⁰³ Ali Duymaz(T.Y), *a.g.e.*,s.244.

Haydara, Haydar
Şamaliñni kaytar
Samani senden
Buğdayi menden
Haydara, Haydar
Balañ suvge akdi
Yügür, uşlab al (Özbek)²⁰⁴

2. RÜZGÂRLA İLGİLİ TÜRKÜLER

"A yel baba, yel baba
Gurban sana, get baba
Tahılıımız yerde kaldı
Yahamız elde kaldı
A yıl baba, yel baba
Gurban sana, gel baba.

3. RÜZÂRLA İLGİLİ ATASÖZLERİ

"Yele verdiğın düşmana kısmet olur",
"Külek kını herden bir esme" (Rüzgâr gibi her tarafa esme),
"Külekle yatanın cin atı olar."
"Erni yel tokıdı"²⁰⁵
"Oğlanıg yel kapdı"²⁰⁶,
"Sakla dağlar boranın kışından",²⁰⁷
"Tütüşmeginçe tüzülmes, tüpirmeginçe açılmas",²⁰⁸
" Kalın bulutuğ tüpi sürer, karangu ışık urunç açar"²⁰⁹

---

²⁰⁴ Ali Duymaz(T.Y), a.g.e.,s.244.

²⁰⁵ Bahaeddin Ögel(2002), **Türk Mitolojisi**, 2. c., Ankara, s.309.

²⁰⁶ Bahaeddin Ögel(2002), **a.g.e.**, s.309.

²⁰⁷ Bahaeddin Ögel(2002), **a.g.e.**, s.311.

²⁰⁸ Bahaeddin Ögel(2002), **a.g.e.**,s. 310.

²⁰⁹ Bahaeddin Ögel(2002), **a.g.e.**,s. 310.

*"Kabu yel kap tolturur" (doğu yeli kap doldurur)²¹⁰,
"iç yel- piç yel"²¹¹
"Yelli gün tartgan papiros yimik"²¹² (yelli gün içilen sigara gibi)
"Yele verdiğin düşmana kısmet olur"
"Külek kúbni herden bir esme" (Rüzgâr gibi her tarafa esme)*

Rüzgâr ile ilgili atasözlerinde daha çok benzetme un suru olarak bu olgudan faydalanıldığı görülmektedir. Ancak özellikle "Divanü Lugati't Türk"ten alınan atasözlerinde rüzgâr ve kötü ruh, cin bağlantısı karşımıza çıkmaktadır. *"Külekle yatanın cin atı olar."*

"Erni yel tokıdı"²¹³, "Oglanıg yel kapdı"²¹⁴, gibi atasözlerinde rüzgâr ve kötü ruhlar arasındaki bağlantı daha açık bir şekilde görülmektedir. Bugün Anadolu'da halen vücuda sebepsiz yere giren ağrı için, "yel girdi" deyimini kullanılmaktadır. Bu durum, kolektif şuuraltında rüzgâr-kötü ruh ilişkisinin halen yaşadığını göstermektedir.

4. RÜZÂRLA İLGİLİ MANİ VE AĞITLAR

*"Yel esdi yurdun üste
Toz düştü kurdun üste
Yurt için baş koyanı
Sen bizim elden iste"*

*"Yel esdi, eser kaldı
Serimde eser kaldı
Yar sevdim, yad apardı
Mene derdi, ser kaldı"*

---

²¹⁰ Rıdvan Öztürk, Osman Uyanık (2006), **Kumuk Atasözleri ve Deyimleri**, (Konya), s. 153.

²¹¹ Rıdvan Öztürk, Osman Uyanık(2006),, **a.g.e.** , s. 144.

²¹² Rıdvan Öztürk, Osman Uyanık(2006),, **a.g.e.**, s. 269.

²¹³ Bahaeddin Ögel(2002), **Türk Mitolojisi**, 2. c., (Ankara), , s.309.

²¹⁴ Bahaeddin Ögel(2002),, **a.g.e.**, s.309.

*"Dağlardan eser külek
Yolumu kesen külek
Yarı hara (nereye) apardın
Bendeden küsen külek"*

5. RÜZÂRLA İLGİLİ BİLMECELER

*"El ile tutmak olmaz
Göz ile görmek olmaz" (Rüzgâr)*

*"Üç gardaşım var
Biri suluyor
Biri üfürüyor
Biri bitiriyor" (Yağmur, Rüzgâr, Güşen)*

Önceki bölümlerde sık sık değinilen örneklerden varılabilecek en büyük, en geniş kapsamlı yargı, dinsel inanışların, kutsal etrafında halkalanan düşünce sistemlerinin insanoğlunun çocukluk çağının eseri olduğu yargısıdır.

Çalışmanın çerçevesini oluşturan doğa olaylarına bağlı inanışlar ve tabii çalışmanın temelini teşkil eden rüzgâr, şimşek ve yıldırım olguları, tüm dünya toplulukları arasında ortak algılar oluşturmuş, zaman zaman insanlar toplumsal bakış açılarını inanış sistemlerine yansıtılmışlardır.

İnanış sistemleri gösteriyor ki, ilkel insanın attığı her adım anlamlıdır. İlkel insan hayatının her saniyesini kutsallarla örmüştür. Modern dünyanın gereksinimlerinin olmadığı dünyada, insan hayatı materyalizmden uzaktır. Onlar için hayat, yoğun bir mistizmle örülmüştür. “İlkel” insanın hayatının bu şekli, akıllara şu soruyu getirmektedir ki Bronislaw Malinowski “*Büyük Bilim ve Din*” isimli eserinde zihinlerde oluşan bu soruyu şöyle cümlelere döker:

“Bugün bizler, bir ilkel için her şeyin din olduğunu, onun sürekli olarak bir mistizmin ve tapınma dünyasında yaşadığı keşfinden ötürü biraz şaşkınlık içindeyiz. Eğer din yaşamı ve ölümü kucaklıyorsa, bütün kolektif eylemlerden ve özel yaşamın belirleyici olaylarından türüyor ve ilkelin düşünce dünyasını, bütün pratik çıkarlarını kuşatıyorsa, o zaman şaşkınlık içinde şu soruyu sormak zorunda kalıyoruz: Din dışında ne kaldı geriye, ilkelin yaşamında dünyevi olan nedir?”²¹⁵

Dünya toplulukları arasında toplumsal gelişmişlik düzeyi açısından farklılıklar vardır. Dünya toplulukları gelişmişlik açısından bir çizgi üzerinde kabul edilirse az gelişmişten çok gelişmişe doğru dinsel bakış açısı da değişmektedir. Az gelişmiş toplumlarda rüzgâr, şimşek, yıldırım olgularına bakış açısı daha çok faydacıdır. Toplum için bu olaylar ekonomik hayatın devamını simgeler. Mahsulün iyi olması, bereketin

---

²¹⁵ Bronislaw Malinowski (2000), **Büyük Bilim ve Din**, İstanbul, s. 14-15.

devamı için gereklidir. Ekonomik ve sosyal seviye yükseldikçe bu olgular artık bir takım düşünsel derinliklere hitap etmektedir. Örneğin: Kültürel seviye olarak düşük olan toplumlarda şimşek, yağmurun habercisi ve bereket simgesidir. Gelişmiş kabul edilebilecek Yunan mitolojisinde ise şimşeğin temsilcisi Pallas Atene'dir ve aynı zamanda Yunan zekâsını temsil eder. Yani basit bir bereket simgesi olmaktan düşünsel arka planı olan bir olgu şekline bürünür.

Toplumların uğraştıkları ekonomik faaliyetler bu olgulara yöneltilen bakış açılarına da etki etmektedir. Denizcilikle geçinen toplumlarda rüzgârların aldıkları isim ve faydalı kabul edilen rüzgârlar farklı, tarımla uğraşan topluluklarda ise bu isimler yine farklıdır.

İnsanlığın kültürel tarih içerisinde yaşadığı ilk dönem bilindiği gibi avcı, toplayıcı dönemdir. Bu dönemde incelediğimiz doğa olaylarının fonksiyonel açıdan çok da rolü yoktur. Ancak göçebe toplumlarda göç ilgili bazı unsurları belirlemede rol oynayabilirler. Bunun dışında düşük medeni seviyelerde daha önce anlattığımız kaosun oluşturucusu olabilirler. Bu noktada anlatılara dönecek olursak, İslamiyet öncesi döneme ait metinler olarak tanımladığımız metinlerde rüzgâr, şimşek ve yıldırım ile ilgili inanmaların gök tanrı inancı ve özellikle de kut kavramı ile ilgili olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu anlatılarda rüzgâr, şimşek ve yıldırım tamamen tanrı kaynaklı birer unsur olarak görülmüştür. Örneğin, “Er Töştik” destanında Er Töştik'in babası yakındığı sırada kara bir rüzgâr eser ve ona seslenir.²¹⁶ Kuşkusuz burada seslenen tanrıdır. Buradan çıkarılabilecek en temel sonuç ise rüzgâr olgusunun tanrının bir parçası, onun ruh halinin bir yansıması olarak algılandığıdır. Rüzgâr şimşek ve yıldırım; bu üç doğa olayı birbiriyle ardıdır. Genellikle tanrının ruh hallerinin yansıması olarak

---

²¹⁶ *Bu sırada gökten kara bir rüzgâr esmiş ve şöyle demiş:
Maldan mahrum oldun mu, başdan mahrum oldun mu?
Sen cimri bir zenginsin, hiç faydalı oldun mu?
Kurban kes birkaç tane ver az da olsa sığırın
Sun tanrıya kurbanı, düşünme ona sığın(...)*

algılanmışlardır. Çünkü her biri ortaya çıktıkları zaman büyük bir kavmin hepsini etkisine alacak kadar geniş bir eti alanına sahiptirler. Boşluğu ve sonsuzluğu doldururlar. Boşluk ve sonsuzluk tanrının sahip olduğu olağanüstülüktür. Kutsallığın temel şartıdır. Eski Türklerde tanrı ile gök bağdaştırıldığından dolayı bu üç göksel unsur tanrının ruh halinin birer yansıması olarak algılanmıştır. Tanrı rüzgâr ile konuşur, kızdığı zaman sesi şimşektir, yıldırım ise onun bir ceza aracıdır.

Bir Tahtacı inancında dünya ve evren şöyle düşünülür:

“Tanrı, üstümüzdeki gök tümbeğin üzerinde işlemeli ve dağ gibi bir tahtta oturur ve oradan bizi kullanır. Bulutlar onun yüzündeki değişiklikleri bildirir: Pamuk gibi ak görünmeleri, tanrının ak saç ve aksakalı ile bize gülümsemesini, kalın ve kapkara görünmeleri, bize kızdığını bildirir. Rüzgâr onun gülmesi; fırtına, kasırga, gök gürültüsü kızmasıdır. Eleğimsama, onun nurlu renkleri, kollarının her yere uzanmasıdır.”²¹⁷

Eski Türklerin devletçilik anlayışı içerisinde hükümdarlara yönetme yetkisini tanrının verdiği dair inançların varlığını biliyoruz. Bu durumun en net yansımaları Orhun Abidelerinde mevcuttur. Abidelerde de anlattığı gibi hükümdar kutu var olduğu için devletin başına gider, tanrı hükümdar olanı tepesinden tutup yanına alır. Anlatılarımızda rüzgâr, şimşek ve yıldırım gibi doğa olaylarına hükmedebilme alpların özellikleri arasında sayılmıştır. Demek ki, bu üç doğa olayı tanrının kudretindedir ve yönetme gücü, başka bir deyişle, kut aracılığıyla, hükümdarlara verilmiştir.²¹⁸

Birçok inanç sisteminde doğa içerisinde dolaşan bir büyüsel güce inanılır. Bu başka bir inanç sisteminde mana, bizim inanç sistemimiz içerisinde kut olarak isim bulabilir. Bu güç bazen bir kemikte bazen başka bir nesne içinde tasvir edilebilir. İşte bu güç tanrı tarafından yönetme yetkisi olana doğuştan verilir. Bu güç tükendiğinde

---

²¹⁷ Pertev Naili Boratav (1994), **100 Soruda Türk Folkloru** (İstanbul), s. 11.

²¹⁸ Kara-Atlı Han: Kar yağdırma ve rüzgâr estirme bu masaldaki çocuğun özellikleri içinde gösterilir. Çocuk bir nara atınca karlar yağmış, ayrıca sıcak ve kara rüzgârlar esmişti.

destadaki alp zor duruma düşer. İşte destancılık geleneğimiz içerisinde yaygın olarak gördüğümüz bir motif rüzgârın sahip olduğu kutu ve rüzgârın tanrı kaynaklı bir kutsal olduğunu açıkça belirtir. Destanda alp, zor durumda kaldığında sıcak bir rüzgâr eser ve güçsüz alpin gücünün toplanmasını sağlar. İşte bu alpin arkasındaki tanrı gücünün bir kanıtıdır.²¹⁹

İnanç ve düşünüş sistemleri içerisinde yıldırım ve şimşek daha çok tanrının öfkesinin bir sonucu olarak tanımlanmıştır. İnanç sistemlerinde şimşek, tanrı sinirlendiği zaman onun sesidir, yıldırım da onun cezalandırmasının bir sonucudur. Örneğin, Türklere göre hayat ağacına yıldırım düşmez. Çünkü hayat ağacı kutsaldır. Başı göğe tanrı mekânına, gökleri yeraltına, karanlık mekâna uzanır. Şaman davullarına tasviri çizilir. Tanrı kendi kutsalına öfkesini yöneltemeyeceği için hayat ağacına yıldırım düşemez.

Eski Türkler ayıca yanında değerli maden taşıyan kişilere yıldırımın dokunmayacağına inanırlardı. Bunun sebebi Kaşgarlı Mahmud tarafından şöyle açıklanmıştır:

*“Kimin yanında “kaş” bulunsa ona yıldırım dokunmaz denir. Kaş, içinde hiçbir leke bulunmayan, saf ve beyaz bir taştır. Yüzlere konur. Böyle bir yüzüğü olana yıldırım dokunmaz. Çünkü kaşın yaratılışı böyledir. Kaş bir beze sarılır ya da ateşe atılacak olursa, ne sarıldığı bez ne de kaş yanar. Bu çok sınanmıştır. Susayan kimseler, böyle bir kaşı ağızlarına alırlarsa susuzlukları geçer.”*²²⁰

Yıldırım ve şimşek, hiç kuşkusuz, insanoğlunu korkutan unsurlardır. Bundan dolayı ilkbaharda, ilk şimşekler çıktığı ve gökler gürlendiği zaman dışarıya çıkarlar ve çadırların çevresine süt ve ayran dökerlerdi. Eski Türklere göre yıldırımın ateşini

---

²¹⁹ Ak-Han ve Altın Taycı Masalı: Bu masalın kahramanı olan çocuk dev ile vuruşurken kötü durumlara düşer, zaman zaman kuvveti tükenir. Devın ağır bastığı ve çocuğun gücünün tükendiği bu sırada sıcak bir rüzgâr eser. Bu rüzgâr çocuğun iliklerine kadar işler. Dolayısıyla çocuk gittikçe güçlenir ve devi yener. Bu sıcak rüzgâr, tanrının gönderdiği kuttan başka bir şey değildir

²²⁰ Bahaeddin Ögel(2002), **Türk Mitolojisi**, 2.c., (Ankara), s.280.

söndürecek tek şey süttür. Eski Türkler ayrıca yıldırımın düştüğü yeri kutsal sayar etrafında törenler düzenlerlerdi. Ancak yıldırımın düştüğü çukurun etrafına kendileri yaklaşmaz ve hayvanlarını da yaklaştırmazlardı. Çünkü inanışa göre bir yere yıldırım düştüğünde çivisi çakılır ve o yere saplanır kalırdı.²²¹

Daha önce de değindiğimiz gibi rüzgâr, şimşek ve yıldırım gibi üç ardıl olaydan uygulama yelpazesinin genişliği nedeni ile en çok öne çıkan rüzgârdır. Rüzgâr yaratılışın dört unsurundan yani “anasır-ı erbaa”dan biri olarak düşünülür. Özellikle tarım ile ilgilenen topluluklarda harman zamanı rüzgâr özel olarak çağırılır. Göktürklerde de yıldırım çağırma, yıldırımı göğe çıkarma gibi törenler olduğunu biliyoruz. Ancak rüzgâr çağırma ile ilgili törenler, bugün de özellikle Orta Asya’da hala yaşatılmaktadır. Bu törenlere ait tekerleme ve türkülerin örneklerini yukarıda verdik.

Rüzgâr çağırma deyince akla ilk gelen inanışlarından birisi “Haydar” inanışdır. Haydar inanışı ile ilgili tekerlemeler incelendiğinde Haydar’ın rüzgârın bir hamisi olarak düşünüldüğü görülür. Prof. Dr. Bahadır Sarımsakov’a göre Haydar, peygamberimiz Hz. Muhammed’in damadı Hz. Ali’nin özellikleri ile yakından ilgilidir: “Efsanelere göre, Haydar güç-kudreti ile tabiat hadiselerini, dolayısıyla da rüzgârı, kendi seçimlerine göre yönlendirir. Ona sığınarak yardım dilense, o kendi yönetiminde olan rüzgârı gönderir.”²²² Yalnız bu iddiada zihinlerde soru işreti bırakacak bir ifade var ki o da Haydar’a sığınmadır. Müslüman topluluklarda tanrı dışında herhangi bir varlığa sığınma mümkün görünmemektedir. Kaldı ki, zaten tekerlemeler incelendiğinde, Haydar, sığınılan bir unsur şeklinde düşünülmemektedir. Haydar çeşitli felaketlerle çağırılmaya çalışılan bir ruh gibi düşünülmektedir. Bu büyük ihtimalle eski Türklerin ruhlarla, iyelerle ilgili inanışlarından bugüne gelmiş bir unsurdur. Haydar kızdırılmaya ya da bir felakete inandırılmaya çalışılır. Çocuğu kuyuya düşer, annesi babası ölür.

---

²²¹ Bahaeddin Ögel(2002) ,a.g.e.,s.284

²²² B. Sarımsakov(1986), **Özbek Merasim Folkloru**, Taşkent, s. 135-136

*Yığınlarını yatırıp
Harmana basıp koydum
Omzuna iğne batırıp
Kurbağa asıp koydum
Haydar, rüzgârını alıp gel!*

Haydar inancı ile ilgili tekerlemelerde dikkat çeken başka bir unsur, omzuna iğne batırılarak asılan kurbağadır. Kurbağa genel olarak yağmur ve su ile ilişkili bir simgedir. Çin mitolojisinde denizlerin sahibi olan büyük semavi kurbağa hakkında hikâyeler de vardır. Bu duruma bakıldığında kurbağa ile ilgili bir algı değişikliği sezilmektedir. Yağmurun simgesi olan kurbağa yavaş yavaş verim ile ilgili diğer konuların da simgesi olmuş olabilir. Memetkul Corayev'e göre:

“Aslında kurbağa tabiat olaylarına hükmeden acımasız güçleri yok edici olarak görüldüğü için insanlar ona eziyet ederek; onu, rüzgârı durdurduğuna inanan kötü güçleri kovmaya mecbur etmektedir.”²²³

Rüzgâr çağırma ile ilgili bir başka inanç yine yukarıda tekerlemelerini verdiğimiz yel baba inancıdır. Yel baba inancı nevrüz bayramının bir parçası olan, dört Çarşamba ya da ilahi Çarşambalar geleneği ile ilgilidir. İlahi Çarşambalardan üçüncüsü, rüzgâr Çarşambasıdır. Halk arasında "Rüzgâr Oynatan Salı", "Rüzgârlı Salı", "Heyder Çarşamba" ismi ile bilinir. Eski inançlara göre, bu Salı'da uyanan rüzgâr alanı gezer. Uyanmış suyu, ateşi hareket ettirir. Rüzgâr Salı'sında esen sıcak ve soğuk rüzgârlar ilkbaharın gelişinden haber verir. Gün boyu rüzgâr birkaç defa değişir. Bu değişimler rüzgârın temizlenmesi gibi kabul edilirdi.

---

²²³ Memetkul Corayev(2000), “Özbeklerin Rüzgâr ile İlgili Mitolojik Tasavvurları “ Haydar Kültü”, **Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 4. c., , s. 113,Ankara.

Eski inançlara göre, "kara nehirde" uyumuş dört tür rüzgâr, yeryüzüne çıkararak önce kendisi temizlenir. Onların her birisinin kendisine üzgü giysileri vardır. Giysiler ile onların karakterleri arasında bir benzerlik vardır. Burada renklerin mitik anlamları önemlidir. Şöyle ki, Türk mitolojisinde, ak rüzgâr beyaz libasta, kara rüzgâr siyah libasta, hazri rüzgâr mavi libasta, gilaver rüzgâr kırmızı libasta tasvir edilir. Bu dört rüzgâr, Rüzgâr Salı'sında birleşip, çok kısa bir zamanda dünyayı dolaşır.²²⁴

İşte yukarıda örnekleri verilen bu kutsal Çarşamba törenlerinde “yel baba” isimli bir hamiden rüzgâr istenir. Türk toplulukları arasında çeşitlenen bu rüzgâr hamileri büyük ihtimalle “ıye inancı”nın izleridir. İye inancında; dağın, taşın, yerin suyun, rüzgârın bir iyesi yani sahibi vardır. İşte bu iyeler “Haydar” ya da “Yel Baba” isimleri ile güne kadar gelmiş gibi görünmektedir.

Rüzgâr, şimşek, yıldırım, bu üç ardıl unsur Türk mitolojisi içerisinde oldukça büyük bir yer kaplamaktadır. Bu üç doğa olayı oluşumları ve etkileri itibarı ile insan zihninde büyük yer kaplamışlardır ve oluşumları tanrı ile ilişkilendirilmiştir. Rüzgâr tanrının insanlarla ilişki kurmak için kullandığı sesi, şimşek öfkelenişinin bir işareti, yıldırım cezası olarak algılanmıştır. Bu noktada dünya mitolojileri ile Türk mitolojisi benzerlik göstermektedir. Diğer dünya mitolojilerinde de bu üç doğa olayı tanrının ruh hallerinin bir yansıması olarak algılanmıştır. Toplumların tarımlaşması, pragmatik bakış açısını içeren sonuçlar doğurmuş ve rüzgâr çağırma ile ilgili pek çok adet oluşmuş, günümüze çeşitli değişikliklerle ulaşmıştır.

Dünya mitolojileri ile Türk mitolojisi karşılaştırıldığında, tanrıların kişileştirilmesi noktasında, çeşitli farklar görülmektedir. Özellikle, Yunan Mitolojisi ve Mezopotamya topluluklarının mitolojilerinde çok geniş çaplı kişileştirmeler hâkim gözükmektedir. Örneğin; Hitit mitolojisinde, rüzgâr ve çeşitleri (kasırğa, mevsim rüzgârları vs.) ile ilgili tanrılar geniş bir ailedir. Burada, kişileştirilen tanrılar, çok çeşitli

---

²²⁴ Aljira Topalova, **Özlem Bayramı**, , <http://www.akmb.gov.tr/ata/metinler/III.33.htm>

hikâyelerin, mücadele ve kavgaların içerisinde gösterilmişlerdir. Dünyadaki doğa olaylarında ortaya çıkan dengesizlikler bu anlaşmazlıklara bağlanmıştır. Türk mitolojisinde ise böyle bir kişileştirme yoktur. Zaman zaman, biden çok tanrının varlığı sezilebilir. Ancak, Türk mitolojisinde, Türk dini düşüncesinin ayinlerinde iki tanrının ya da tanrı olarak yorumlanabilecek unsur, aynı metinde, aynı duada ya da efsunda bulunmaz.

Türk mitolojisinde ayrı ayrı tanrıların varlığı düşüncesi, Türk sosyolojik yapısı ile yakından ilgilidir. Türk toplumu için, tek ve her topluluk için geçerli bir dini sistemden bahsedilemez. Çünkü Türk milleti ayrı ayrı topluluklar halinde yaşayan bir millettir. Bu durumu Wilhelm Radloff, **Sibirya'dan** adlı eserinde şöyle açıklamıştır:

“Altaylılar yirmi dört soya (sök=kemik) bölünürler. Bunlar karmaşık bir halde iseler de, kuvvetli bir birlik hissine sahiptirler. Bunlar kendilerine soy kardeşi (söktüng karıdajı) derler.”²²⁵

Dünya mitolojisine bakıldığında rüzgâr, şimşek ve yıldırım unsurlarının daha çok bereket ile tarımsal hayatın devamı ile ilişkilendirildiği görülür. Ancak, Altay dini bakışına dönüldüğünde, bu üç unsurun, direk tanrı kaynaklı, mükâfat-ceza ilişkisi içinde ele alındığı görülür. Ancak, medeni seviye ilerleyip, ekonomik faaliyetler değiştikçe, toplumsal hayatın devamı tarıma dayalı hale geldikçe, bu unsurlarla bereket arasındaki ilişki ortaya çıkar ve beraberinde, rüzgâr çağırma törenlerini getirir ki, bu durumun sonuçları: Haydar, yel baba gibi, rüzgâr hamileri ve çevresinde oluşturulan ritüellerdir.

Rüzgâr, şimşek ve yıldırım; bu üç doğa olayı, yağmurla ilişkilendirilip ardıl olarak kabul edilmelerine rağmen, uygulama ve inanç oluşturma yelpazesi açısından bakıldığında, rüzgâr, diğerlerine göre daha hâkim görünmektedir.

---

²²⁵ Wilhelm Radloff(1994), **Sibirya'dan**,2.c. (İstanbul), s. 10.

SONUÇ

İncelemeye konu olan rüzgar ve şimşek ve yıldırım, gerek dünya mitolojilerinde gerekse Türk mitolojisinde benzer ve farklı pek çok inanış ve uygulamaya sahne olmuştur.

Şimşek ve yıldırım, gerek Türk mitolojisinde gerekse dünya mitolojilerinde, ceza ile ilişkili kabul edilmiştir. Zaman zaman bereket simgesi olarak kabul edildikleri alanlar olmuştur ki bu genelde mevsim başında ortaya çıkan şimşek ve yıldırımlardır yani yağmurun habercisi olan şimşek ve yıldırımdır.

Bu üç unsurun uygulama ve etki alanı ele alındığında, rüzgar olgusunun daha geniş bir uygulama alanına sahip olduğunu görüyoruz. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi; rüzgarın çok sık ortaya ortaya çıkan ve çeşitleri çok olan bir doğa olayı olmasıdır.

Gerek dünya mitolojileri, gerekse Türk mitolojisinde, inanç sistemi olarak göze çarpan nokta, panteonlara dayalı bir sistem dahi olsa, temelde, zaman zaman hakimiyet gücünde değişiklik olan bir tanrı, ayrıntıda bu tanrının çeşitli alanlardaki gücünü paylaşan ikinci dereceden tanrıların varlığıdır. İnanç sisteminin ayrıntılarına inildiğinde, bu durumun, her mitolojik sisteme farklı yansıdığı görülür.

Türk mitolojisini inanç sistemi açısından ele aldığımızda, Türklerde temelde bir gök tanrının varlığı ve bu tanrının çeşitli alanlarda gücünü paylaşan farklı güçlerin olduğu görülür. Ancak bunları, tek başlarına müstakil birer tanrı saymak çok da doğru değildir. Rüzgar hamisi kabul edilen Yel Baba ya da Haydar Kültü inanış ve uygulamaya sahne olan kutsallardır. Ancak bütün bir dini sistemi kucaklayabilecek tanrılar değillerdir.

Türk inanış ve düşünüş sisteminde her inanış ve uygulamada ancak tek bir kutsal bulunur diğerine değinilmez. Ayrıca Türk inanış sisteminde tanrılararası sosyal ilişkilere ait bir tasavvur bulunmamaktadır.

Rüzgar, şimşek ve yıldırım dünya mitolojilerinde ve Türk mitolojilerinde yankısını bulmuş, bereket, ödül-ceza gibi ilişkiler içinde algılanan, insan zihninde çok geniş bir tasavvur yelpazesine sahip doğa olaylarıdır.

Her milletin dünyaya yönelttiği bir bakış açısı vardır. Bu bakış açısı, milletten millete benzerlikler gösterebileceği gibi, her milletin aynı zamanda, kültürünün derinlerinden gelen, kendine has bir özellik de kazanabilir. Türk milletinin dünyaya yönelttiği bu zengin bakış açısını, araştırmak derinliklerini ortaya çıkarmak araştırmacıya düşen önemli görevlerdendir. Bu çalışma gösterdi ki, Türk milletinin dünyaya yönelttiği bakış açısının ve mitolojik düşünce sisteminin önemli birçok unsuru da rüzgâr, şimşek ve yıldırım gibi hem sarsıcı, hem de insan için pragmatik değer taşıyan doğa olaylarının etrafında toplanmıştır.

KAYNAKÇA

- ABBASOĞLU ASİF. (1992): “Ahıska Türklerinin Halk Takvimi”, **Türk Kültürü**, S. 347, Mart 1992.
- ALİEV S. (1995): “Acıdaar”, **Manas Enstiklopediya**, 1. c., (Bişkek).
- ANOİN V.. (2006): **Altay Şamanlığına Ait Materyaller**, Kömen Yayıncılık, (Konya).
- Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler Ve Mitolojiler Sözlüğü**: (2000), 1. c., Dost Kitabevi (Ankara).
- ATA NURULLAH (1932): **Klasik Yunan Mitolojisi**, Kanaat Kütüphanesi (İstanbul).
- BAŞUĞUR EMİNE (1988): “Küp Köyü Takvim ve Meteorolojisi”, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler (1996)**, (Ankara).
- BORATAV PERTEV NAİLİ: (1994): **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi (İstanbul).
- CAN ŞEFİK (2005): **Klasik Yunan Mitolojisi**, İnkılap Kitabevi (İstanbul).
- CİNGÖZ MELTEM(1995): **Acısu’da (Trabzon) Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi**, Türk Halk Kültüründen Derlemeler (1993), (Ankara)
- CORAYEV MEMETKUL(2000): “Özbeklerin Rüzgâr ile İlgili Mitolojik Tasavvurları “ Haydar Kültü”, **Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 4. c., (Ankara)
- ÇOBANOĞLU ÖZKUL(1999): **Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınları, (Ankara)

- ÇORUHLU YAŞAR(2000): **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalcı Yayınevi, (İstanbul)
- DURKHEİM EMİLE(2005): **Dini Hayatın İkel Biçimleri** (çev: Fuat AYDIN), Ataç Yayınları, (İstanbul)
- DUYMAZ ALİ(T.Y.): **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**, Akçağ Yayınları (Ankara).
- DORSON R.M. (1984): **Günümüz Folklor Kuramları**, (çev.Nermin Ulutaş), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (İzmir)
- ELİADE MİRCEA(2003): **Dinler Tarihine Giriş**, Kabalcı Yayınevi (İstanbul).
- ELİADE MİRCEA(2003): **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Kabalcı Yayınevi, (İstanbul)
- ELİADE MİRCEA(1999): **Şamanizm**, Kabalcı Yayınevi (Ankara)
- ERGUN METİN(1997): **Türk dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, Türk Dil Kurumu Yayınevi, (Ankara)
- ESİN EMEL(2001): **Türk Kozmolojisine Giriş**, Kabalcı Yayınevi (İstanbul).
- ESSİN COLETTE-LAPORTE HELENE(2002): **Yunan ve Roma Mitolojisi**, TÜBİTAK yayınları, (Ankara)
- GÖKBEL AHMET(1998): **Anadolu Varsaklarında İnanç Ve Adetler**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, (Ankara)
- GÖNÜL LEVENT(2004): **Toprak Ana ve Gökyüzü**, Bileşim Yayınları (Ankara).
- GÖNÜL LEVENT(2004): **Ateşin Çalınışı**, Bileşim Yayınları (Ankara)

- GRIMAL PIERRE(2005): **Yunan Mitolojisi**, Dost Kitabevi,(Ankara)
- HANÇERLİOĞLU ORHAN(1993): **Dünya İnançları Sözlüğü: Mezhepler, Tarikatler, İnançlar**, Remzi Kitabevi (İstanbul).
- HAVİLAD WILLIAM A.(2002): **Kültürel Antropoloji**, Kaknüs Yayınları(İstanbul)
- HOOKE SAMUEL HENRY(2002): **Ortadoğu Mitolojisi**, İmge Yayınevi,(Ankara)
- HOLMBERG UNO(1927): **The Mytohology of All Race (Siberian Mytohology)**, (Boston)
- İNAN ABDÜLKADİR(2000): **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Yayınları (Ankara)
- İstanbul'da Halk Adet ve İtikatları**, Halk Bilgisi Haberleri, Nisan–1934, 35. Sayı.
- KAŞGARLI MAHMUT(1999): **Divanü Lugat-it-Türk** (çev: Besim ATALAY), Türk Dil Kurumu Yayınları, (Ankara)
- KIRICI EMNE(2004): **Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar** Prof. Dr. Dursun Yıldırım'a Armağan, (Ankara)
- KLOCK İSABELLE
FONTANİLLE(2003): **Hititler**, Dost Kitabevi , (Ankara)
- KRAMER SAMUEL NOAH(2002):**Sümerler**, Kabalcı Yayınevi, (İstanbul)
- KRAMER SAMUEL NOAH(2002):**Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki**, KabalcıYayınevi, (İstanbul)
- KRAMER SAMUEL NOAH(2001): **Sümer Mitolojisi**, Kabalcı Yayınevi (İstanbul)
- KRAMER SAMUEL NOAH(1999):**Tarih Sümerle Başlar**, Kabalcı Yayınevi (İstanbul)

- LAROCHE E.(1969): **Textes Hitties Mythologies en Trancription, 1: Mythologie Anatolienne**, (Paris).
- MALİNOWSKİ BRONISLAW(2000): **Büyü, Bilim ve Din**, Kabalcı Yayınevi (İstanbul)
- MARRİOTT ALİCE-
RACHLİN CAROL K.(1994): **Kızılderili Mitolojisi**, İmge Yayınevi, (İstanbul)
- MÜMTAZ TALAT(1934): “Kastamonu’da Halk İnanmaları”, **Halk Bilgisi Haberleri**, yıl: 1934, 34. sayı.
- ORHAN TARIK(1960): “Divriği’de Atasözü ve Tabirler”, **TFA**, C.6, S.126, Ocak 1960.
- ÖZEN KUTLU(1982): “Divriği Köylerinde “Ekin Selavatlama” ve “Kaba Yele Karşı Gitme” Törenleri”, **3. Ulusal Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, 4. c., (Ankara)
- ÖZTÜRK RIDVAN,
UYANIK OSMAN(2006): **Kumuk Atasözleri ve Deyimleri**, Çizgi Kitabevi (Konya)
- RADLOFF WİLHELM(1994): **Sibirya’dan**, 1.c., M.E.B. Yayınevi, (İstanbul)
- ROUX JEAN PAUL(1994): **Türklerin ve Moğolların Eskin Dini**, İşaret Yayınları (İstanbul).
- ŞEVKET
(TRABZON İLİ TEDRİSAT MÜFETTİŞİ)(1930): “Trabzon İli’nde Halk Adet ve İtikatları”, **Halk Bilgisi Haberleri**, , 8. S.
- TAN NAİL(1976): “Türkiye Halk Meteorolojisinde Hava Tahmini”, **1. Ulusal Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, 4.c., (Ankara)
- TANYU HİKMET(1976): “Türklerde Ateş ile ilgili İnançlar”, **1. Ulusal Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, 4. c., (Ankara)

Tatar Mifları (İyeler, İrmnar, Fallar, İm-Tomnar, Sınamışlar, Yolalar)(1999):
İkinci Kitap , (Kazan)

TOPALOVAALİJİRA:ÖZLEMBAYRAMI:<http://www.akmb.gov.tr/ata/metinler/III.3.3.htm>

TÜRKER ALİ ŞEFİK(1964): “Mahalli Takvimler ve Gaziantep takviminde Kış”,
Gaziantep’te Kültür, 7.c., s.74, Şubat 1964.

URAZ MURAT(1994): **Türk Mitolojisi**, Düşünen Adam Yayınevi
(İstanbul)

VRIES JAN DE(2004): “Doğa Mitolojileri Hakkında Teoriler”, Çev:
Gülten KÜÇÜKBASMACI, **Milli Folklor**, 61. S.

ÖZGEÇMİŞ

Ceren TEMİZ, 22.06.1984 tarihinde İzmir’de dünyaya geldi. İlköğrenimini İzmir-Karşıyaka, Faik Muhittin Adam İlköğretim Okulu’na, Ardından Çiğli Şehit Çevik Ersin Temel İlköğretim Okulu’na devam ederek tamamladı. Orta öğrenimini İzmir- Teğmen Ali Rıza Akını Lisesi’nde tamamladı. 2001 yılında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü’nü kazandı. 2005 yılında bu bölümden mezun oldu. Aynı yıl Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans öğrenimi görmeye hak kazandı. Halen Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı bir okulda Türkçe öğretmenliği görevine devam etmektedir.